

Національна академія наук України
Інститут історії України

Акти Волинського воєводства

*(із зібрання Пергаментних документів
Архіву головного актів давніх у Варшаві)*

ВИПУСК 2

Підготовка до друку й авторський текст
Андрія Блануци, Дмитра Ващука;
латиномовні документи *Дмитра Вирського*

Київ-2014

Друкується за рішенням Вченої ради Інституту історії України НАН України
(протокол №4 від 29 квітня 2014 року)

Відповідальний редактор

Геннадій Боряк, д.і.н., проф., член-кореспондент НАН України,
заступник директора Інституту історії України НАН України

Рецензенти:

Петро Кулаковський, д.і.н., проф., завідувач кафедри країнознавства
Національного університету «Острозька академія»

Мирослав Нагельський, др. хаб., проф., заступник декана
Інституту історії Варшавського університету

Римвідас Петраускас, др., проф., декан історичного факультету
Вільнюського університету

Акти Волинського воєводства (із зібрання Пергаментних документів Архіву головного актів давніх у Варшаві). Випуск 2. / Підготовка до друку й авторський текст Андрія Блануци, Дмитра Ващука; латиномовні документи Дмитра Вирського. — К., Інститут історії України НАН України, 2014. — с.

Видання здійснено у рамках гранту НАН України для молодих вчених за проектом «Акти Волинського воєводства» як джерело до історії української еліти Великого князівства Литовського» та за підтримки стипендіальних програм факультету «Artes Liberales» Варшавського університету,

У книзі досліджується комплекс документів «Акти Волинського воєводства» із зібрання Пергаментних документів Архіву головного актів давніх у Варшаві, матеріали якого хронологічно охоплюють період із 1492 по 1565 рр. До збірника увійшло 29 документів, 16 з яких публікувалися у різних виданнях XIX ст. Це — документи великих князів литовських Олександра Ягеллончика, Сигізмунда I Старого, Сигізмунда II Августа, якими вони жалували волинський нобілітет землями та маєтками. На їх основі проаналізовано специфіку економічного розвитку Волині наприкінці XV — у першій половині XVI ст.; вивчено особливості здійснення операцій із нерухомістю; виявлено протекціоністські заходи влади щодо підтримки цивілізаційного освоєння регіону, розбудови галузевого господарства, конституювання соціальних груп і т. ін.

Документи збірника проливають світло на формування маєткових комплексів волинських шляхетських та князівських родів. Також проаналізовано господарську політику королеви Бони на Волині за період її правління. У збірнику репрезентована цінна інформація про інститути центрального і місцевого управління у ВКЛ та Волинському воєводстві зокрема.

Для істориків, мовознавців, викладачів та всіх, хто цікавиться історією України та Центрально-Східної Європи.

На обкладинці:

Герб князів Сангушків XVI ст. та мапа

ISBN

ЗМІСТ

Від упорядників	7
Розділ 1. «Акти Волинського воєводства» як джерело із соціально-економічної історії України у складі Великого князівства Литовського	11
1.1. Трансакційні договори шляхти Великого князівства Литовського у достатутівий період	11
1.2. Трансакційні договори шляхти Великого князівства Литовського у період дії I Литовського Статуту	18
1.3. Господарська політика королеви Бони на Волині у 40-ві роки XVI ст.	25
Розділ 2. Дипломатичний аналіз «Актів Волинського воєводства»	44
Розділ 3. Публікація документів	55
<i>№ 1.</i> 1492, липня 10. Дорогичин. — Лист заставний Койці Ярославича Строчевича старості дорогичинському Якобу Довоїновичу на маєток Ліпа та частину в Дедковичах у сумі 545 злотих і 10 грошів, позичених у Довоїновича до того часу, поки не віддасть борг.	55
<i>№ 2.</i> 1494, червня 16. Вільно. — Жалувана грамота великого князя литовського Олександра Ягеллончика Анні, вдові троцького воєводи Мартина Гаштольда, на замок Дорогобуж на Смоленщині з містом і селами.	56
<i>№ 3.</i> 1506, липень 19. Ейшишки. — Підтвердна грамота великого князя литовського Олександра Ягеллончика волинському зем'янину Митьку Івановичу Бабинському на село Денятин у Крем'янецькому повіті на вічність.	58
<i>№ 4.</i> 1509, березня 15. Володимир. — Лист обмінний Івашка Сеньковича Русиневича з паном Левом Боговитиновичем маєтку Сомин у Володимирському повіті з фільварком Хмельником і палацом у Володимирі, на маєток Берестечко у Луцькому повіті, Ляшки у Перемильському повіті і фільварок у Луцьку в Гнідаві.	60
<i>№ 5.</i> 1508, червень 26. Мінськ. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого дворянину господар- ському Івашку Денисовичу на пусте селище Демківці у Крем'янецькому повіті, палац верх Вілії та двір під містом Ров на вічність, які йому пожалував Олександр Ягеллончик.	61
<i>№ 6.</i> 1520, липня 1. Лист продажний Богдана Львовича Боговитиновича князю Василю Михайловичу Сангушковичу	

<i>Ковельському мастку Сомин у Володимирському повіті за 450 кіп грошів.</i>	63
<i>№ 7. 1518, грудня 23. Берестя. — Дозвіл великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському заснувати на місці села Ковель у Волинській землі однойменне місто і надає його мешканцям (полякам, русинам, євреям, вірменам і татарам) магдебурзьке право.</i>	65
<i>№ 8. 1521, липня 20. Краків. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському купівлі мастку Сомин у Володимирському повіті у зем'янина волинського Богдана Львовича Боговитиновича.</i>	68
<i>№ 9. 1523, квітня 12. Краків. Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого на обмін мастка Тишковичі князя Василя Михайловича Сангушковича Ковельського на масток Сядмярти владики володимирського Пахнотія.</i>	69
<i>№ 10. 1532, квітня 8. Луцьк. — Лист продажний Тихна та Олехна Гриньковичів Козинських віленському біскупу Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля) на дворище Ісаєвське разом із сіножатями Хотенове, Ловче та Гремяче у Крем'янецькому повіті за 60 кіп грошів.</i>	71
<i>№ 11. 1533, травня 20. Крем'янець. — Лист продажний крем'янецького зем'янина Івашка Сеньковича Денисовича віленському біскупу Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля) на селище Демківці та двір Верх Вілії за 230 кіп грошів. ...</i>	72
<i>№ 12. 1533, серпня 5. Вільно. — Лист підтвердний королеви Бони на рішення третейських суддів у справі між старостою володимирським Федором Андрійовичем Сангушковичем і князем Василем Михайловичем Сангушковичем Ковельським щодо різноманітних збитів та волинських мастностей.</i>	74
<i>№ 13. 1533, жовтня 31. Вільно. — Привілей підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого магдебурзького права місту Кременцю на Волині (за взірцем Кракова і Вільно) відповідно до попередніх привілеїв великого князя Свидригайла та свого батька — короля Казимира Ягеллончика.</i>	81
<i>№ 14. 1534, березня 20. Вільно. — Лист продажний князя Андрія Михайловича Сангушковича Кошерського віленському біскупу, князю Яну з князів литовських, (позашлюбного сина короля) на масток Цеценівці в Крем'янецькому повіті за 830 кіп грошів.</i>	84

<i>№ 15. 1534, вересня 22. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого продажного запису маршалка господарського князя Андрія Михайловича Сангушковича Кошерського, віленському біскупу, князю Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля), мастку Цеценівці в Крем'янецькому повіті за 830 кп грошів.</i>	<i>86</i>
<i>№ 16. 1534, листопада 10. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого продажного запису Миколая та Яна Радзивілів віленському біскупу Яну, з литовських князів (позашлюбному сину короля), на мастки Дунаїв, Куликів і Рудка в Крем'янецькому повіті за 560 кп грошів.....</i>	<i>89</i>
<i>№ 17. 1535, травня 16. Туличів. — Лист продажний князя Петра Михайловича Острожецького князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському на масток Туличів за 400 кп грошів.</i>	<i>92</i>
<i>№ 18. 1536, травня 20. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському на купівлю половини мастка Туличова у Володимирському повіті на вічність.</i>	<i>93</i>
<i>№ 19. 1536, жовтня 12. Вільно. — Лист обміну маршалка Волинської землі, володимирського старости, князя Федора Андрійовича Сангушковича Кошерського з королевою Боною мастку Ставрів біля Луцька на масток Лепесовку Кременецького повіту.</i>	<i>96</i>
<i>№ 20. 1538, січня 05. Милянвичі. — Лист продажний волинського зем'янина Левка Ласковича Задибського князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському отчинного мастку Задиби у Володимирському повіті за 500 кп грошів.</i>	<i>98</i>
<i>№ 21. 1538, листопад 7. Шумбар. — Лист записний Боговита Петровича Шумбарському з дружиною Софією зятю своєму, пану Яну Богдановичу Загоровському, мастків Кокорєва та Динятина вартістю 500 кп грошів та 40 золотих черлених замість приданого за дочкою Федорою в сумі 300 кп грошів до того часу, поки їх не віддадуть.</i>	<i>100</i>
<i>№ 22. 1543, березня 04. Краків. — Лист обміну князя Василя Михайловича Сангушковича Ковельського з королевою Боною замку Ковель з усіма прилеглими населеними пунктами та землями на волость Горвол і двори Смолняни і Обольці.</i>	<i>102</i>

№ 23. 1543, липня 6. Чернче. — Рішення комісарів стосовно скарги підданих королівських маєтків у містечку Чернчі та Маневичі Луцького повіту на утиски маршалка Волинської землі, володимирсько старости, князя Федора Андрійовича Сангушка Кошерського.....	106
№ 24. 1544, вересня 29. Берестя. — Лист обміну королеви Бони старості луцькому, маршалку господарському, князю Андрію Михайловичу Сангушковичу Кошерському та наступним луцьким старостам маєтків Бруховичі, Козлиничі і частини Головб, що стали належати до маєтку Мельниці, на луцьке вйтівство з усіма доходами	110
№ 25. 1544, вересня 30. Берестя. — Лист обміну королеви Бони старості луцькому, маршалку господарському, князю Андрію Михайловичу Сангушковичу Кошерському маєтків Красне і Ставрів Луцького повіту на маєток Річицю Володимирського повіту.....	112
№ 26. 1562, квітня 20. Вільно. — Лист продажний маршалка господарського князя Александра Андрійовича Сангушковича Кошерського, писарю пана Миколая Радзивіла пану Матису Савицькому маєтку Річиці Володимирського повіту за 4000 кіп грошів.	114
№ 27. 1565, травень 23. Петриків. — Лист обміну дорогийського зем'янина Матиса Савицького великому князю литовському Сигізмунду II Августу маєтку Річиця Володимирського повіту на 60 волок землі в Упйтській волості.....	117

Додаток

№ 1.1. 1508, вересня 29. Смоленськ. — Жалувана грамота великого князя литовського Сигізмунда I Старого вінницькому зем'янину Левону Берендею з братами на маєток Кузьмин у Крем'янецькому повіті.....	124
№ 1.2. 1539, лютого 27. Краків. Король Сигізмунд I Старий оголошує про те, що Беата, вроджена Костелецька, дружина Іллі Костянтиновича Острозького, надала посвідчення щодо повного отримання свого спадку.	125
Summary	127
Іменний покажчик	
Покажчик географічних назв	
Предметний покажчик	

ВІД УПОРЯДНИКІВ

Головним фундаментальним джерельним комплексом для вивчення історії українських земель у складі Великого князівства Литовського безперечно є Литовська Метрика. Це зібрання містить копії документів, які видавались від імені великого князя литовського, Панів-Ради ВКЛ, сейму та представників знаті й дрібної шляхти. Основний масив Метрики, як відомо, зберігається у Російському державному архіві давніх актів (м. Москва). Водночас, у архівних установах України, Польщі, Литви, Білорусії, Росії та ін. країн можна віднайти чимало оригінальних документів, зокрема й таких, із яких власне робились метричні копії.

Одним із таких закладів є Архів головний актів давніх (м. Варшава). У ньому в окремому фонді — «Zbiór Dokumentów Pergaminowych» — зберігаються автентичні рукописні документи, які ще у ХІХ ст. описував відомий метрикант Станіслав Пташицький. До його монографії увійшло 390 «давніх актів», які, на разі, є частиною зазначеного фонду. Саме вони представлені також і у книзі Патриції Кеннеді-Грімсед, опублікованої 1984 року, яка доповнила видання С. Пташицького. Зокрема, кожен документ пронумеровано сигнатурою АГАДу. «Давні акти» — Х розділ інвентарного опису — в обох монографіях розподілені на 8 груп:

1. Лівонські (52 документи).
 2. Литовські (16 документів: три з них під номерами 65а, 65b 65с — тому у праці пронумеровано 387 екземплярів).
 3. Польські (33 документи).
 4. Акти Руського воєводства (107 документів).
 5. Акти Волинського воєводства (27 документів).
 6. Акти Белзького та Люблінського воєводства (15 документів).
 7. Акти Сandomirського воєводства (92 документи).
 8. Акти князівств Освітимського і Заторського (48 документів).
- З часу останньої публікації, працівники Архіву головного актів давніх постійно впроваджують нові документи для наукового

дослідження. На сьогоднішній день «Inwentarz zespołu archiwalnego: Zbiór Dokumentów Pergaminowych (z lat 1155–1939). Nr Zespołu: 1» було надруковано 6 липня 2010 р. Він складається із 9 томів до складу якого увійшло 9140 документів. Вони стосуються історії Польщі, Угорщини, Німеччини, України, Литви, Латвії, Білорусі, Росії тощо. Сигнатура документів, які нами публікуються, відповідає саме цьому виданню. Незважаючи на те, що частина документів раніше публікувались на сторінках різних видань, до сьогодні не має комплексного видання із історичними дослідженнями, археографічним коментарем, а також іменним, географічним і предметними покажчиками.

Варто відзначити, що запропонована публікація комплексу документів з Варшавського архіву є логічним продовженням роботи колективу авторів над виявленням, впровадженням до наукового обігу та публікацією на сучасному рівні археографії джерел з історії України ранньомодерного періоду¹.

Нашу увагу привернув п'ятий розділ інвентаря С. Пташицького, матеріали якого хронологічно охоплюють період із 1492 по 1565 рр. Ці документи є важливим джерелом із соціально-економічної та правової історії України (переважно Волині) у складі Великого князівства Литовського. Більшість документів фонду пов'язані з мобільністю шляхетського землеволодіння і дають можливість розглянути практичну сторону укладення та оформлення таких трансакційних договорів вже у юридичному полі дії положень Литовських Статутів. До збірника увійшло 29 документів. Це — документи великих князів литовських Олександра Ягеллончика, Сигізмунда I Старого, Сигізмунда II Августа, якими вони жалували волинський нобілітет землями та маєтностями. На їх основі можливо проаналізувати специфіку економічного розвитку Волині наприкінці XV — у першій половині XVI ст.; детально вивчити особливості здійснення операцій із нерухомістю — купівля-продаж, оренда, застава, обмін; виявити протекціоністські заходи влади щодо підтримки цивілізаційного освоєння регіону, розбудови галузевого господарства, конституювання соціальних груп і т. ін.

¹ Перший випуск серії документів такого напрямку здійснено авторами у 2007 р., основою чого послужили джерела з Державного історичного архіву Литовської Республіки. Див.: Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст. Випуск 1. / Підготовка до друку й авторський текст Андрія Блануци, Дмитра Ващука. — К.: Університетське видання «Пульсари», 2007. — 176 с.

Низка документів «Актів Волинського воєводства» проливають світло на формування маєткових комплексів волинських шляхетських та князівських родів. Особливо вагомо представлений рід князів Сангушків упродовж XVI ст., представники котрого посідали ключові уряди регіонального і загальнодержавного рівня.

В «Актах Волинського воєводства» не раз натрапляємо на багатовимірну діяльність королеви-італійки Бони Сфорци. Тож, залучаючи документи указанного джерельного комплексу, можна зробити аналіз господарської політики згаданої королеви на Волині за період її правління, порівняти реформаційні заходи, які вона впроваджувала у різних підвладних їй регіонах.

Збірник документів подає цінну інформацію про інститути центрального і місцевого управління у ВКЛ та Волинському воєводстві зокрема. Це і привілей на заснування міста Ковеля з одночасним наданням йому магдебурзького права (№ 7) та підтвердний привілей великого князя литовського Сигізмунда I Старого на магдебурзьке право місту Кременцю (№ 13). Також у документах збірки міститься інформація про уряди старости (30 найменувань урядів) т державці (25).

Частина документів вже вводилася до наукового обігу, а 16 із 29 були опубліковані у таких виданнях як «Архів князів Сангушків» та «Архив Юго-Западной России». Утім їх комплексне дослідження не проводилося і рівень археографічного опрацювання раніше публікованих документів на сьогодні не відповідає вимогам часу.

Підготовка тексту здійснювалась згідно критично-дипломатичного методу, розробленого українським мовознавцем Василем Німчуком. Зокрема, збережено давні кириличні літери ђ, ѓ, њ, њ, њ; пунктуаційні знаки розставлено згідно сучасного правопису; кінець аркуша позначено двома вертикальними рисками — ||; позначення паєрика уніфіковано літерою й. Заголовки до документів подано на початку кожного документа. Легенда надає інформацію про місце розташування оригіналу, наявні публікації та подано короткий археографічний опис. Стосовно передачі латиномовного тексту, то зауважимо на прихильність до певного «кодицилогічного еретицтва». Воно «пробуджене» новими обставинами поширення практик оцифрування-дигіталізації оригінальних документів (які дозволяють уникнути різноманітних графічних посередників, «винайдених» за доби Модерну), а також розповсюдженням мож-

ливостей пошукових систем. Усе це, на нашу думку, кличе на чергове «лезо Оккама» — до мінімізації використання спеціалізованих знаків, часто уживаних занадто локально. Адже ні для кого не секрет, що вони часто створюють необов'язкові перешкоди як для сприйняття представленого тексту, так і для формування пошукових запитів. Тому у збірнику в текстах латиномовних документів представлені усталені (для свого часу) скорочення вже у “розкритому” сучасному вигляді. Неусталені ситуативні скорочення і пропуски окремих літер подаються у квадратних дужках ([...]), оскільки наш варіант може бути не єдино можливим. В окремих випадках відбувалась зміна регістру окремих літер-слів (зазвичай, це стосувалося записаних з маленької літери топонімів і т.ін.). Зрештою, при варіативності можливого представлення окремих слів і літер, зазвичай обиралася сучасна словникова форма.

Насамкінець висловлюємо щирі слова подяки усім колегам, котрі своїми порадами, консультаціями і зауваженнями допомагали у реалізації проекту. Окремо вдячні співробітникам відділу історії України середніх віків і раннього нового часу Інституту історії України НАН України, які під час обговорення рукопису фахово оцінили та надали важливі поради й критичні зауваження.

*Андрій Блануца, Дмитро Ващук
Київ, 2014 р.*

РОЗДІЛ 1

«Акти Волинського воєводства»

як джерело із соціально-економічної історії України у складі Великого князівства Литовського

1.1. Трансакційні договори шляхти Великого князівства Литовського у достатутівий період*

Важливе значення в економічному житті шляхти Великого князівства Литовського (далі — ВКЛ), безумовно, посідав ринок нерухомості. Якщо всі поземельні операції із земською нерухомістю регулювалися Литовськими Статутами трьох редакцій (1529, 1566 та 1588 рр.)¹, то у достатутівий період (до 1529 р.) — окремими великокнязівським наказами й, зокрема, обласними привілеями, наданими тій чи іншій землі ВКЛ. Так, правове регулювання ринку нерухомості на українських землях ВКЛ знайшло відображення в уставній земській грамоті Київській землі (1507 р. та 1529 р.), натомість жодних правових положень щодо цього сегменту економіки не міститься в аналогічній грамоті Волинській землі (1501 р. та 1509 р.)². Хоча не в усіх обласних привілеях землям ВКЛ включено положення про земельний ринок, проте не варто

* Дослідження підготовлене у рамках наукового проекту «Джерела до історії еліти Великого князівства Литовського та Речі Посполитої XVI ст. у польських архівосховищах» (спільно з Дмитром Вашуком), підтриманого Інститутом інтердисциплінарних досліджень ІВІ «Artes Liberales» Варшавського університету.

¹ Див., зокрема, особливості правового регулювання шляхетського ринку нерухомості: *Блануца А.* Правові основи шляхетського землеволодіння за Другим Литовським Статутом 1566 р. // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). — К., 2003. — Вип. 3. — С. 129–138; *Його ж.* Земельні володіння волинської шляхти у другій половині XVI ст. — К., Інститут історії України НАН України, 2007. — 248 с.

² *Вашук Д.В.* Обласні привілеї Київщина та Волині: проблема походження, датування та характеру (друга половина XV — початок XVI ст.) // Український історичний журнал. — 2004. — №1. — С. 90–101.

тракувати це як відсутність таких взагалі. Вірогідно, що указані питання через лаконічність загальноземських привілеїв не були на той час до них внесені. Поза тим, чисельні документи, що виходили з канцелярії ВКЛ й підписувалися власноручно великим князем, дають підстави говорити про усталені норми, які передбачали здійснення операцій з нерухомістю. Документально такі угоди оформлялися за усталеними правилами тогочасного діловодства (з часом виробився й стандартний формуляр транзакційних договорів купівлі-продажу, застави, дарування, оренди й обміну). У даному дослідженні на основі відповідних документів з'ясуємо основні принципи функціонування ринку нерухомості у ВКЛ. Для цього проаналізуємо основні принципи оформлення транзакційних договорів на прикладі оригінальних документів, віднайдених в Архіві Головному Актів Давніх у Варшаві¹.

Яскравим прикладом, що дає можливість визначити ключові положення здійснення заставних угод, може слугувати договір застави від 10 липня 1491 р., за яким дорогичинський шляхтич Койця Ярославич Строчевич заклав дорогичинському старості пану Якубу Довойновичу свої маєтності у сумі 545 золотих і 10 грошів широких. Об'єктом застави послужити володіння К. Строчевича: двір Липа з підданими (людьми, боярами, челяддю) та його господарством, а також частину у Дідковичах (10 людей з данинами і доходами) та Кожі (з людьми і пашнями). Цей договір можна кваліфікувати як застава з триманням маєтностей. Дорогичинський староста за договором мав право користуватися указаними маєтностями К. Строчевича до часу (не означеного у договорі) повернення боргу останнім. Договір набував статусу юридичного документу за умови, коли він укладався за наявності свідків та закріплювався печатками транзакційних сторін, а також когось із свідків. Так, К. Строчевич свідками укладення заставної угоди обрав дорогичинських шляхтичів, а також міщан, бурмистра польського й писаря руського (як бачимо, важливо було заручитися свідченнями представників різних релігійних конфесій). А сам договір закріплювався печаткою позичальника та одного із шляхтичів — Станіслава Колимонтовича. У дотаційній частині документу важливо було указати місце та дату здійснення транзакції².

¹ Це документи з фонду «Zbiór Dokumentów Pergaminowych (Tak zwana Metryka Litewska)» // Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (далі — AGAD. ZDPerg.).

² Див. AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4783. — К. 1.

Чільне місце з-поміж операцій з нерухомістю займали договори обміну. Обмін маєтностями часто для шляхти ВКЛ був чи не єдиним найоптимальнішим способом вирішення проблем земельного ринку. Так, землевласники на обопільних договірних засадах вирішували важливе питання (у кожному окремому випадку мав свою специфіку)¹ отримання у власність тієї чи іншої маєтності у безготівковий спосіб.

У 1508 р. відповідну угоду обміну маєтностями уклали шляхтич Івашко Сенькович Русинович та пан Лев Боговитинович². Згідно з договором обміну, І. Русинович обмінював свій маєток Сомин у Володимирському повіті, а також фільварок Хмільник і двір у Володимирі на володіння Л. Боговитиновича: маєток Берестечко у Луцькому повіті, а також Ляшки у Перемишльському повіті (існував до 1566 р., після чого внаслідок адміністративної реформи у ВКЛ 1564–1566 рр. ввійшов до складу Луцького повіту) і фільварок у Луцьку на Гнідаві³. У документі зазначено, що свої маєтності Л. Боговитинович отримав у винагороду за службу великому князю литовському Олександру Ягеллончику, й тому в угоді вони класифікуються як вислужені. У диспозиційній частині договору, що важливо, внесена санкція про зобов'язання І. Русиновича, його родини та всіх близьких до нього дотримуватись умов договору, а у разі його порушення — фіксувалася сума заруки. Так, вона визначалася відповідно на великого князя — 1000 кіп грошів, на місто Володимир — 100 кіп грошів, на пана Л. Боговитиновича — 500 кіп грошів⁴.

¹ Див., наприклад, AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4800. — К. 1; Sygn. 4802. — К. 1; Sygn. 4805. — К. 1; Sygn. 4806. — К. 1.

² Про Льва Боговитиновича детальну інформацію можна почерпнути зі статті В. Собчука. Див.: *Собчук В. Боговитиновичі: генеалогія і мастки* // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. — К.; Львів, 2004. — Т. I. — С. 498–537.

³ Див. документ №4 // AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4782. — К. 1.

⁴ Детально про функціонування інституту заруки у Великому князівстві Литовському див.: *Kulisiewicz W. Zaruka w praktyce administracyjnej Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV–XVII w.* // *Czasopismo prawno-historyczne.* — 1985. — Т. XXXVII. — З. 2. — С. 123–137; *Kulisiewicz W. Zaruka (vadium) w prawie litewskim XV–XVII wieku.* — Warszawa, 1993. — 192 s; *Steponavičienė L. Įkaitas LDK teisėje iki Pirmojo Lietuvos Statuto (1529 m.)* // *Lietuvos istorijos studijos.* — 2002. — Т. 10. — Р. 9–21; *Блануца А. Матеріали до реєстру земельних контрактів волинської шляхти (друга половина XVI ст.).* — К., 2005. — С. 10–22; *Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст. Вип. 1 / Підготовка до друку й авторський текст А. Блануци, Д. Ващука.* — К.: Пульсари, 2007. — С. 29–32.

Специфікою даної мінової угоди було те, що Л. Боговитинович доплачував за маєтності І. Русиновича певну суму — 20 кіп грошів. У договорі також визначалося на що припадала компенсація: 10 кіп грошів — на поминання батьків Л. Боговитиновича у церкві, а інші 10 кіп — сплата десятини на користь тієї ж церкви (у документі не вказано саме якої). Оформлення трансакції відбувалося у присутності «людей добрих», у даному випадку якими були пан Матвій Миткевич Скуйбіда Угриновський, а також пани Федко й Томко Яловичі.

Не менш важливою процедурою в укладенні мінового договору було залучення володимирського владики Васіяна, у присутності якого відбувалося закріплення угоди печатками І. Русиновича та Л. Боговитиновича. Окрім владики правомочність міни свідчили також шановані у повіті шляхтичі — володимирський намісник князя Андрія Олександровича Сангушка пан Богуш, а також володимирський вїт пан Федко Єлович і шляхтич Сирота Бобицький. У дотаційній частині документу вказано точну дату й місце укладення договору — у Володимирі 15 травня 1508 р. (індикт 12)¹.

Дев'ять років по тому (1517 р.) обмінані маєтності у І. Русиновича вже син Л. Боговитиновича Богдан Боговитинович², успадкувавши їх від свого батька, продав князю Василю Михайловичу Сангушковичу Кошерському за 250 кіп грошів³. Саме указаний договір купівлі-продажу є класичною угодою даного типу трансакційних угод достатутного періоду. У диспозиційній частині договору чітко визначався об'єкт купівлі-продажу із зазначенням відомостей про історію його попереднього набуття («которое имѣне от(е)ць мой выменил ѿ пана Русина за отчизнѣ н(а)шу за Берестечко а за Лашки с подворьемъ, што ѿ Володимери оу городе, и с фолварьком на передмѣсти Володимерскомъ и со всимъ с тым, как от(е)ць мой от предка н(а)ш(о)го пана Рѣсина мал и как я после отца своего то держал»). У цій же частині угоди також перераховувалися й об'єкти господарського комплексу, що для даного періоду не є обов'язковою протокольною формою документу

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4782. — К. 1.

² Про Богдана Львовича Боговитиновича детальну інформацію можна почерпнути зі статті В. Собчука. Див.: *Собчук В. Боговитиновичі: генеалогія і масти* // До джерел. Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. — К.; Львів, 2004. — Т. I. — С. 498–537.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4791. — К. 1.

(масової практики вона набуває після прийняття I Литовського статуту 1529 р.). Санкційна складова договору виражена гарантією Б. Боговитиновича, надана кн. В. Сангушку, наступним чином: «А вжо чрез тоє я самъ ани жона моя, ани дѣти, ани ближнии мои не маюг са в тоє имѣне вступати и къ своємѣ лѣпшомѣ и вжиточномѣ обернути, як сам (кн. В. Сангушко — А.Б.) налепей розумѣючи»¹. Що важливо, у договорі не передбачена виплата заруки за порушення дотримання умов купівлі-продажу. Як і в інших типах трансакційних договорів даний контракт набував правочинності за умов його засвідчення поважними свідками. Тому для виконання даної умови Б. Боговитинович запросив «людей добрих» Володимирського повіту: кн. Михайла Івановича Ружинського², панів Якіма Волчковича Жасковського, Грицька Івановича Янчинського, Тишка Кисіля та Костюка Івановича Хоболтовського, які скріпили договір Б. Боговитиновича з кн. В. Сангушком своїми печатками. Таку ж процедуру здійснив й сам Б. Боговитинович.

На відміну від розглянутих нами трансакційних договорів, у даній купчій угоді у дотаційній частині документу не вказано місце укладення договору. Проте із його контексту чітко зрозуміло, що дана операція із нерухомістю була оформлена відповідним договором у м. Володимирі.

У правовій практиці ВКЛ широкого поширення набув інститут підтвердження шляхті великим князем литовським документів приватноправового характеру, якими власне і являються трансакційні угоди. До серії документів «Акти Волинського воеводства» увійшло кілька таких підтверджень. Зокрема, це підтвердний документ договору обміну нерухомості від 12 квітня 1523 р.³ Так, великий князь литовський Сигізмунд I Старий підтвердив угоду обміну, за якою кн. Василь Михайлович Сангушкович Ковельський обміняв свій отчизний маєток Тишковичі з 23 осілими людьми на церковний маєток Сядмярти із 3 людьми та пустими землями

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4791. — К. 1.

² Про кн. Михайла Івановича Ружинського певну інформацію можна почерпнути зі статті І. Новицького (див.: *Новицкий И.П.* Князья Ружинские // Киевская старина. — 1882. — № 2. — С. 64) та І. Ворончук. (див.: *Ворончук І.* Родовід князів Ружинських: відоме і невідоме (доповнення і уточнення за матеріалами гродських і земських актів Волині XVI — початку XVII ст.) // *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Збірник наукових праць.* — Луцьк, 2004. — С. 15–18).

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4794. — К. 1.

першого володимирського владики Пахнотія. Господар своїм підтвердним листом також гарантував кн. В.М. Сангушковичу ковельському право самостійного розпорядження обміняним маєтком: заселити новими людьми, прибавити та розширити володіння. При цьому кн. В.М. Сангушкович Ковельський пред'явив господарю як доказ лист обміну владики¹.

Роком раніше, 20 липня 1522 р. датується підтвердний лист великого князя литовського Сигізмунда I Старого, адресований тому ж кн. Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському на куплений у волинського зем'янина Богдана Львовича Боговитиновича маєток Сомин за «полпеста» кіп грошів литовських². У листі відзначено, що маєток Сомин Б.Л. Боговитинович успадкував від свого батька Льва Боговитиновича, який, своєю чергою, набув його шляхом обміну отчизних маєтків Берестечка та Лешок з подвір'ям у м. Володимирі у волинського зем'янина Русина. Свідком даного підтвердного листа став двірний підскарбій та віленський державця пан Іван Андрійович, котрий на час видання документу був у Кракові при дворі великого князя литовського³.

Підставою надання підтвердних листів слугували попередні оригінальні документи, що підтверджували право на володіння маєтностями, які шляхта прагнула узаконити перед новим правителем. Одним із таких випадків, що вище зазначено, було звернення господарського дворянина Івашка Денисовича до Сигізмунда I Старого від 27 липня 1508 р. з проханням підтвердити володіння І. Денисовича, набутих за часів правління великого князя литовського Олександра Ягеллончика. Так, Сигізмунд I Старий підтвердив господарському дворянину, по перше, надання великого князя литовського Олександра Ягеллончика на пусте селище Демківці у Кременецькому повіті, а також двір верх р. Вілії та двір у м. Кременці під ровом, і, по-друге, надання пана Юрія Михайловича Монтовтовича, будучи на той час кременецьким державцею, на садок біля двору у м. Кременці під ровом та ділянку під забудову хоромів у м. Кременці по сусідству з подвір'ям якогось Пачисенкового та кн. Михайла Збараського. Оглянувши представлені Івашком Денисовичем надавчі листи, господар видав свій

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4794. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4793. — К. 1.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4793. — К. 1.

підтвердний лист на указані володіння з правом їх віддати, продати, замінити та розширити¹.

Практика підтвердженя права володіння маєтностями шляхтою ВКЛ існувала й у попередників Сигізмунда I Старого. Так, в «Актах Волинського воєводства» присутній підтвердний лист великого князя литовського Олександра Ягеллончика від 19 липня 1506 р., яким господар підтвердив право на вічне володіння селом Денятиним у Кременецькому повіті волинському зем'янину Митку Івановичу Бабинському, раніше надане ним на невизначений термін («данинѣ нашѣ первую, перѣдъ нами вказывальъ»)².

Причиною видачі господарями підтвердних документів шляхті ВКЛ, як правило, були відповідні звернення шляхти із проханням отримання підтвердження прав на володіння своїми маєтностями. Така позиція шляхти указує на її намагання якомога швидше придати законну силу своїм трансакційним договорам, що з одного боку указує на «успішне засвоєння вищими прошарками суспільства юридичної культури, а також про достатньо зрілу правову свідомість суспільства ВКЛ»³, а з іншого — отримання санкціонованого владою юридичного документу, що являвся гарантом непорушності прав на землю та маєтності.

Таким чином, правові приписи та формуляр документу трансакційних договорів шляхти ВКЛ у достатувовий період отримали усталену практику принаймні з 70–80-х років XV ст. й до часу введення у дію I Литовського статуту 1529 р. їх основні положення діяли на практиці. Очевидно, що вироблені у цей час правові положення й процедури у своїй більшості були кодифіковані Статутом.

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4788. — K. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4808. — K. 1.

³ Валиконите И. Резюме // Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 261 (1562–1566): 47-oji Teismų bylų knyga (XVI a. pabaigos kopija) / Spaudai parengė I. Valikonytė, N. Šlimienė. — Vilnius, 2011. — P. XXIV–XXV.

1.2. Трансакційні договори шляхти Великого князівства Литовського у період дії I Литовського Статуту.

I Литовський Статут 1529 р. кодифікував практиковані до часу його прийняття усі норми, пов'язані із мобільністю шляхетського землеволодіння. У джерелах періоду дії цього Статуту яскраво представлені сюжети економічних реалій ВКЛ. Шляхта, укладаючи трансакційні договори, суворо дотримується усіх норм, що регламентували такі угоди. Часто при цьому укладачі документів зверталися безпосередньо до тексту Статуту, цитуючи відповідні його артикули.

У період дії I Литовського Статуту в «Актах Волинського воєводства» документи, пов'язані з мобільністю шляхетського землеволодіння, дають можливість розглянути практичну сторону укладення та оформлення таких трансакційних договорів вже у юридичному полі дії положень Статуту.

За договором купівлі-продажу від 8 квітня 1532 р. шляхтичі Тихно та Олехно Гринковичі Козинські продали князеві Яну, біскупу віленському, Ісайвське дворище та сіножаті Хотеневе, Ловче і Грим'яче, а також двох чоловіків, Пархуна Івановича і Мацка Демковича, з їхніми землями за 60 кіп грошів литовських¹. За змістом договору указане дворище брати Козинські успадкували від свого батька Гринка Мжачича Козинського, яке, своєю чергою, він вислужив у великого князя литовського Олександра Ягеллончика.

Ще за одним купчим договором від 20 березня 1533 р. волинський шляхтич Івашко Сенкович Денисович продав селище Демківці у Кременецькому повіті, а також двір верх р. Вілії, вислужені у великого князя литовського Олександра Ягеллончика («выслугѣ на Александри королі»), князеві Яну, біскупу віленському, за 230 кіп грошів литовських². Він також передав листи на маєтність: лист-надання великого князя литовського Олександра Ягеллончика, підтвердний лист великого князя литовського Сигізмунда I Старого, а також межовий лист пана Юрія Михайловича Монтовтовича, кременецького державці, в якому детально описано межі володінь І.С. Денисовича («... тыи грани тых селищъ сун, напервей

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4789. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4790. — К. 1.

почонши по дорогѣ, котораа идеть ѿт Креманца къ Матфѣевцѣмъ на Рыбче, а и с тоє дороги по Чакайлову Лозѣ, а ѿт тоє Лозы долиною, а з долины через горѣ к рѣчцѣ къ Вели и просто через рѣчку и через дорогѣна горѣ къ ѳрганцѣмъ, а ѿт ѳрганцѣвъ просто къ дорозе, што идеть с того ж имениа къ Жеблазомъ...»¹).

20 березня 1534 р. господарський маршалок кн. Андрій Михайлович Сангушкович Кошерський видав продажний лист князеві Яну, віленському біскупу, на маєток Ціцинівці у Кременецькому повіті за 830 кіп грошів литовських. У цьому документі зазначено, що Ціцинівський маєток князь А.М. Сангушкович Кошерський успадкував від свого батька, який, своєю чергою, отримав у спадок від свого батька — князя Олександра Сангушовича², тобто вже господарський маршалок володів маєтністю у третьому поколінні.

Князь Ян, віленський біскуп, придбавши 20 березня 1534 р. маєток Ціцинівці у кн. А.М. Сангушовича Кошерського, півроку по тому (22 вересня 1534 р.)³ звернувся до великого князя литовського Сигізмунда I Старого, предявляючи продажний запис господарського маршалка, підтвердити набуте володіння. Господар, згідно практики надання підтвердних листів, задовольним клопотання віленського біскупа, наказав у свій підтвердний лист вписати угоду купівлі-продажу⁴. Зіставивши купчий лист та його запис до підтвердного листа, зміст обох документів виявився ідентичним, що яскраво ілюструє тогочасну практику ведення діловодства у великокнязівській канцелярії.

10 листопада 1534 р. великий князь литовський Сигізмунд I Старий на прохання того ж князя Яна, віленського біскупа, підтвердив йому продажний запис Миколи та Яна Радзивілів на маєтки Дунаїв, Куликів та Рудка у Кременецькому повіті, куплених за 500 кіп грошів литовських⁵.

Низка документів «Актів Волинського воєводства» проливають світло на окремі сюжети формування маєткового комплексу вже вище згадуваної князівської родини Сангушків, зокрема її

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4790. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4798. — К. 1.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4799. — К. 1.

⁴ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4799. — К. 1.

⁵ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4795. — К. 1.

ковельської лінії¹. Перший з них — це підтвердження королеви Бони рішення третейських суддів від 5 серпня 1533 р. панів Войницького, Миколи Вольського, Матея Войтеховича та Івана Богдановича Сапеги². Із нього стає відомо про укладення угоди обміну маєтностями князів Федора Андрійовича Сангушка та Василя Михайловича Сангушковича Ковельського. Так, з метою залагодження конфлікту князі-брати вирішили заключити договір обміну, за яким кн. В.М. Сангушкович Ковельський передавав у володіння монастир св. Миколи Мільці, села Солов'єво та Комарове кн. Ф.А. Сангушку, отримавши маєток Мостиці та монастирське село Лагодовль свого брата. За цим же суддівським рішенням, підтвердження якого затвердила королева Бона, князі мали поділити порівну землі сіл Дороготіша та Лагодовля, при цьому гостро стояло питання про втечу селян, підданих обох князів³, які мали бути повернені попереднім власникам, застосовуючи 10-річний термін давності⁴.

Згодом кн. Василь Михайлович Сангушкович Ковельський почав скуповувати волинські маєтності у інших представників нобілітету регіону. Так, 17 травня 1535 р. князь придбав у кн. Петра Михайловича Острожецького висулужений у великого князя литовського Олександра Ягеллончика маєток Туличів у Володимирському повіті на Волині за 400 кіп грошів литовських. Разом з маєтністю продавець передавав новому власнику і всі приватно-правові документи на продане володіння. У даному випадку — це господарські листи, привілеї, підтвердження, а також судовий лист — «*которыи листы, твердости привила, г(о)с(по)дарьскии потверження на Туличов и листъ сѣдовый, што есми мѣ право з лѣтовскими ѿ землю туличовскую, тыи вси листы его м(и)л(о)сти*

¹ Ковельська гілка роду Сангушків отримала свою назву від м. Ковеля на Волині, коли кн. Василь Михайлович Сангушкович виклопотав у великого князя литовського Сигізмунда I Старого привілеї на заснування на місці села Ковель однойменного міста з одночасним наданням йому магдебурзького права. Див.: 23 грудня 1518 р. — у Бресті на сеймі. Локаційний привілеї в.к.л. Сигізмунда I Старого, наданий кн. Василю Михайловичу Сангушку на заснування м. Ковеля на магдебурзькому праві // AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4792. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4796. — К. 1.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4796. — К. 1.

⁴ Тут діє норма терміну давності за аналогію Розділу I, артикулу 18 ІЛС. Див.: Первый Литовский Статут (1529 г.) / С. Лазутка, И. Валиконите, Э. Гудавичюс. — Вильнюс: Маргі Раштай, 2004. — 522 с.

есми дал»¹. Транзакційна угода була засвідчена свідками з числа волинської шляхти і духовенства. Зокрема, свої підписи поставили та скріпили печатками володимирський і берестейський владика Іона та шляхтичі Василь Семашкович, Федір Сербин і Петро Калусовський².

У підтвердному листі великого князя литовського Сигізмунда I Старого від 20 травня 1536 р. уточнюються, зокрема, розміри проданого маєтку Туличова. Так, у даному документі указувалося, що кн. П.М. Острожецький продав кн. В.М. Сангушковичу Ковельському половину Туличова³. Укладаючи договір купівлі-продажу, разом із маєтністю кн. П.М. Острожецький передав новому власнику всі документи, що підтверджували право на володіння нею. За змістом документу — це, по-перше, привілей великого князя литовського Сигізмунда I Старого на тримання Туличова; по-друге, надавчий лист великого князя литовського Олександра Ягеллончика на Туличів. За указаними листами відомо, що кн. П.М. Острожецький вислужив половину Туличова за вірну службу великому князю литовському Олександру Ягеллончику, а надана маєтність перед цим перебувала у володінні Федька Туличівського. Із великокнязівських листів також дізнаємося, що власником другої половини Туличова був володимирський зем'янин Тирика, який ще за правління Олександра Ягеллончика без його дозволу намагався її продати. Утім господар заборонив продавати половину Туличова, власником якої був Тирика, будь-кому іншому, окрім власнику другої половини Туличова, тобто кн. П.М. Острожецькому, аргументуючи свій наказ дією норми права близькості. Князь П.М. Острожецький так і не скористався своїм правом першочергової купівлі другої половини Туличова, тому і Сигізмунд I Старий у диспозиційній частині свого підтвердного листа залишав право купівлі Тирикової частини Туличова за кн. В.М. Сангушковичем Ковельським⁴.

На початку 1536 р. князь став власником ще одного волинського маєтку. Так, за договором купівлі-продажу від 5 січня цього року волинський зем'янин Левко Ласкович Задібський разом з дружиною Ганною та дітьми продав кн. Василю Михайловичу

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4785. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4785. — К. 1.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4786. — К. 1.

⁴ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4786. — К. 1.

Сангушковичу Ковельському отчизний маєток Задиби (перший отримав маєтність у дар від рідного брата Федора) за 500 кіп грошів литовських. У цій продажі також продавець передавав усі листи та прилеї, що підтверджували право власності на маєток Задиби: «которыи маю привильа твердости и листы, которыи бы колвекъ к томѣ имѣнью моему Задыбамъ прислушали, тыи вси есми кн(я)зю Василью его м(и)л(о)сти Ковелскому отдал»¹.

Ще один оригінальний документ із «Актів Волинського воеводства» дозволяє з'ясувати причини територіальної зміни володінь засновника ковельської гілки роду Сангушків — кн. Василя Михайловича Сангушковича Ковельського. Так, 4 березня 1543 р. після 26-річного часу володіння Ковельським замком з прилеглими до нього маєтками та селами, князь звернувся до королеви Бони з проханням замінити указані володіння на Горвольську волость та двори Смоляни й Обольці королеви². Причиною такого рішучого кроку, як видно з документа, стала напружена конфліктна обстановка із сусідами: братом, родичами та багатьма іншими сусідами-землевласниками, що призвела до великих збитків та упадку господарства. Даний договір дає можливість детального з'ясування складу маєткового комплексу князя та його родини, що формувався понад чверть століття. Це отчизні маєтності та володіння, набуті шляхом купівлі: «тоє замок Ковле з мѣстом и з дворы к немѣ прислухаючими и прилежащими на йма Мощеном, Дѣбном, Клевезком, Туличовом и з селы к тому ж замкѣ, и двором прислухаючими на йма Вербка, манастыр Св(е)тоє Тройцы, села манастырскии Гойшин, Бахово, Лагодлево вола, Озерница, Облапы, Городищо къ церкви Городищской, Новосады, Соколова вола, Осовецкаа вола, замок Милановичи з мѣстом и з дворы к немѣ прилежащими на йма Порыдѣбы, Ньюно, Сомын, Тѣровичи, Голшаница, Зѣлово, бояре дворецкии, замок Вижва з мѣстом и з дворы к немѣ прилежащими на йма Хоташово, село Вижва стараа, Брод, Гридковцы, Краснаа вола, Секѣн, Шушки, Мостища, замок Фалимичи з мѣстом и з селы к немѣ прислухаючими на йма Заставцы, Садмерты, Краснаа вола»³.

Представник несухойцько-локацької лінії Сангушків звернувся з листом до королеви Бони у 1536 р. Зокрема, 12 жовтнем 1536 р.

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4801. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4804. — К. 1.

³ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4804. — К. 1.

датований лист маршалка Волинської землі і володимирського старости кн. Федора Андрійовича Сангушковича королеві Боні, зміст якого полягає у тому, що князь просив господиню відступити йому маєток Ставрів Луцького вйтівства (триманого ним заміною у сумі грошів), а він, відповідно, поступиться своїм дідичним маєтком Лепесівкою у Кременецькому повіті. Князь Ф.А. Сангушкович проявив таку ініціативу обміну маєтками після того, як королева Бона викупила Луцьке вйтівство у попередніх власників — Янової Сикнартової Софії, її зятя Андрія Железка з дружиною Гальжкою та Фалібовського з дружиною Ганною. А маєток Ставрів підпорядкоувався саме Луцькому вйтівству, й тому королева Бона мала намір його викупити. Володимирський староста у своєму листі також пропонував здійснити опис («ограничене») Лепесівського маєтку у присутності кременецького старости господині Дахна Васильовича протягом чотирьох тижнів¹.

Згодом кн. Ф.А. Сангушкович Кошерський фігурує у земельному спорі, уявлення про який черпаємо із комісарського рішення від 6 липня 1543 р. у справі про земельні конфлікти князевих підданих села Карасина із чернчигородськими та маневицьким підданими великого князя литовського Сигізмунда I Старого про насильне захоплення першими острова Дубровиці, що межував з володіннями луцького старости. Сигізмунд I Старий доручив холмському військовому, любомському старості Миколаю Грабю та ковельському, мельницькому, вижовському, милянвському та фалілейцькому старості Богдану Михайловичу Семашку винести вирок про земельні спори князя з королівськими підданими маєтків господарського домену. Для цього великий князь наказав суддям виїхати до своїх маєтків Чернчі Городка та Миляновичів, де саме й чинив кривди королівським підданим кн. Ф.А. Сангушкович Кошерський. Головною задачею суддів було визначення кордону («границы») між маєтком Карасин князя та Чернчі Городка й Миляновичів короля: «з ыменя его Карасина осмотрети и справедливое розознане о кгрунт того имени, маючи Б(о)га и справедливост перед очима своими, вчинити»².

Приїхавши на місце земельних суперечок, королівські судді відразу звернулися до луцького старости (саме на території Луць-

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4800. — К. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4803. — К. 1.

кого повіту розташовувалися маєтності короля) кн. Андрія Михайловича Кошерського, який був урядником королівських маєтків, й той вже супроводив їх до місця знищення межових знаків. Сюди ж прибув і князь Федір Сангушкович, де у його присутності королівські судді розпочали опитувати свідків. Королівські піддані Чернчі Городка й Маневичів свідчили про те, що піддані кн. Ф.А. Сангушковича зіпсували межові знаки й силою відібрали їхній острів Дубровицю. Князь же свідчив, що то був його острів, а чернчгородські й маневичькі піддані короля самі навмисне зіпсували межові знаки й знищили знаки, якими позначалися кордони. Мало того, за словами Сангушковича, королівські піддані нанесли свої знаки на його володіннях. Після опитування свідків судді оглянули кордон й межові знаки, якими розмежовувались володіння. Королівські піддані представили суддям речові докази (грані на деревах), якими ще здійснив розмежування маєтків кн. Костянтин Острозький через своїх комісарів панів Михайла Семашковича, Степана Воропайовича та кн. Василя Сокольського. Князь Ф.А. Сангушкович наполягав на своєму, переконуючи суддів у тому, що ніяких комісарів не було й відповідно не було здійсненне розмежування за наказом князя К. Острозького. На такі аргумент королівські піддані повідомили суддям, що після розмежування маєтків комісари видали їм межовий лист, який, однак, згорів під час одного з татарських нападів на Волинь. Як доказ цього, королівські піддані скласти присягу («шапку ставили»), що за нормами ранньомодерного права й звичаїв була прямим доказом. На дії чернчгородців й милянців князь Ф. Сангушкович «на свідчення того заходцы слати не хотел», що й послужило для суддів ключовим аргументом у винесенні рішення на користь королівських підданих: «А так мы, видячи справедливост подданных короля его м(и)л(о)сти и выведавши от обapolних суседов тамошних, маючи Б(о)га и справедливост пред очима своими, а звлаща бачачи на то, иж кн(я)зь староста володимирский самъ сведечество на тых подданных своих выдал, што они не з уряду, але злодейским обычаем тыи границы клали, подданных короля его м(и)л(о)сти при тых гарницах их есмо zostавили, и mezi старыми их гранми новыи границы им есмо казали позначити. А по болотом копцы по грудом казали есмо покопати»¹.

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4803. — К. 4—5.

Серед комплексу документів «Актів Волинського воєводства» є заставний договір, який дає уявлення про практику укладання заставних угод із триманням маєтностей. Наприклад, 7 листопада 1538 р. волинський шляхтич Боговитин Петрович Шумбарський з дружиною Софією Андрієвою, видаючи заміж свою дочку Федору за пана Яна Богдановича Загоровського, в заміну за посаг дочки у триста кіп грошів литовських поступилися своєму зятю маєтками Кокоревим та Динятиним¹. По суті це була заставна угода із триманням маєтностей, а термін викупу визначався часом першого спуску ставків. До указанного часу Я.Б. Загоровський міг брати з маєтків на свою користь усі прибутки, зокрема рибу із ставків, адже час повернення коштів прив'язувався саме до спуску ставків, коли у такий спосіб збиралася риба. Термін повернення коштів міг змінитися лише за однієї обставини, яка обумовлювалася у листі батьків Федори Шумбарської. Справа в тому, що Кокорів та Динятин перебував у руках Шумбарських як заставне володіння без терміну дії, раніше переданих їм князем Яном, познанським біскупом, у сумі 500 кіп грошів литовських та піввісімдесят золотих черлених. Коли ж познанський біскуп помер, борг на заставлені маєтності перейшов до королеви Бони, й тому у разі виплати указаної суми боргу Шумбарським раніше обумовленого терміну, ніж з їхнім зятем, батьки Федори могли забезпечити посаг дочки готовими грошима раніше, тож Я.Б. Загоровський мав прийняти посагові кошти й поступитися маєтностями, що тримав у заставі².

1.3. Господарська політика королеви Бони на Волині у 40-ві роки XVI ст.

Розглядаючи специфіку мобільності земельних володінь волинського нобілітету у період дії I Литовського Статуту на основі «Актів Волинського воєводства», не раз у документах фігурувала королева Бона. Тож, залучаючи документи указанного джерельного комплексу та низку інших, зробимо спробу аналізу господарської політики королеви Бони на Волині у період її правління.

¹ AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4787. — K. 1.

² AGAD. ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4787. — K. 2.

Отримавши від свого чоловіка, великого князя литовського й короля польського Сигізмунда I Старого, частину повноважень щодо здійснення незалежної господарської політики, королева Бона провела реструктуризацію земельного фонду частини білоруських та українських земель ВКЛ¹. Її діяльність у вказаній сфері задокументовано в кількох книгах ЛМ, зокрема, у книзі записів № 32. Так, до цієї книги ЛМ увійшли привілеї, листи-надання, листи-підтвердження, а також судові вироки, накази та розпорядження королеви Бони стосовно її підданих у Городенському, Кобринському, Пінському, Юрборському, Кременецькому, Володимирському повітах, а також ряду волостей ВКЛ.

Із числа вміщених до книги записів № 32 ЛМ 85 документів левову частку складають такі, що дають змогу проаналізувати господарську політику королеви Бони й визначити її ставлення до упорядкування земельних відносин на підвладних їй територіях ВКЛ, зокрема Волині. Влітку 1548 р. Бона, вступаючи в управління наданими їй володіннями, спеціальним розпорядчим листом наказувала намісникам дворів Городенського староства сприяти призначеним нею ревізорам (варшавський канонік й великокнязівський писар князь Адам Пилюховський, господарські служебники Томаш Каменський та Микола Лисаковський) провести ревізію Городенського староства. Дане розпорядження відбилося у відповідному листі королеви, вміщеному до 32 книги записів ЛМ². Таку ж процедуру Бона провела і в інших своїх повітах та староствах, розглядаючи її як неминучий підготовчий захід для проведення волочної поміри.

Відправною точкою у регламентації земельних відносин слід вважати І ЛС, який унормував усі аспекти господарської політики держави, у тому числі й статус землеволодіння, користування, тримання, включно на правах власності. Тобто з часу прийняття І ЛС

¹ Економічну політику королеви Бони у ВКЛ свого часу досліджували польські історики К. Пуласький, В. Почсха, А. Сухені-Грабовська та частково М. Богущка. Див.: Pułaski K. Szkice i poszukiwania historyczne. Gospodarka królowej Bony na kresach. — Kraków, 1887; Pociecha W. Królowa Bona. — Т. I–II. — Poznań, 1949; Т. III–IV. — Poznań, 1958; Sucheni-Grabowska A. Odbudowa domeny królewskiej w Polsce 1504–1548. — Wyd 2. — Warszawa, 2007 (перше видання 1967 р.); Bogucka M. Bona Sforza. — Wrocław, 2004 (видання перше та друге у 1989 та 1998 рр.).

² Российский государственный архив древних актов (далі — РГАДА). — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 32. — Л. 17 об.–18 об.

у ВКЛ зароджується й стрімко розвивається товаризація земельних відносин.

Відтак, товарних ознак земля набуває тоді, коли її власники, отримавши дану маєтність з рук литовських володарів на умовах безумовного володіння, можуть на власний розсуд вільно розпоряджатися нею: продавати, дарувати, заставляти, передавати у спадок й віддавати в оренду. Деякі обмеження, що стримували масовий характер товаризації землі у ВКЛ, були закладені кількома артикулами І ЛС: 1) обмеження на продаж більше, ніж третини родових маєтків (тут ключового значення набуває термін «родових» маєтків); 2) зобов'язання отримувати дозвіл на транзакцію нерухомістю у великого князя литовського. Як показала практика земельних відносин, такий дозвіл носив формальний характер, а його отримання учасники транзакції вбачали лише в легімітизації укладеного ними договору перед владою, а з іншого боку — фіксування угоди в архіві канцелярії ВКЛ, що в подальшому мало прикладне значення — можливість отримання копії транзакції, засвідченої представниками влади¹.

В аналізованій 32 книзі записів ЛМ кілька документів засвідчують купівлю-продаж нерухомості. Так, це привілей королеви Бони юрборському міщанину Матію Клезсу від 8 грудня 1548 р. на будинок в Юрборку, проданий йому королевою з її господарського фонду. Як видно з привілею, даний будинок було збудовано юрборським намісником Іваном Кунцевичем «на кгрунте нашом (власність королеви Бони. — А.Б.) з дерева и людми нашими» і за наказом Бони «тоть домъ продалъ есть мещанину нашому юрьборскому Матею Клезсу за тридцать копъ грошей личъбы литовское», й «оний Матыс Кла(з)с(к)и тотъ домъ, такъ отъ насъ у Юрборьку купльеный, яко властность свою, на вечъные часы с потомъки своими маеть держати и его вживати, яко хотячи ку пожитьку своему обернути, только абы платъ нашъ и повинъности инышиє, с того дому намъ повинныє, з него з ыньшими мещаны н(а)шими тамошъними были сполнываны и даваны»². Волинський

¹ Детально див: *Блануца А.В.* Шляхетське землеволодіння у Великому князівстві Литовському: джерела дослідження // Укр. іст. журн. — 2009. — № 2. — С. 194–200; *Його ж.* Ринок землі у Великому князівстві Литовському в 1529–1566 рр.: джерелознавчі, правові та соціально-економічні аспекти // Укр. іст. журн. — 2010. — № 1. — С. 52–65.

² РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 32. — Л. 36 об.–37.

аспект проблеми відображено в наступному документі. Зокрема, на таких же умовах Бона продала володимирському владичі Івану Яцьковичу Борзобагатому маєтки Красне, Ставрів, Галичани та половину села Зборошова. Дана транзакція також оформлена привілеєм Бони, датованим 29 груднем 1548 р., яким вона продала володимирському владичі указані маєтності за 2000 кіп грошів литовських «на вечность»¹.

Договір купівлі-продажу, укладений між Боною та брацлавською старостиною княгинею Беатою з Костельця від 29 грудня 1548 р., відображений власне транзакційною угодою² та листом-наказом Бони, адресованим кременецькому старості пану Івану Богушевичу Боговитиновичу³, щоб той забезпечив ув'язання княгині в набуте село Лепесівку у королеви Бони за 1000 кіп грошів литовських «на вечные часы».

Дані купчі договори свідчать про поступове поширення товарних ознак у сфері шляхетського землеволодіння. Такі ж договори купівлі-продажу містяться в інших книгах записів ЛМ, а також існує низка окремих договорів, які не ввійшли до жодної з книг ЛМ⁴.

Важливе місце у господарській політиці Бони займали питання земельних пожалувань. Королева, як це видно з 32 книги записів ЛМ, жалувала окремі земельні володіння й часто неосвоєні, так звані «пустовщини», шляхтичам на підвладній їй території. Такі пожалування відображаються у даній книзі листами-привілеями. Так, окремим привілеєм за 1549 р. господиня пожалувала клецького боярина Бартоша Стецьковича та його дружину Марину п'ятьма пустими землями Урвидевської волості у Клецькому повіті до їх-

¹ Там же. — Л. 41 об.—43.

² Там же. — Л. 43 об.—44 об.

³ Там же. — Л. 44 об.—45 об.

⁴ Див., наприклад, такі договори із фонду «Помісно-вотчинний архів Південно-західних земель XVI–XIX ст.» Російського державного архіву давніх актів. Це — 1) 15.11.1549 р. — Купча Добрині Зубоевича київському міщанину Фіцу Кобизєвичу на двір у Києві (РГАДА. — Ф. 1473. — Оп. 1. — Ед. хр. 175); 2) 4.03.1564 р. — Купча київського міщанина Власа Сергійовича Митку Богдановичу на будинок у Києві (РГАДА. — Ф. 1473. — Оп. 1. — Ед. хр. 21); 3) 22.05.1554 р. — Купча зем'янок Віленського повіту Ганни і Марухни Богдановичів Олені Яковні на чотири служби людей (РГАДА. — Ф. 1473. — Оп. 1. — Ед. хр. 23); 4) два купчі договори від 5.09.1554 р. та 7.09.1554 р. — Купча віленських зем'янок Ганни і Марухни Богдановичів Явору Будосевичу на третину маєтку Януши у Віленському повіті та Олені Яковні на третину маєтку Януши у Віленському повіті (РГАДА. — Ф. 1473. — Оп. 1. — Ед. хр. 24, 25).

ніх животів. Це, власне, вже був другий привілей на указані землі. У цьому ж привілеї дізнаємося, що клицький боярин вже володів землями Урвидевської волості пожиттєвим правом й просив королеву надати ці землі на таких же умовах йому та Марині, господарській дворовій служебниці, яка щойно стала його дружиною¹. У липні 1549 р. Бона надала пунському зем'янину Войтеху Одаховському три волоки й п'ятнадцять моргів землі «пустовської» на р. Мікусі вічним правом. Цей документ цікавий ще й тим, що дане надання королева пожалувала на прохання пунського зем'янина. Останній повідомляв, що тримав три «пустовські» землі Василевщину, Сомиловщину та Войтковщину у Пунській волості, отримані по небіжчику Щасному Полячку, колишньому чоловіку його теперішньої дружини. Внаслідок проведення волочної поміри у Пунській волості указані землі відійшли до господарського домену, взамін яких королева пожалувала згадані нами вище три «пустовських» та п'ятнадцять моргів землі у тій же Пунській волості. Проте Бона у своєму привілеї наголосила на тому, що В. Одаховський ніяких прав не мав на землі покійного чоловіка його дружини, а отримав заміною нові земельні наділи у винагороду за вірну службу та із зобов'язанням продовжувати нести «службу земськую военною»².

У червні 1548 р. до королеви звернувся з проханням підданий Кременецького замку Сенько Стародубець, щоб її милість видала привілей на селище Молодкове на р. Жерді, яким від до цього часу володіє до господарської волі і ласки на земській службі, що йому пожалував тодішній кременецький староста Станіслав Фальчевський. Коли ж С. Фальчевський був переведений Боною на кобринське староство, то це й стало сигналом для С. Стародубця для отримання нового привілею на право володіння своїм селищем. Розглянувши клопотання С. Стародубця, королева видала свій привілей, у якому постановила: «Маеть онъ тоє селище на Жерди на имя Молодковъ зо вьсимв по тому, якъ ся в себе и въ границахъ своихъ маеть и потомъ какъ его до сего часу трималъ, держати и его с потомъки своими до ласки а воли нашео г(о)с(по)д(а)рьское вживати, а с того службъу военъную конемъ посполъ з ыншою

¹ РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. Ед. хр. 32. — Л. 74 об.–75.

² Там же. — Л. 81–82.

шляхътою тамошнею кремянецкою, коли кольвекъ потреба того будетъ вказывати, маєть служити»¹.

Практичну сторону дії ІЛС у частині заставного права відображено у привілеї Бони (13 квітня 1549 р.) ковельському старості пану Богдану Семашку на дозвіл викупити село Сомине, належне до Ковельського замку, у господарського маршалка та луцького старости князя Андрія Сангушковича Кошерського. Із господарського привілею дізнаємося, що луцький староста володів селом Сомине на умовах застави, взятої у князя Василя Михайловича Сангушковича Ковельського у сумі триста кіп грошів литовських. У знак вдячності за служби Бона дозволила ковельському старості викупити указане село у луцького старости тою сумою, в якій князь Андрій Кошерський у князя Василя Ковельського тримав, а викупивши «ку пожитьку своєму в той же суме пенязей и тымъ правомъ и властностью, яко княз Коширський его живаль, и со всимъ по тому, яко и князь Коширський уживати и всякие пожитьки, которые бы с того имения Соминского, яко ся у собе маєть прийти и прибавлены слушне быти могли, держати, а с того имения Сомина через насъ и потомьковъ нашихъ не маєть рушонъ быти»².

Як бачимо, окрім дозволу, Бона давала гарантії на непорушність укладеного між князями договору. Окремо королева розпорядилася щодо використання деревини із Соминського острова, належного до Вижви. Так, селянам острова дозволялося безкоштовно використовувати острівне дерево на потреби для опалювання власних будівель, а також будівлю та опалювання Соминського двору³.

Актуальною статтею прибутку у ВКЛ була здача в оренду господарських мит⁴, які приносили до великокнязівської скарбниці щорічно у середньому по 200-300 або й більше кіп грошів литовських від одного митного округу. Як правило, мита здавалися в оренду євреям, які справно сплачували орендну плату. Зокрема, Бона заключила річний договір (від свята Михаїла Архангела у 1548 р. до такого ж свята у 1549 р.) здачі в оренду пінським євреям Ізраїлю й Нахиму Песаховичам та Юшку Мошеевичу мит у Пінську, Клецьку та Городку. Указані орендатори мали завідувати

¹ Там же. — Л. 4-4 об.

² Там же. — Л. 56 об.-57.

³ Там же. — Л. 57.

⁴ Детально про мита у ВКЛ див. останні праці дніпропетровської дослідниці Л. Жеребцової.

такими митами, як понизове, торгове, важне, помірне, воскобійне, перевізне, корчемне, горілчане, медове, воскове, та іншими «пожитьки, естли которые ку тымъ мытомъ нашимъ здавна прислухалы», й по завершенню річного терміну мали сплатити до великокнязівської скарбниці 875 кіп грошів литовських та 25 каменів топленого воску¹. Волинський сюжет знаходимо у наступному документі. Так, 13 січня 1549 р. королева видала орендний лист кременецькому міщанину Михайлу Скуйбіді, за яким він отримував у річну оренду всі мита та «доходи» Кременецького замку. За змістом договору визначалися детальні умови завідування кременецькими митами, у тому числі передбачалися умови т. зв. форсмажорних обставин, наприклад, прорив водою греблі тощо. По закінченні оренди М. Скуйбіда мав передати через кременецького старосту до господарського скарбу триста кіп грошів литовських. Утім, виплата мала здійснюватися у три етапи, перші сто кіп на громниці, другі — на свято святих апостолів Петра і Павла, а треті — по завершенню оренди за три тижні перед Різдом². 9 вересня 1549 р., за три місяці до того, як мав збігати термін першої оренди, Бона уклала другий річний орендний договір з Михайлом Скуйбідою на тих же умовах. Таке рішення королева, очевидно, прийняла через ту обставину, що орендатор кременецьких мит завчасно сплатив частину коштів до великокнязівської скарбниці, що було відзначено у листі: «и тежъ *част* пенязей на роки певъные ув оной аренде нашей описаные, до рукъ старость нашихъ кременецькихъ п(а)на Ивана Богушевича а п(а)на Петра Семашька *отдаль* и заплатилъ, што квитами ихъ *перед* нами оказалъ»³.

Королева Бона контролювала й питання церковного землеволодіння. Зокрема, після смерті пінського й турівського владика Варломія вона призначила нового владика, кобринського архімандрита Васіяна. Згідно «обычая захованого» господиня наказала своєму служебнику господарському дворянину Дашку Романовичу Гладкому на місці ув'язати новопризначеного владика у турово-пінські церковні земельні володіння. Для цього Бона спеціальним листом від 12 лютого 1549 р. зобов'язувала троцьку воєводу княгиню Олександрю Семенівну Острозьку (дружину князя Кос-

¹ РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 32. — Л. 21–23.

² Там же. — Л. 47 об.–50.

³ Там же. — Л. 92 об.–94 об.

тянтина Івановича Острозького) подати владці Васяну через господарського дворянина Турово-Пінське владцтво¹.

У серпні 1549 р. Бона видала низку привілеїв на право тримання церков у Ковельському старостві місцевим попам. Новими призначеннями або підтвердженнями старих королева таким чином упорядкувала систему церковних надань, у тому числі земельних володінь, належних до певних духовних осередків Волині. Це привілей попу Олексею Тришинцю Гайку на тримання ковельської міської Воскресенської церкви, попу Михайлу — ковельської городової церкви Благовіщення Пречистої Богородиці, попу Марку Кузьмовичу Жабі — ковельської городової церкви Успіння Святої Пречистої, попу Кузьмі Васильовичу Жабі — монастиря Святої Трійці під Ковелем (попереднє надання князя Василя Сангушковича Ковельського) та привілей попу Лаврентію Івановичу на тримання міської церкви Святого Спаса з приділом Святого Семена у Вижві². Останнє надання цікаве тим, що його зміст яскраво репрезентує монастирське господарство. Піп Лаврентій Іванович тримав виживську церкву, пожалувану свого часу писарем Бони, її ковельським і виживським старостою паном Богданом Семашком у двох частинах церковного комплексу, а третьою частиною, розташованою у Старій Вижві, розпоряджався за другим привілеєм Б. Семашка піп Степан. Бона своїм привілеєм підтвердила надання ковельського й виживського старости й до того ж користування церковним фільварком у Вижві доручила виключно попу Лаврентію Івановичу, не розділяючи його на три частини³.

Усі відмічені церковні пожалування датовані одним днем — 17 серпнем 1549 р. Це, на наше переконання, вказує на виважене рішення Бони щодо упорядкування церковного господарства у Ковельському старостві.

Питання господарської політики Бони відображено також і в підтвердних листах, якими Бона, на прохання її підданих, підтверджувала пожалування попередніх правителів ВКЛ або підпорядкованих їй намісників чи державців. Наприклад, 10 квітня 1548 р. королева видала підтвердний лист юрборському боярину Пацу Ягелковичу на «троху леса» та сіножать поблизу р. Лепуні у Юрбор-

¹ Там же. — Л. 57 об.

² Там же. — ЛЛ. 85–85 об.; 85 об.–86; 86 об.–87 об. (пожиттєве надання); 87 об.–88 (пожиттєве надання); 88 об.–89 об.

³ Там же. — Л. 89 об.

ській волості. Из змісту документа дізнаємося, що згадане володіння П. Курцевич отримав від юрборського намісника королеви Івана Кунцевича, який «з воли а росказаня нашего (королеви Бони. — А.Б.) почаль люди садити на *границы* пруской по реце Ширьвинте подле Пуне на кгрунъте нашомъ волости Юрьборъское, даль теж ему (Пацу Яггелковичу. — А.Б.), назначиль и завель на службу боярьскую троху леса на пашню розробити, который лес *лежить* под местомъ межи реки Побиржупы и Еклупы ку самой реце Лепуни, и к тому сеножать, которая уво Купяхъ»¹, а також отримав перед цим й відповідний підтвердний лист Бони на умовах пожиттєвого тримання.

Підданий королеви, освоюючи ліс, розбудував фільварок та розробив пашню, й при цьому поніс чималі витрати, через що звернувся з проханням до Бони, щоб та «быхъмо обачили в тые утраты и накълады его, што на тую пашню и фольварокъ, съ сырого кореня ее выробляючи, наложиль и праве, *дей*, всю свою маетьность тамъ утратиль, и тую пашню у волости нашей Юрьборъской в тых границах, верьху описаныхъ, водлугъ листу и заведеня намесьника нашего юрьборского Ивана Кунъцевича и того листу нашего, который до воли нашео только на то мел, абыхъмо ему и потомъкомъ его з ласки нашео на вечност (підкреслено нами. — А.Б.) листомъ нашимъ потверъдили»².

Звернемо увагу на одну прикметну особливість господарчої політики Бони, що яскраво відображена у наведеному вище підтвердному листі — шляхом політики земельних надань або колонізації підданими на умовах земської служби вічним правом на пограничних територіях ВКЛ неосвоєних земель забезпечувалося зміцнення обороноздатності порубіжних кордонів держави, у даному разі на литовсько-пруському пограниччі. Симптоматично, що подібну політику активно впроваджували й попередники Бони — великі князі литовські Казимир та Олександр Ягеллончики на литовсько-московському «українному» порубіжжі. Незважаючи на те, що під час столітнього наступу Великого князівства Московського на пограничні землі ВКЛ литовським правителям не вдалося зберегти за собою значну частину північно-східних територій

¹ Там же. — Л. 1.

² Там же. — Л. 1 об.

держави, проте все ж таки стримування московської експансії тривало досить довго¹.

Розглянемо, який механізм видачі підтвердних листів на надання попередніх великих князів литовських або місцевих намісників чи державців практикувався на підвладних Боні землях ВКЛ. Яскраве уявлення про це дає підтвердний лист королеви від 18 грудня 1548 р., адресований мойшакгольському боярину на земській (боярській) службі Яну Довцевичу, на пусту Якубишську землю Мойшакгольського двора. Зі змісту листа дізнаємося, що цю землю Я. Довцевич отримав від мойшакгольського намісника королеви Яна Кгедройтя на боярській службі заміною за землю, яку тримав до цього: «которую земљу пустовъскую двора нашего Мойшакгольского, то *ест* след двухъ братьей, Николаевъский а Петрашовъский» (її було надано попереднім мойшакгольським намісником Федором Волком). Підставою теперішнього надання стало повернення на службу попередніх тримачів, указаних вище двох братів. Тому Бона наказала наміснику Я. Кгедройтю відшукати нову пусту землю й надати її Я. Довцевичу².

Про те, що королева прагнула підвищити ефективність господарства ВКЛ і Волині у тому числі, свідчить її ревне ставлення до різних його секторів, зокрема, рибного. Так, з одного із документів (27 квітня 1549 р.) дізнаємося, як господиня намагається з'ясувати пропажу риби із перштунських сажовок, яку там за її наказом розводив перштунський врядник Беняш Млинський. З цього приводу Бона створила комісію у складі квасівського і котренського урядника Андрія Гарновського та господарських дворян Щасного То-

¹ Блануца А. Земельные пожалования Казимира Ягеллончика на украинские земли Великого княжества Литовского: попытка реконструкции по источникам Литовской метрики // Україна і Велике князівство Литовське в XIV–XVIII ст.: політичні, економічні, міжнаціональні та соціокультурні відносини у загальноєвропейському вимірі / Тези доповідей. — К., 2007. — С. 17–19; *Його ж.* Надання та підтвердження Олександра Ягеллончика на українські землі Великого князівства Литовського // Terra cossacorum: студії з давньої і нової історії України. Науковий збірник на пошану доктора історичних наук, професора Валерія Степанкова. — К., 2007. — С. 434–455; *Його ж.* Земельні надання та підтвердження Казимира Ягеллончика на українські землі Великого князівства Литовського // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). — К., 2007. — Вип. 7. — С. 124–140; *Его же.* Земельные пожалования Ягеллонов на Сиверскую землю (середина XV — начало XVI столетия) // Российско-польский исторический альманах. — Вип. 3. — Ставрополь-Волгоград., 2008. — С. 117–122.

² РГАДА. — Ф. 389. — Оп. 1. — Ед. хр. 32. — Л. 37–37 об.

лочка та Шимка Сопотка, які мали вивчити факти пропажі риби та повідомити про це королеву¹.

У 32 книзі записів ЛМ відображено також економічну політику Бони щодо великокнязівських міст та міщан. Зокрема, детальну інформацію про служби, повинності та господарські пільги кринських міщан можемо почерпнути із королівського привілею від 16 липня 1549 р. Наприклад, Бона регулювала податки, які накладалися на кринських міщан за право користуватися міськими землями та угіддями. Так, за користування кожною міською волокою ґрунту «лепшого» кринчани мали сплачувати до скарбниці Бони по п'ятдесят п'ять грошів литовських, а волокою ґрунту «подлейшого» — по сорок грошів литовських². Натомість королева дозволяла міщанам вільно користуватися деревиною кринського «угола пуци» для будівничих потреб та опалення власних осель, причому була чітко виміряна площа пуци, де могли брати деревину кринчани (то єсть наперъвей з места Крынокъ выехавъши, минувъши копецъ волокъ местьскихъ дорогою Наревьскою, которая бежить с Крынокъ до Наръви ажъ до дороги Поперечное, которая идетъ черезъ дорогу Наревьскую от села Лапичъ у Пуцу, и тою дорогою направо поверьнувъши, не доеждчаючи села Абыщаного направо у доброву, зася дубровою, оставуючи Сакову долину, налево черезъ дороги местьские, которые идутъ з места у пуцу, а переехавши дороги дубровою направо до поль мещаньскихъ, не доежчаючи леса острова, тамъ остаточный копецъ)³.

За вірну службу Бона пожалувала свого писаря пана Богдана Михайловича Семашка (він тривалий час служив королеві писарем, ковельським старостою й виконував ряд важливих доручень) господарським замком Мельницею на умовах вічного тримання з правом на свій розсуд розширювати й осаджувати людьми надану маєтність⁴. У 32-й книзі записів ЛМ один документ відображує діяльність Б. Семашка на уряді ковельського старости. Зокрема, він дав на боярській службі ковельському зем'янину Саві Олихверовичу Мартюховське і Совчинське дворища у селі Дубні, а Бона вже за складеною у ВКЛ правовою практикою закріпила дане

¹ Там же. — Л. 60–60 об.

² Там же. — Л. 83.

³ Там же. — Л. 83 об.–84.

⁴ Там же. — Л. 84 об.–85.

пожалування своїм підтвердним листом, датованим 17 серпнем 1549 р.¹

Вельми цікавим й інформативно багатим є лист Бони від 16 липня 1548 р., адресований кременецькому старості Щасному Герцику, у якому зафіксовано низку розпоряджень королеви щодо регулювання різних сторін економічного життя Кременця². З огляду на важливість цього документа вважаємо за доцільне опублікувати його як у додаток до статті.

Окремими листами-розпорядженнями Бона видавала накази щодо упорядкування та механізму збору сребшизни з підданих господарських Кременецького та Пінського замку, а також збору податків з підданих Лучицького села Рогачевського замку³.

Важливе значення Бона надавала процесу передачі у володіння одного з найважливіших в економічному плані міст — Кременця. Так, двома розпорядними та одним листом-привілеєм від 8 грудня 1548 р. королева проконтролювала процедуру введення у кременецьке вйтівство нового вйта, Андрія Понятовського, призначеного безпосередньо за її рішенням⁴.

Традиційно у господарській політиці великих князів литовських чільне місце займали питання щодо надання певних економічних пільг окремим категоріям населення ВКЛ та підданим, або дозволу на ведення прибуткових на той час видів економічної діяльності. Не становила винятку і політика королеви Бони, що проводилася на підвладних їй володіннях. Конкретно такі дії відбито у привілеї Бони за першу половину 1549 р. (документ без дати), яким вона звільняла городенського аптекаря Станіслава від міських податків на шість років. Підставою для подібного рішення стало прохання самого аптекаря та городенського намісника пана

¹ Там же. — Л. 86–86 об.

² Там же. — Л. 5–7.

³ Там же. — Лл. 11–12 (Кременецкий замок); 12 об.–14 об. (Пінський замок); 16 об.–17 об. (с. Лучицьке Рогачевського замку).

⁴ Там же. — Л. 34–34 об. («Лист, писаний до маршалка г(оспода)рского, старосты кремьянецкого пана Боговитиновича а до дворенина Дыбовьского, абы войтовство кремьянецкое у Вацлава Осецкого выкупившы, Андрею Понятовскому в справу подали»); Л. 35–35 об. («Лист, писаний до вйта кремьянецкого Вацлава Осецкого, абы ставшы перед комисарми, п(еня)зи за войтовство взяли и войтовство Андрею Понятовскому здаль»); Л. 35 об.–36 об. («Прывилей на дозволенье выкупить войтовства кремьянецкого у Вацлава Осецкого лянтойту луцкому Андрею Понятовскому и держати его до ласки г(оспода)рское»).

Войтеха Кимбаря, у якому йшлося про те, що Станіслав висловив готовність бути господарським підданим й тому за власні кошти побудував будинок на одному із вільних пляців у Городенському місті (у чому поніс великий наклад, тобто витрати). Саме такі мотиви й дії городенського аптекара стали підставою для видачі відповідного привілею¹.

Піддані Бони намагалися отримати певні пільги за користування наданими їм землями та маєтками, зокрема, звільнення від різних платежів («плату»). Так, станом на кінець 1548 р. (точна дата у документі відсутня) господарський дворянин Дашко Романович Гладкий володів Мойшакогельським та Піскаловським дворищем у селі Поросцях (пожалування Бони), належних до Пінського замку, «на плате нашомь, на копе грошей», та половиною Шабановського дворища у цьому ж селі (надання пінського старости Петра Кирдеевича Мильського спільно з господарським писарем Войтехом Ленартовичем Нарбутом) «на плате нашомь врочистомь, на полукотю грошей». Д. Гладкий, отримавши підтримку пінського старости, звернувся до королеви з проханням звільнити його від щорічної сплати господарській скарбниці півтори копи грошів литовських. Бона, «бачачи служьбы его, которые намь у потребахъ нашихъ и подданныхъ нашихъ при старосте н(а)шомь пинскомь пану Петру Кирдеевичу Мылскимь мешьякаючи, чинить и упредку таковымь служьбамъ хотячи его охотнейшимь учинити, з ласки нашое то есмо учинили и платъ врочистый, полторы копы грошей, што онъ с тыхъ полтьрета дворища до скарбу нашего давати былъ повинень, з него есмо зняли и тую полтьрета дворища Мошковъщину, Пискаловъщину и поль дворища Шабановского ему есмо дали» до волі і ласки господарської². Таким же способом інший королівський підданий (городецький зем'янин Федір Олешич) отримав привілей Бони від 28 листопада 1548 р. на право володіння землею Тишковщиною у селі Бережній Городецької волості із щорічною виплатою «до скарбу нашего по копе и по чотырох грошей платити, а на тотъ платъ нашъ врочистый некоторыхъ иныхъ платов платити и служобъ, повинности с той земљи Тишковъщины служити и спольняти не будетъ повинень»³.

¹ Там же. — Л. 70 об.–71 об.

² Там же. — Л. 33.

³ Там же. — Л. 28 об.–29.

У листі від 28 листопада 1548 р., адресованому господарському маршалку й кременецькому старості пану Івану Богушевичу, щоб він дав і поступив у держання лепесовському війту Яну місцевого млина. Зі змісту листа дізнаємося, що згаданий війт тримав лепесовський млин ще за дозволами колишніх кременецьких старост, панів Фальчевського та Герцика. До того ж цей млин, за свідченнями старости Фальчевського, був малоприбутковим. Щоб покращити роботу млина й у винагороду за службу Бона наказала І. Богушевичу, аби той «о томъ ведалъ и того млына ему (лепесовському війту Яну. — *А.Б.*) поступил, и вымельковъ всихъ, которые з него приходятъ, ему до воли а ласки нашої вживати и на себе ихъ брати допустилъ»¹.

Низка документів Бони являє собою різного роду розпорядження щодо регулювання господарських відносин на підвладних їй землях. В одному із таких розпоряджень від 29 червня 1549 р. Бона повідомляла господарського маршалка пана Івана Горностая, яким чином вона вирішила розв'язати проблему конфлікту між його сином Іваном Промезьким (прізвище отримав від маєтності, якою володів) та її пунськими підданими про граничну землю. Королева направила на місце конфлікту свого пунського намісника писаря Яроша Івелецького, щоб той разом з представниками сина господарського маршалка (він сам мав визначити, кого вислати) «згодивъшися не в обычай якого права, только так згодливымъ способомъ тамъ выехали и обачивъши, што есть властного сына твоей м(и)л(о)сти имения Промезского и к тому, штобы тежъ имению нашему Пунскому властне належати мело, абы то знаки граничными певными заграничоны и копъцы закопали, ижъ бы на потом, якъ подданые наши пунские такъ тежъ и люди сына тоее м(и)л(о)сти ведали, хто з нихъ влосности а кгрунъту нашего уживати маеть»². Тобто, Бона прагнула шляхом полюбовної згоди, а не комісарським судом розв'язати земельний спір між її підданими.

За іншим листом від 17 серпня 1549 р. Бона наказувала луцькому старості та урядникам разом з ковельським старостою Олександром Лашем (намісник Бони її ковельських володінь) провести уточнене розмежування (поправлене) кордонів Ковельського староства в межах Луцького повіту³.

¹ Там же. — Л. 29 об.

² Там же. — Л. 78 об.

³ Там же. — Л. 88–88 об.

Цікаву інформацію містить розпорядження Бони, адресоване кобринському старості пану Станіславу Фальчевському у 1549 р. (точна дата у документі не указана), щоб той за судовим листами (у разі їх наявності) залишив за кобринським зем'янином Михном Єсковичем Федоровичем волосний ліс та бортну землю, на який претендували кобринські піддані Бони з села Девятчич. На свою правоту Михно Єскович пред'явив перед кобринським старостою три судових листа з вердиктом на його користь. Виявляється, що девятчичі (люди села Девятчич) неодноразово намагалися відібрати у кобринського зем'янина по праву належні йому волосний ліс та бортну землю. У першому випадку девятчичі намагалися довести, що указані угіддя доводилися їм «отчизною». Проте вердикт на той час кобринського державці пана Яна Хребтовича Литавора був винесений на користь Михна Єсковича. Друга спроба девятчичів також не увінчалася успіхом. Тоді за наказом Сигізмунда I Старого справу розглядав кобринський державця Венцлав Костевич, який також присудив спірні угіддя Михнові Єсковичу. Відповідно його рішення у вигляді судового листа й представив кобринський зем'янин Станіславу Фальчевському. Врешті третій судовий лист «певныхъ судей под печатями ихъ» (імена суддів у листі не указано) також підтверджував право Михна Єсковича на володіння волосним лісом і бортною землею. У цій справі Бона, по суті, виступала арбітром й гарантом непорушності права на земельну власність: «приказуемъ тебе (Станіславу Фальчевському. — *А.Б.*), ижъ былъ того Михъна Есковича при той земли и лесе водлугъ листовъ тыхъ судовыхъ, которые перед нами покладал и по старымъ границамъ, якъ того до сего часу спокойне уживаль, заховаль и ему того вживати не борониль. Нехай онъ тое земли и лесу водлугъ тыхъ листовъ судовыхъ и тежъ спокойного ажъ до сего часу ег(о) вживаня и держаня, спокойне вживаетъ и держить, конечно»¹.

Бона також виступила арбітром у вирішенні земельного спору між королівськими пивничим Степаном Вешеневичем, з однієї сторони, та лазебником Олексієм Юрійовичем та його батьком, братами і потужниками — з противної сторони. Конфліктуючі сторони вчинили між собою єднальну угоду, за якою С. Вешеневичу мала належати четверта частина землі Масевщини у Городенському

¹ Там же. — Л. 72 об.-73.

повіті, а решта три четвертих частини — Олексію Юрійовичу та його родичам. Дану угоду королівські піддані пред'явили перед Бонаю, й вона своєю владою гарантувала її правомочність, визначивши заруку у 50 кіп грошів литовських на уряд Городенського замку у разі порушення якоюсь із сторін. Для цього королева дала своєму лазебнику відповідний лист-гарантію, виданий у Чирську 13 вересня 1549 р., завіривши підписом і печаткою¹.

Королева практикувала винесення вироків у земельних спорах на основі комісарських рішень. Так, у 1548 р. (дата у документі не указана) Бона розглянула спір між пінським суддею Семеном Домановичем і його сином Іваном, з однієї сторони та пінським підстаростою (на момент розгляду справи — рогачевським державцею) Павлом Попельжинським — з іншої. Конфлікт стався через володіння перших — половиною Батіївського дворища, Котовської землі і третини Дідовського дворища Пінської волості, частини яких П. Попелжинський надав до ласки пінського старости Івана Михайловича (на момент розгляду справи вже покійного) замковому слугі Федору Стирському та пінським підданим Іванцю та Нацу Ігнатовичам. Бона призначила комісарський суд на чолі з королівським писарем Войтехом Ленартовичем Нарбутом й наказала на місці в'яснити усі обставини конфлікту й винести відповідний вирок. Для доведення свого права на володіння указаними вище маєтностями пінський суддя з сином представили надавчі документи на них, отримані від князя Федора Ярославича, а також підтвердні листи Сигізмунда I Старого й самої Бони. Тому комісарський суд виніс рішення на користь Семена Домановича та його сина Івана. Ознайомившись із рішенням комісарського суду, королева постановила, що «мають они то со вьсею властью, якъ ся в себе у гьраницахъ и обыходехъ своихъ тые дворища Батиевское и Дедовьское моють водлугъ даты кн(я)зя Яросьлавича и потверженья его королевьское м(и)л(о)сти, светои памяти, и тежь нашої, держати и того спокойне уживати»².

На прохання своїх підданих Бона могла скасовувати транзакційні договори. Так, вельми цікавий випадок зафіксований у листі королеви, адресованому красносільському наміснику Василю Юнкевичу, виданому у Варшаві на рубежі 1548–1549 р. (точна дата у до-

¹ Там же. — Л. 95–95 об.

² Там же. — Л. 40–41.

кументі відсутня). Із його змісту дізнаємося, що В. Юнкевич подарував королеві по своєму животі третину своєї маєтності, двір Колмово та половину Зборошева у Волинській землі. Проте певний час по тому він звернувся до Бони з проханням скасувати відповідний дарчий договір. Очевидно, В. Юнкевич прагнув інакше розпорядитися своїми володіннями. Зважаючи на заслуги свого підданого, господиня скасувала дарчу угоду й видала відповідний лист-скасування, у якому гарантувала: «волень будеть тотъ Василей Юнкевичъ и потомькове его тые именья свои, верху писаные, где и яко похочеть ку пожитьку своему обернути и ими справовати, а мы никоторое переказы ему в тыхъ именяхъ, Колмове а половине Зборошева, делати не будемъ»¹.

Для ефективного вирішення різного роду земельних питань королева вдавалася до обмінів частин володінь, якими вона розпоряджалася, з сусідніми володіннями місцевої шляхти. Наприклад, 30 вересня 1544 р. Бона видала лист угоди обміну великокнязівському маршалку, луцькому старості кн. Андрію Михайловичу Сангушковичу Кошерському, в результаті реалізації умов якого свої інтереси відстояли дві сторони. Так, луцький староста володів отчизним маєтком Речицею, прилеглим до ковельських володінь королеви Бони і віддаленим від його основного маєткового комплексу, розташованого у Луцькому ключі однойменного повіту. Об'єктом зацікавлень кн. А.М. Сангушковича Кошерського стали села Луцького ключа Красне і Ставрів. Перше з двох королева Бона отримала у дар від свого чоловіка великого князя литовського Сигізмунда I Старого, яке він успадкував по зем'янину Волинської землі Андрієві Павловичу, а друге — вже сама господиня придбала з рук волинського зем'янина Матвія Красовського. Зваживши всі аргументи, учасники договору обміну прийшли до спільної згоди і королева Бона видала лист обміну луцькому старості, одночасно передаючи йому усі документи, що засвідчували право власності на обміняні маєтки: дарчий запис великого князя литовського Сигізмунда I Старого на село Красне та купча королеви Бони на село Ставрів. Документ скріплений власноручним підписом (Bona Regina, ліворуч після тексту угоди) та печаткою господині².

¹ Там же. — Л. 46–46 об.

² AGAD. — ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4892. — К. 1.

Днем раніше (29 вересня 1544 р.) датована угода обміну королеви з луцьким старостою, за якою вона долучила до Мельницького замку сусідні маєтки однойменної волості Бруховичі, Козлиничі та остаток Головб, що здавна (коли великий князь литовський Свидригайло пожалував Мельницю своєму стрільцю Зубу) належали саме до указаної волості, однак за правління Сигізмунда I Старого були підпорядковані до Луцького замку. Взамін указаних маєтків, якими володів князь А.М. Сангушкович Кошерський, господиня віддала луцьке вйтівство зі всіма прибутками, що йшли на вйтівство з трьох вйтівських будинків, двох лазень, а також помірне з прісного меду, із збіжжя ятка, плата з міщанських лазень, горіле вино, коляда та великоноцькі вина великі і малі, і будинок кграбія. Загалом з указаних зборів щорічний прибуток складав 130 кіп грошів литовських. Проте князю заборонялося втручатися у справи вибору луцького лентвійта та судити міщан за замковим правом, щоб підданим від луцького старости «обтяження не было»¹.

Набутий шляхом обміну Річицький маєток успадкував син кн. Андрія Михайловича Сангушковича Кошерського кн. Олександр Андрійович. Він у квітні 1562 р. продав його пану Матису Савицькому, писарю канцлера ВКЛ пана Миколая Радзивіла, за вельми солідну суму — чотири тисячі кіп грошів литовських. Даний договір купівлі-продажу оформлявся за розширеним формуляром. Зокрема, у наративній частині відзначено, що власник маєтку володів ним за правом отчизним і дідичним дому Сангушків. Також кн. О.А. Сангушкович Кошерський отримав від королеви Бони підтвердження на граничний лист Сигізмунда I Старого (розмежування кордонів маєтку Хотешова королеви та Річиці князя)², який слугував вагомим юридичним актом, що визначав приватно-правовий статус Річицького маєтку. Санкція у договорі визначена зарукою — чотирма тисячами кіп грошів литовських на короля і такою ж сумою на Матиса Савицького та його нащадків. Короборація у документі відображена підписом та печаткою кн. О.А. Сангушковича Кошерського, а також власними підписами та печатками високих урядників ВКЛ. У даному продажному записі збереглися вислі печатки підляського воєводи, господарського маршал-

¹ AGAD. — ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4805. — К. 1.

² AGAD. — ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4806. — К. 1.

ка, мінського старости пана Василя Тишкевича, двірного маршалка, земського підскарб'я, господарського писаря, могилевського старости, усвятського та озеришського державці пана Остафія Воловича, господарського писаря, городенського конюшого, ошуканського, рутенського та красно сільського державці Миколая Яновича Гайка, а також віленського конюшого та під конюшого, василішського державці пана Яна Волчковича¹. Відзначимо, що поєднання в одних руках реальних та номінальних урядів та титулів було характерним явищем у ВКЛ.

З наступного документу стає відомо про походження Матиса Савицький, який був шляхтичем із Дорогицької землі. Вочевидь його походження й зіграло ключову роль у прийнятті рішення про повернення на свою батьківщину. Тому у 1565 р. він при сприятливій нагоді уклав договір обміну з великим князем литовським Сигізмундом II Августом, за яким дорогицький шляхтич віддавав господарю свій Річицький маєток на Волині заміною за 60 волок землі в Упітській волості. До договору М. Савицький також долучив документи, що підтверджували права на власність Річицьким маєтком: купчу угода з кн. О.А. Сангушковичем Кошерським, підтверджувальний лист в.к.л. Сигізмунда II Августа на купілю та межовий лист господарського дворянина Дмитра Сапеги².

Отже, документи книги записів № 32 ЛМ дають уявлення про різні аспекти господарської політики Бони, що проводилася нею на підвладних їй землях. Подальше дослідження інших книг ЛМ Бони Сфорци дозволить більш детально та комплексно проаналізувати господарську політику королеви щодо всіх підвладних їй земель, у тому числі окремо українських у порівняльному ракурсі.

¹ AGAD. — ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4806. — К. 1.

² AGAD. — ZDPerg. — Dz. X. — Sygn. 4807. — К. 1.

РОЗДІЛ 2

Дипломатичний аналіз «Актів Волинського воєводства»

Необхідність ґрунтового різнобічного вивчення джерел з історії України литовської доби пов'язана зокрема із тим, що у цей період удосконалюються процес ведення ділової документації та староукраїнська мова. Саме тому сучасне джерелознавство потребує звернення до дипломатичного аналізу документів. На жаль, у сучасній українській історіографії дослідження такого характеру є не популярними і малодослідженими. Проте це не означає, що такі праці з дипломатики відсутні взагалі.

За останнє десятиліття, наприклад, відмітимо фундаментальне видання М. Котляром «Галицько-Волинського літопису»¹. Велику увагу питанням дипломатики актів Волинсько-Галицького князівства приділено у ґрунтовній праці О. Купчинського². Дослідження формуляру актів XVI ст. здійснено у виданні «Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст.»³. Окремі історики на сторінках своїх видань вивчали дипломатику джерел за XVII–XVIII ст.⁴ Оз-

¹ Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. чл.-кор. НАН України М.Ф. Котляра. — К., 2002.

² Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII — першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти. — Львів, 2004.

³ Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст. Випуск 1 / Підготовка до друку й авторський текст Андрія Блануци, Дмитра Ващука. — К.: Університетське видання «Пульсари», 2007.

⁴ Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упорядники І. Крип'якєвич, І. Бутич. — К., 1998; Листи Івана Мазепи. 1687–1691 / Упор. та автор передмови В. Станіславський. — Т. 1. — К., 2002; Універсали українських гетьманів від Івана Виговського до Івана Самойловича (1657–1687) / Упорядкування: Іван Бутич, Вячеслав Ринсевич, Ігор Тесленко. — К.–Львів — 2004; Доба гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд.: С.О. Павленко. — К., 2007; Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд.: С.О. Павленко. — К., 2009; Листи Івана Мазепи. 1692–1700 / Упор. та автор вступного дослідження В. Станіславський. — Т. 2. — К., 2010; Документальна спадщина Свято-Михайлів-

начена проблематика присутня і в окремих наукових статтях¹. Загалом відмітимо, що у вітчизняній історіографії всі роботи мають практичний і, в окремих випадках, методологічний характер. Натомість, праці теоретичного характеру, на кшталт монографії російського вченого С. Каштанова², відсутні.

Документи, які представлені у цьому збірнику, стосуються історії Волинської землі кінця XV — першої половини XVI ст. Всі вони є оригінальними та зберігаються у Архіві головному актів давніх (м. Варшава). Серед 29-ти представлених актів три написано на

ського Золотоверхого монастиря у Києві XVI–XVIII ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського: Зб. Документів. [Текст] / Авторитетні укладачі: Ю.А. Мицик, С.В. Сохань, Т.В. Міцан, І.Л. Синяк, Я.В. Загилок; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. — К., 2011; *Білоус Н.* Тестаменти киян середини XVI — першої половини XVII ст. — К., 2011.

¹ *Степанков В.* «Реляція панів комісарів Острозької комісії» (вересень 1970 р.) як джерело дослідження політичної історії Правобережного гетьманства // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць. — Число 8–9. У 2-х част. — Ч. 2. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2002. — С. 164–177; *Василенко В.* Аналіз документальних відомостей про литовсько-московські угоди 70–80-х рр. XIV ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць. — Число 10. — У 2-х част. — Ч. 2. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2003. — С. 131–142; *Міцан Т.* Актові документи з колекції архівних матеріалів Всеукраїнського історичного музею імені Т.Г. Шевченка як джерела з історії козацького землеволодіння України XVII–XVIII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. — Число 15 — К.: НАН України, Інститут історії України, 2007. — С. 16–24; *Вацук Д.* До питання про обіг нерухомого майна на Волині в середині XVI ст.: історія одного документу // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету: історичні науки. — Т. 18: На пошану професора В.С. Степанкова. — Кам'янець-Подільський, 2008. — С. 84–97. *Попельницька О.* Універсали гетьмана Івана Мазепи у зібранні Національного музею історії України // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Зб. наук. праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. — Число 16. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2009. — С. 36–45; *Попельницька О.* Писемні документи з історії Батурина кінця XVII — початку XVIII ст. у зібранні документів Національного музею історії України // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць / Відп. ред. Г. В. Боряк. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2011. — Число 19. — С. 117–121; *Сокирко О.* Мобілізаційні та оповіщувальні універсали і листи гетьманів середини XVII — першої третини XVIII ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. наук. праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. — К.: НАН України, Інститут історії України, 2011. — Число 19. — С. 122–134.

² *Каштанов С.* Русская дипломатика. — М., 1988.

папері — № 21 (водяний знак — «кабан» — Рис. 1), № 23 (водяний знак — «кабан» — Рис. 2), № 24 (водяний знак — «ліва рука» — Рис. 3)¹ — решта на пергаменті. У виданні дослідниці П. Кеннеді-Грімстед, вони об'єднані у групу «Акти Волинського воєводства»², до складу якої увійшло 27 пронумерованих актів. Ще два розташовано в інших групах: № 1.1. в «Актах Литовських»³, а № 1.2. в «Актах Польських»⁴.

Початковий протокол⁵ вивчених документів складається із таких складових. *Інвокація* (*invocatio*) представлена так: «Во имя Божье станся» (№ 1, 4), «In nomine Domini amen» (№ 2, 7, 16). Відповідно до *інтитуляції* (*intitulatio*) акти розподіляються на такі групи:

1) господарські (великокнязівські):

1.1. Олександра Ягеллончика — «Ad perpetuam Rei memoriam Alexandra dei gratia Magnus dux Lithuanie, Russie, Semogithie q[uae] d[omin]us et heres etc» (№ 2); «Самъ Александръ Божю милостью корол полский, великий князь литовский, руский, княжа пруское, жомоитский и иных» (№ 3);

1.2. Сигізмунда I Старого — «Жикгимонтъ, Божю м(и)л(о)стью корол полский, великий князь литовский, руский, княжа пруское, жомоитский и иных» (№5); «Proinde Nos Sigismundus dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogithie quae dominus et heres etc» (№ 7); також документи №№ 8, 9, 13, 15, 16, 18, 1.1, 1.2;

1.3. Бони Сфорци — «Бона, Божю милостью королава полская, великая княгиня литовская, руская, пруская, жомоитская, мазовецка и иных» (№ 25); також документи №№ 12, 24;

2) **князівські** — «Я князь Андрей Михайлович Санкгушковица Коширский, маршалок господаря короля его милости» (№ 14); також документи №№ 17, 19, 22, 26;

¹ Прорисовку водяних знаків виконала к.і.н., науковий співробітник Інституту історії України НАН України Ірина Хромова.

² *Kennedy-Grimsted P.* The «Lithuanian Metrica» in Moscow and Warsaw: Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania. — Cambridge, Massachusetts, 1984. — S. 238–243.

³ *Ibidem.* — S. 216.

⁴ *Ibidem.* — S. 220.

⁵ «Розгорнутий вигляд акту» взято із видання: Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст... — С. 12–13.

3) **шляхетські (зем'янські)** — «Я, Ивашко Сенковичь Денис-ковича, землянин кремянецкий, зъ жоною и детми своими вжо лет дорослыми Солтаномъ а Петромъ» (№ 11); «Я, землянин его к(о)ролевской милости земли Дорогицкой Матыс Савицкий» (№ 27); також документи №№ 1, 4, 6, 10, 20, 21, 23.

Безсумнівна *інскрипція* (*inscriptio*), наприклад «Дворянину короля его м(и)л(о)сти пану Семену Бабиньскому»¹, у проаналізованих джерелах відсутня. Проте її можна визначити разом із *нарацією* (*narratio*): «Биль намъ чоломъ землянинъ волыньский Митько Ивановичъ Бабиньский...» (№ 2), «Продад есми имене свое отчизное на имя Сомин князю Василю Михайловичу Санкнущковича Ковелскому...» (№ 6), «Иж которое зашстьє мели промежку себе з обудву сторон староста володимерский, княз Федор Андреевич Сонкгушковича з братом своим князем Василием Михайловичом Сонкгушковича Ковелским» (№ 12) і т. п.

Елементом *салютації* (*salutatio*) можуть витупати такі слова: «Ознаймуем тым-то нашим листом, хто на него посмотрит албо чтучи его вслышит, нынешним и напотом будучим, кому будет потреб того ведати» (№ 12), «Чинимъ знаменито симъ нашихъ листомъ, хто на него посмотрить, або чтучи его услышитъ, нынешнимъ и потомъ будучимъ, кому будетъ потребъ того ведати» (№ 18) тощо. В окремих випадках салютація об'єднана із інтитуляцією: «Я, князь Петръ Михайлович Острожецкий, чиню явно и сознаваю самъ на себе симъ моимъ листом, нынешнимъ и на потом будучим, кому будет потреб того ведати або чтучи его слышати» (№ 17).

Основний текст є найбільш змістовною частиною документів. Він складається із таких елементів: аренга, промульгація, нарація, диспозиція санкція та коробрація. Далі розкриємо, які з цих позицій присутні в актах, що публікуються.

Аренга (*arenga*) визначається у латиномовних документах: «Quoniam ea que in humanis aguntur facile oblivionis obducuntur caligine nisi litterarum ministerio et monumentis posteritatis commendata fuerint noticie» (№ 16; майже дослівно у № 13). Значно ширше представлена у № 7: «Ad perpetuam rei memoriam Ne gesta aut alique ordinationes et principum concessionones cum temporum labilitate prete-

¹ Российский государственный архив древних актов, ф. 389: Литовская Метрика, оп. 1, ед. хр. 32. «Листъ, писанный до дворанина г(о)с(по)д(а)рьского пана Семена Бабинского, ижъ вольно з ним правомъ чынити о имене Городищо подскарбему князя Ильиному Ивану» (20 червня 1547 р.), л. 2.

reant et evanescant conveniens visum est ut litterarum apicibus sigillarum quae autenticorum appensione et testium annotatione ad posteritatis noticiam deducantur». У вигляді юридичної сентенції аренга присутня у двох продажних листах: крем'янецького зем'янина Івана Денисковича (№ 11): «Маючи и будучи в добромъ здорови и су-полномъ умыслу своемъ»; князя Андрія Михайловича Сангушка: «Прадал есми имене свое власное, отчизне, ничимъ никому непенное, без жадного припуженя и намовы, леч самъ своею доброю волею» (№ 14).

Промульгація (promulgatio) чітко визначається у рішенні комісарів Миколи Корабя та Богдана Семашка щодо справи між королівськими підданими міст Чернчі й Маневичі із князем Федором Андрійовичем Сангушком-Кошерським (№ 23): «...объявлямы тымъ листом нашим, яко господарь корол его милость, пан наш милостивый, рачил нам, слугам своим, росказати выехати до именя его милости господарского повету Луцкого Чернче Городка и Маневич и кривдъ подданных его милости того-то именя Чернчгородского и Маневичского, которыи они менили починены себе быти от князя Федора Андреевича Санкушковича, маршалка Волынского земли, старосты володимирского, з именя его Карасина осмотра и справедливое розознане о кгрунт того именя, маючи Бога, и справедливост перед очима своими вчинити, и штобы было кгрунту справедливого его королевски милости, иж быхмо то при имену его милости господарском оставили...».

Нарація (narratio), як правило, присутня у кожному акті. Наведемо декілька прикладів із різних, за своєю типологією, документів. У заставному листі (№ 1) вона характеризується викладом обставин, за яких Койца Ярославич Строчевич віддав у заставу свій маєток Липа дорогичинському старості Якубу Довойновичу: «позычил есми оу пана Якуба Довойновича, оу тои час будучом старостою оу Дорогичине, пятисот злотых и сорока злотых и пяти злотых и десяти гроши широких по два, а ву тых злотых заставил есми пану Якубу Довойновичу, старосте дорогицкому, имене свое двор ву Липой з людми зо всеми, и з бояры, и с челядю невольною, и з животиною дворною, и со все тьи, як же сам есми держал, ничего себе не оставля, и теж часть свою оу Дедковичах, десят человек з даню и з ыными доходы так, як сам есми держал, ничего себе не оставляючи».

У підтвердній грамоті Олександра Ягеллончика (№ 3) нараційна частина виглядає так: «Биль намъ чоломъ землянинъ волыньский

Митько Иванович Бабинський, што перво сего дали есмо ему село в Кремяницкомъ повете на имя Денятинъ со всѣмъ, што к тому здавѣна прислухало, и онъ на то и листы, данину нашу первую, передъ нами вказываль, и билъ намъ чоломъ, абыхъмо потвердили ему нашимъ листомъ».

У листі обміну маєтками між Івашком Сеньковичем Русиновичем з паном Левом Боговитиновичем (№ 4) маємо таке формулювання: «мєнил есми и с паном Ильвом Боговитиновичом именьемъ своимъ Сомином у Володимерьском повете а фолварком своим Хмелником, который есми купил у Тимошка, мещанина володимерьского, а дворцем, што у Володимери у городе, на именье его милости на Берестечко у Луцком повете, а на Ляшки у Перемилскомъ повете, а на фолварок у Луцку на Гнидави, которые ж его милость выслужил на господари короли Александри подли двора тивунова. А мєнял есми изъ его милостью вечно и непорушно у тых именьях, ничего на себе не оставляючи, какъ ся тые именья сами у собе и мають у своих границах из стародавна».

Нараційна частина листа продажного Богдана Львовича Боговитиновича виглядає так (№ 6): «Продал есми имене свое отчизное на имя Сомин князю Василю Михайловичу Санкнушковича Ковелскому, которое имене отецъ мой выменил у пана Русина за отчизну нашу за Берестечко а за Ляшки с подворьемъ, што у Володимери оу городе, и с фолварьком на передмєстьи Володимерскомъ и со всимъ с тым, как отецъ мой от предка нашего пана Русина мял и как я после отца своего то держал, за полпєтаста коп грошей литовское монеты его милости самому и его милости княгини, и их милости детем, и на потом будучимъ ихъ щадкомъ».

Досить цікаво сформульовано нарацію у жалуваній грамоті Сигізмунда I Старого вінницькому зем'янину Левону Берендею з братами (№ 1.1.): «Бил нам чолом землянин веницкий Левонъ Берендей и з братьєю своею о том, што перво сего брат наш, славное памяти Александро корол, дал был был им именеицо оу Веницкомъ повете на имя Вонячич и потом его милость тое именье от них отнемши и дал дворянину своему Остафью Дашьковичу. И они били нам чолом, абыхмо ихъ напротивку того чим пожаловали».

Диспозиція (dispositio) характеризується розпорядженням по сутності справи. У підтвердних листах на нерухомість маємо таке формулювання: «И волен то он отдати, продати, заменити, розшы-

рители кь своему вжиточному и лепшому обернути, как си ему на-
лепте оувидить» (№ 5); «Ино мы з ласки н(а)шое на его чоломбить
то вчинили, на то дали ему наш листь и подтверждаем ему симь
нашимь листом. Маеть он самь и его жона, и дети их, и на потом
будучии щадки их тое именье Сомин и двор в замку Володимир-
скомь и фольварок на передместьи у Володимири держати вечно и
на веки непорушно со всеми людми того именья, и зь землями
пашными и бортными, звериными и пташьими, и с посполитыми
ловищи. Волень он тамь прибавити и людми осадити и розьши-
рити, и кь своему лепшому и вжиточному обернути такь, какь самь
налепей розумеючи водьлугь купли своее и листу купчого» (№ 8).

У продажных листах маемо інше формулювання: «А вжо чрез
тоє я самь ани жона моя, ани дети, ани ближнии мои не мают ся в
тоє имене вступати и кь своему лепшому и вжиточному обернути,
як сам налепей розумеючи» (№ 6); «Волен кн(я)зь Василей его
м(и)л(о)сть и его м(и)л(о)сти кн(я)г(и)ня, и ихь м(и)л(о)сти дети и
потомки тоє вышшо мененоє именье продати и отдати, и заменити,
и на ц(е)рков Божю записати, и кь своему лепшому пожитку
обернути, яко самь налепей розумети будеть, а я, кн(я)зь Петрь,
жона и дети мои, и ближнии и потомки н(а)ши не маемь ся в тоє
именье ничимь вступати, а ни тоє купли его м(и)л(о)сти зрушити.
И которыи листы, твердости привиля, г(о)с(по)дарьскии потвер-
жения на Туличов и листь судовый, што есми мел право з летовски-
ми о землю туличовскую, тыи вси листы его м(и)л(о)сти есми дал»
(№ 17).

Значно ширше диспозиция представлена в обмінних листах.
Наприклад: «и спустилмо тыи именья свои сполмо с кн(е)г(и)нею и
з детми своими г(о)с(по)д(а)рини нашей м(и)л(о)стивой, королевой
ее м(и)л(о)сти самой и их м(и)л(о)сти потомком г(о)с(по)д(а)ремь
нашим м(и)л(о)стивым, вечно и навеки непорушно, волна ее
м(и)л(о)ст королевая сама и их м(и)л(о)сти потомки г(о)с(по)д(а)ри
н(а)ши м(и)л(о)стивыи, тыи замки, места, дворы и именья мои
вышей мененыи, отдати, продати, записати, заменити, розширити
и прибавити, замки и места будовати, и люди садити, где наслуш-
ных местцах их м(и)л(о)сти ся подоба, и ку своему лепшому и
вжиточному обернути, водле воли своей г(о)с(по)д(а)рской, якь
сами налепей розумеючи. А я сам, и жона моя, и дети, и потомки
мои тоє умовы и мены своеє рушати, ани под ее м(и)л(о)стью и
под потомки их м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ре н(а)шими м(и)л(о)сти-

выми, тых именей поисквати немаем. Але вжо на тои мене, которую от ее м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рини н(а)шое м(и)л(о)стивое одержал, переставам и досыт маю, и то от ее м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)рини н(а)шое м(и)л(о)стивое, вдячне приймую» (№ 22); «Маєт вжо кн(я)зь Коширский и его потомки тьи два имени н(а)ши Красноє и Ставров на себе держати, кром землян н(а)ших шляхты Богуша Павловича з ыменем его Былчо, Богдана Зубовича з ыменем его Перекладовичи, в которых ся не маєт он ничим уступовати, але они пред ся то повинни будут ку замку Луцкому служити и его вживати, людми осаживати, и всякими пожитки тамь себе прибавлят и от тол на себе брат. И волен будет то отдать, продат и што хотя с тым вчинит. А мы вжо переставаем и досыт маем на том имени их Речицы и за ровную отмену от него маемь которое мены яко мы з нашеє стороны, так и княз Коширьский с потомки своими ныне и напотомные часы не маемь рушати» (№ 25).

Записні листи мають таку диспозицію: «А того, Б(о)же вховай, естли бы над зятєм н(а)шимь, паномь Яномь або дочкою н(а)шою, жоною его, Б(о)жя воля стала смерть зашла, детей не мевши, а мы быхмо того имени в него не окупили, тогды в той суме у трехсот копах грошей маемь с паномь Яномь або братею его заховатися водле Статуту прав земскихъ и подлугъ листу его веновного, который он жоне своей, дочце н(а)шой, дал. А остатку сумы пенязей, то есть у двусот копахъ грошей и в полосмядесит золотых черленых, котории мы на томь имени маемь, маєт намь пан Ян Загоровский того имени поступити без кожного гамованя. И того теж, Б(о)же милый, рач вховати естли бы на нас обеюх смерть пришла, а тоє бы имене в п(а)на Яна, зята н(а)шого, пред ся в той суме было, тогды сынове и дочки, або зяти н(а)ши мают ся в томь с нимь справовати водлугъ того листу и теперешнее вмовы н(а)шое» (№ 21).

Цікава диспозиція міститься у рішенні королівських комісарів стосовно справи між королівськими підданими містечок Чернчі та Маневичі у Луцькому повіті із маршалком Волинської землі, володимирським старостою, князем Федором Андрійовичем Сангуш-ком-Кошерським: «А так мы, видячи справедливост подданных короля его м(и)л(о)сти и выведавши от обаполних суседов тамошних, маючи Б(о)га и справедливост пред очима своими, а звлаща бачачи на то, иж кн(я)зь староста володимирский самь сведецство на тых подданных своих выдал, што они не з уряду, але злодейским обычаем тьи границы клали, подданных короля его м(и)л(о)сти при

тых гарницах их есмо зоставили, и mezi старыми их граними новыи границы им есмо казали позначити. А по болотом копцы по грудом казали есмо покопати. Нижли што ся дотычет того островка Дубровицы, выведали есмо от короля ж его м(и)л(о)сти подданных их. Тыи подданыи его карасинцы мяли в нем пол своих в заставе от сто лет и далей, и не хотячи есмо нарушити сумнения своего, придали есмо ему в том островку ку болоту земли» (№ 23).

Санкція (sanctio) — заборона порушувати диспозицію під загрозою Божого покарання чи штрафу — є не чисельною. Найчастіше зустрічається у документах судового характеру. Наприклад, у суддівському вироку зустрічаємо такий вираз: «Где ж княз Федор, и княз Василей ку всему тому, што панове едначи промежку них знашли и сказали приступили и тот вырок их приняли хотячи все то, як они промежку них знашли и сказали, и поровновали, держати на вечныи часы под закладом вышеменоным тысячма копами грошей на нас, гос(пода)р(и)ню, а под пятмасот копами грошей паном едначом, а под пятмасот копами грошей стороне, которая бы то держати и на том остати хотіла» (№ 12). У комісарському рішенні санкцію сформульовано так: «што ж кн(я)зь староста володимирский и подданыи короля его м(и)л(о)сти от нас вдячне приняли, и юж по тыи границы и по тыи копцы як кн(я)зь староста володимирский, так подданыи короля его м(и)л(о)сти спокойне вечне держати подняли и через оныи грани и копцы в тыи земли уступовали, не маот под закладом на короля его м(и)л(о)сти двумя тысячма копами грошей» (№ 23). Водночас у продажном листі санкція виглядає так: «А я вжо от сего часу самъ, жона моя, дети и потомки и вси блиские мои не маемъ ся в тое имене Речицкое и в наменшую речъ, што ест и будет в немъ причинено господарствомъ, вступовати и переказы держанью спокойному пана Матысовому и его потомъков чинити под закладомъ на г(о)с(по)дара короля его м(и)л(о)сти чотырма тысячи копъ грошей, а пану Матысу и его потомкамъ другими чотырма тысячами копами грошей. А естли бы хто пана Матыса або потомъковъ его в томъ находиль у тое имене якимъ выналязкомъ розуму або блискостю доискиваючи ся под нимъ от него отняти хотел и трудность в границахъ задавал, тогды я и потомъкове пану Матысу и потомкамъ его за обосланемъ от него листомъ г(о)с(по)д(а)рьскимъ або врадovým без всякого позываня маемъ от такового позыскования блискости у всякого права тое имене и границу очищати» (№ 26).

Завершує основну частину формуляру *короборація* (*corroboration*), яка присутня практично у кожному документі. Ось найбільш цікаві приклади: «А при том были люде добры: пан Богушь, наместник володимерский кн(я)зя Андрея Александровича, а пан Сирота Бобицький, пан Федко, воить володимерский. И просили есмо г(о)с(по)д(и)на его м(и)л(о)сти вл(а)д(ы)ки печати. И его м(и)л(о)сть на наше чолобиты вчинил и печать свою привесил к сему нашему листу для лепшей твердости. А я, Ивашко, свою есми печат привесил к сему моему листу» (№ 4); «И жедали нас кн(я)зь Федор Аньдреевич, староста володимерский, княз Василей Михайлович Ковелский, абыхмо им для вечное памяти и лепшого сведомя тое речи, на то лист наш дали. Ино мы, на жедане их то вчинили, сесь наш листь им на то дали с печатью н(а)шою привесистою» (№ 12); «И на то дал есми его к(о)ролевской м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ру моему м(и)л(о)стивому сес мой листь вызнаный з подписомь власное моее руки и з моею печатью» (№27).

У заключному протоколі кожного документа міститься лише *датування* (*datum*). Ось найбільш типові приклади: «П(и)сан у Дорогичин(е), в лет(о) 6999, м(е)с(я)ца июл(я) 10 д(е)нь, индик(т) 10» (№ 1); «Dat[um] in Vilno feria s[e]c[un]da in crastino sete[m] Trinitatis Anno Do[mi]ni Millesimo quadriugin[t]o nonagesimo quarto» (№ 2); «П(и)сан в Менску, лета Божего тысяча пятьсот осмого м(е)с(я)ца июл(я) 27 д(е)нь, индикт 11» (№ 5); «П(и)сан в Кракове, подь леты Божего нароченя тысяча пятьсот двадцать второго, месяца июля двадцатый д(е)нь, индикта девятый» (№ 8); «Actum et datum Vilne feria sexta in Vigilia Sanctorum omnium. Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Tercio» (№ 13); «П(и)сан оу Смоленску, сен(тября) 29 д(е)нь, индикт» 12 (№ 1.1.).

Завершують формуляр документів *часткові свідчення*. *Субскрипція* (*subscriptio*) наявна у таких документах: «А коли боудут розезды, Коици под нас ся о своя часть мовити и покладати» (№ 1); «Тот листь дал королевой ее м(и)л(о)сти княз Ковелский, з оного фримарку поспол з ыншими листы» (№ 12). До субскрипції можна також віднести такі свідчення: «Прав(ил) воевод(а) тр(о)ц(кий) пан Мик(олай) Мик(олаевич) Рад(ивил), п(а)н стар(оста) луц(кий), мар(шалок) вел(икий) зем(ский) кн(язь) Констан(тин) Остроз(кий), пан тр(о)цкий, стар(оста) жом(оитский) пан Стан(ислав) Ян(ович)» (№ 5); «Яко ж заховываючи ся я, водле звычайу права посполитого, оповедал есми тую продажу мою его к(о)релев-

ской м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ру моему м(и)л(о)стивому ч(о)л(о)мъ бьючи, абы то его королевская м(и)л(о)сть ку ведомости своей г(о)с(по)д(ар)ской припустивши до книгъ канцлярейскихъ росказать записати рачиль» (№ 26); «Пр(а)в(ил) г(е)т(ман), ст(а)р(оста) луц(кий), и бр(ацлавский), и вен(ицкий), м(а)р(шалок) Вол(ынское) з(е)м(ли), кн(язь) Ко(н)с(тантин) Иван(ович) (Острожский)» (№ 1.1.).

Сигнатура (signature) є у декількох актах: Scripsit aut[em] Laurentius Miedzileski p[rae]p[osi]tus vilnen[si] et Secretarius Regie (№ 7); Копоть Васкович, маршалок и писарь (№ 9); Bona Regina (№ 12, 24, 25); Sigismundus Rex (№ 13, 15); Михайло, писар, державца медницкий и стоклишский (№ 15); Михайло писарь (№ 18); Иванъ Шимкович (№ 24, 25); Александр, рука в(л)асне подпи(са)л (№ 26); Матыс Савицкий власною рукою (№ 27); Paulus de Vola, R.P. Canc[ellarii] (№ 1.2.).

Отже, не зважаючи на невелику кількість типологічно різних документів (публічно-правові та приватно-правові), їхній зміст практично повністю відповідає структурній частині актового формуляру. Проте у представлених джерелах не ідентифікується лише один елемент заключного протоколу — *аптекація (apprecatio)*.

РОЗДІЛ 3

Публікація документів

№ 1. 1492, липня 10. Дорогичин. — Лист заставний Койці Ярославича Строчевича старості дорогичинському Якобу Довойновичу на масток Липа та частину в Дедковичах у сумі 545 злотих і 10 грошів, позичених у Довойновича до того часу, поки не віддасть борг.

Во има Б(о)жьє станса.

ІА, Коица ІАрославич Строчевича, сознаваю сим своим листом, што ж: позычил єсми оу пана ІАкѡба Довойновича, оу тои час бѣдучом старостою оу Дорогичинѣ, патисот злотых и сорока злотых и пати злотых и десати гроши широких по два, а ву тых злотых заставил єсми пану ІАкубу Довоиновичѣ, старостѣ дорогицкомѣ, имене свое двор ву Липой з людми зо всѣми, и з боары, и с челадю неволною, и з животиною дворною, и со всѣ тыи, як же сам єсми держал, ничог(о) собѣ не ѡставла, и теж часть свою оу Дедковичах, десат ч(е)л(о)в(е)ков з даню и з ыными доходы так, як сам єсми держал, ничог(о) собѣ не ѡставляючи.

И теж часть свою именя на Кожи, котораа на ма придет з людми, с пашнею, ничог(о) собѣ не ѡставляючи. А коли ја пану ІАкѡбѣ Довойновичѣ, старостѣ дорогицкомѣ, ѡтдам тыи патсот злотых и сорок злотых и пат злотых по дваю и десат гроши широких, тогды тыи именя пан ІАкѡб Довоинович вышше выписаныи споустити маєт мнѣ.

А при том светки был: Василии Старыи Костька, Гримала Сачкович Воиский, Васко Скирвич, Станислав Колимонтович, бѣрмистрѣ ладский, дорогицкий, Матыс Роуски Прадцкий, Пашко Слинчич, Артишко Радский Забоузский, Шиман Немынский, Боутко, мѣщанин дорогицкий, Кѣрило, писар роуский земский, Патрыш, мѣщанин дорогицкий, а Пашко Цибович, мѣщанин

дорогицкии. И яа, Коици ІАрославич, кѡ сѣмоу листѡ печат свою приложил. А Станислав Колимонтович теж печат свою приложил.

П(и)сан у Дорогичин(е), в лѣт(о) 6999¹, м(е)с(я)ца июл(я) 10 д(е)нь, индикт(т) 10.

А коли боудѡт розѣзды, Коици под нас са о своя часть мовити и покладати.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4783. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 29,5x33,2 см. Кількість стрічок — 20. Стан збереження — добрий. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглися залишки слідів від трьох печаток. Ім'я писаря відсутнє.

№ 2. 1494, червня 16. Вільно. — Жалувана грамота великого князя литовського Олександра Ягеллончика Анні, вдові троцького воєводи Мартина Гаштольда, на замок Дорогобуж на Смоленщині з містом і селами.

In nomine Domi[ni] amen.

Ad perpetuam Rei memoriam Alexandra dei g[rati]a Magnus dux Lithuanie, Russie, Semogithie q[uae] d[omin]us et heres etc. Significamus tenore p[rese]nciu[m] q[ui]bus expedit universis et singulis tam p[rese]ntibus q[ua]m futur[is] p[rese]nciu[m] noticiam habituris. Quo[d]mo[do] Rogaurru[n]t Nos do[m]ini Consiliarii nostri pro Magnifica Anna conjuge olim magnifici Martini Gastowthowicz Palatini Trocensis. Ut ei condonarem[us] Bona n[ost]ra ducalia Castrum Dorohobusz et resereba[n]t nobis quia maritus ip[s]ia Magnifice Anna d[omi]ne Martina et etiam Gastowdus fuit in possessione dicti Castri Qua[m]obrem petitionib[us] ip[s]orum gro[s]se acclinati d[i]ct[um] Castrum Dorohobusz et curias illas² ac predia ad illud spectan[t] prefate Magnifice Anne usq[ue] ad t[er]ra vita eius et post fata al[iu]s post mortem ip[s]ius legitt[im]is pueris et successorib[us] eorund[us] dedimus donavi[us] p[rese]ntibus q[uae] damus donavi[us] p[er]petuo q[uae] et im[mo]biliter inscribiui[us]. Cum Bonaris terrigenis servi-

¹ У відповідності з індиктом має бути 1492 р.

² Варіант — ullas.

torib[us] villanus equoru[m] pab[ua]litorib[us] familia obnoxia et cum om[n]ib[us] utilitatib[us], censib[us], reditib[us], contributionib[us], mellis, grossoru[m], Marduru[m], fibroru[m] seu castorum, tribut[is] et tributaries et ceteris q[ui]busus exactionib[us] ex ritu terri Lithuanie q[ui]buscunq[ue] no[m]inibus censeant emergen[si] ad pred[i]ct[u]m Castrum, spectan, agris, cult[is] et excolendis, silvis, gaiis, rubetis, borris, nemorib[us], aucupationib[us], venationib[us], Castoru[m] et quaru[m]q[ue] feraru[m], pratis, campis, pascuis, paludib[us], quis fluviis et eoru[m] Ripis, lacub[us], Stagnis, aggerib[us], piscinis, piscatur[is], Molendinis, et eoru[m] emolime[n]tis et quaru[m]q[ue] aquaru[m], decursib[us] et generaliter cu[m] om[n]ib[us] et sing[ul]is, usitus et obue[n]tionib[us], que nu[n]c hu[n]tur et imposteru[m] bona provision[em] procurari atq[ue] adaugeri poteru[n]t. Necno[n] cu[m] om[n]i iure dom[in]io et p[ro]prietate longe late et inambitu prout ville predia possession[is] al[i]s Ostrowii mellificia et o[m]nis terre ad p[rae]d[i]ct[u]m Castrum Dorohobusz spectan[t] in suis metis, graniciis et limitib[us] ab antiquo sunt distincte et limitate. Et prout ip[su]m Castrum cum om[n]ib[us] que super[er]ius en[er]vata sunt olim Gastowdus et tand[em] filius eius Martinus habuit et possedit per ip[s]am Magnifican[us] do[m]ina usq[ue] ad tempora vite et tand[em] per ip[s]ius pueros et ligitti[m]os successores eorund[um] habendu[m] tenendum quiete pacifice et p[er]petuo possidendu[m]. Casu vero quo prefate Magnifice Anne pueri defecerint prolem legitimi[m]am et successors p[er] se non relinqueii alii consanguinei et p[ro]pinque a pre[s] vel a n[ost]re et quiq[ue] affines vel cognati ad pred[i]ct[u]m Castrum Dorohobusz et possession[is] ad illud p[er]tinen[t], nullu[m] jus habebunt, sed cum om[n]ib[us] et in toto ad Nos et successores n[ost]ros pleno iure redibit ad devolvetur. In cui[us] Rei testimoniu[m] et robur sigillum nostrum p[rese]ntib[us] est appensum.

Dat[um] in Vilno feria s[e]c[un]da in crastino sete[m] Trinitatis Anno Do[mi]ni Millesimo quadriugin[t]o nonagesimo quarto.

P[rese]ntibus Magnific[is] et Generosis Nicolao Rodvilowicz Palatino Vilnen[si] et Cancell[ar]io n[ost]ro, Petro Iviowicz de Iwije palatino Trocensi et Marschalco sup[re]mo al[i]s terrestri, Iohanne Littao Marschalco et Tenutario in Slonijm, Alberto Kuczuk Marschalco et Tenutario in Wlodimijr, Sanislao Barthochowicz Tenutario in Punija, Nicolao Nicolaj Rodvilowicz pincerna n[ost]ro et Tenutario in Braslaw, Sfethko secreta[r]io, ceteris q[uae] dignitariis et Con[cili]arii n[ost]ris circa p[re]missa per hon[es]tem Adam Jakubowicz de Cothra Notariu[m] nostrum qui p[rese]ncia huic[is] in co[m]missus.

Rel[at]o Magnifici Nicolai Rodvilowicz palate[no] Vilnen[si] et
M.D. Lithuaniae
Cancellarij.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4784. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 34,5x29,5 см. Кількість стрічок — 25. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім’я писаря відсутнє.

№ 3. 1506¹, липень 19. Ейшишки. — Підтвердна грамота великого князя литовського Олександра Ягеллончика волинському зем’янину Митьку Івановичу Бабинському на село Денятин у Крем’янецькому повіті на вічність.

**Самъ Александръ Божю м(и)л(о)стью корол полский,
великий кн(д)зь литовский, рѣский, кн(д)жа прѣское,
жомоитский и иных**

Чинимъ знамѣнито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотреть або чтѣчи его вслышитъ, нынѣшнимъ и на потомъ будучимъ, комѣ будетъ потрѣбъ того вѣдати. Билъ намъ чоломъ земанинъ волинський Митькѣ Иванѣвичъ Бабинський, што перво сего дали есмо емѣ село в Креманицкомъ повѣтѣ на има Денатинъ со всимъ, што к томѣ здавѣна прислухало, и онъ на то и листы, данинѣ нашѣ первую, передъ нами вказывалъ, и билъ намъ чоломъ, абыхмо потвѣрдили емѣ нашимъ листомъ. Ино мы з ласки наше за его к намъ вѣрную службу тоє село в Креманицкомъ повѣтѣ Денатинъ потвѣржаємъ симъ нашимъ листомъ вѣчно и непорѣшно ему самому и его жонѣ, и ихъ детемъ, и на потомъ будучимъ ихъ счадкомъ со всеми людьми того села путными и таглыми, и даньными изъ ихъ службами, и зъ даньми грошовыми и медо-

¹ У виданні Патріції Кеннеді-Грімстед помилково вказано рік: 7000 (1492) (Kennedy-Grimsted P. Трѣ «Lithuanian Metrica» in Moscow and Warsaw: Reconstructing the Archives of the Grand Duchy of Lithuania. — Cambridge, Massachusetts, 1984. — S. 241).

выми, и бобровыми, и куничьными и со всеми платы и доходы, и вжитки и зъ землами пашными и борътными, и съ сѣножатями, и з дубровами, и з гаи, и зъ лѣсы, и зъ болоты, и съ ставы и сътавищи, и з рѣками, и зъ млыны и зъ ихъ вымилъками, и зъ ловы звѣриными и пташьими, и с озеры, и зъ бобровыми гоны и со вѣсимъ с тымъ, што къ томѣ здавѣна прислухало и такъ широко и долго, какъ са тоє село, выше писаное, и земљи того села въ границахъ своихъ мають и какъ мы, г(о)с(по)д(а)рь, сами его на насъ деръжали, ничего на насъ не оставѣляючи, воленъ онъ то отдати и продати, и замѣнити, и розъширити, и прибавити, и ку своему лепшомѣ и вжиточномѣ оберънути какъ самъ налепей розумеючи.

А на твѣрдость того и печать нашѣ казали есмо привесити к семѣ нашомѣ листу.

А при томъ были пановѣ рада наша Великого кн(я)зства Литовьского маръшалокъ дворъный, державѣца бельский и утеньский кн(я)зь Михайло Лвовичъ Глинский, а крайчий кн(я)зь Янушь Александровичъ, а ловчий и конюший дворный пан Мартин Хребтович.

П(и)сан в Сишииках в лѣт(о) 7014 м(ѣ)с(ѣ)ца июл(я) 19 ден, индикт 9.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — Sygn. 4808. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 52x38 см. Кількість стрічок — 17. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка червоного кольору із гербом «Погоня», яка прив'язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім'я писаря відсутнє.

№ 4. 1509, березня 15. Володимир. — Лист обмінний Івашка Сеньковича Русиновича з паном Левом Боговитиновичем мастку Сомин у Володимирському повіті з фільварком Хмельником і палацом у Володимирі, на масток Берестечко у Луцькому повіті, Ляшки у Перемисьському повіті і фільварок у Луцьку в Гнідаві.

Во има Боже стан са.

ІА, Івашко Сєнкович Рѣсиновича, сознаваю сим моимъ листом, хто на него посмотритъ або чтѣчи его ѡслышит, што *ж*: менил єсми и с паном Ильвом Б(о)говитиновичом имѣньемъ своимъ Сомином ѡ Володимєрьском повѣтє а фолварком своимъ Хмельником, который єсми кѣпил ѡ Тимошка, мещанина володимєрьского, а дворцєм, што ѡ Володимєри ѡ городѣ, на имѣньє его м(и)л(о)сти на Берестєчко ѡ Лѡцком повѣтє, а на Лашки ѡ Перемилскомъ повѣтє, а на фолварок ѡ Лѡцкѡ на Гнидави, который *ж* его м(и)л(о)сть выслѡжил на г(о)с(по)д(а)ри короли Александри подли двора тивѡнова. А менал єсми изъ его м(и)л(о)стью вѣчно и непорѡшно ѡ тых имѣньях, ничего на себє не ѡставляючи, какъ са тыє имѣнья сами ѡ собѣ и мають ѡ своих границах из стародавна. А мнѣ, Івашкѡ Рѣсиновичѡ, того имѣнья и фолварка не рѡшити ани женѣ моєи Марии, ани дѣтем моимъ, ани моимъ щадьком, ани ближнимъ моим. А если бых я або жона моя, або дѣти мои, або ближние мои тѡю менѡ рѡшили, тогды я заплачу г(о)с(по)д(а)рю королю тысячу коп гроши, а городѡ Володимєрьскомѡ сто коп грошеи, а пану Львѡ Б(о)говитиновичю патсотъ коп грошеи. А придал ми его м(и)л(о)сть к тым имѣньєм двадцать коп грошеи, а што єсми придал, а ц(є)ркви Божеи великомѡ стѡдиатинѡ и спол к своими кѣ весниным абы с того родители наши поминаных, а пану Львѡ Б(о)говитиновичю тѡю десатинѡ ц(є)ркви Божи давати ани его м(и)л(о)сть ѡт ц(є)ркви не ѡтнимати. Коли єсмо тѡю менѡ чинили, тогды при том были людє добрые: пан Матѣфеи Миткевич Скѡбєда Угриновский, пан Фєдко а пан Томько Єловичи. А записали са єсмо были перво перед ними на листы папѣрные.

И мы, пришедше с тыми листы папѣрными перед г(о)с(по)д(и)на ѡтца вл(ад)д(ы)кѡ володимєрьского Васєдана, и били єсмо его м(и)л(о)сти чолом, абыхмо са записали перед его м(и)л(о)стью менные листы. И его м(и)л(о)сть нам то вчинил на наше чолом-

битье, и казал его м(и)л(о)сть как сѧ записати. И мы записали сѧ перед ихъ м(и)л(о)стью под тыми ж винами, верхѧ писаными.

А при том были люде добрые: пан Богѡшь, намѣстник володимерський кн(я)за Андрѣя Александровича, а пан Сирота Бобицький, пан Федко, воить володимерський. И просили есмо г(о)с(по)д(и)на его м(и)л(о)сти вл(а)д(ы)ки печати. И его м(и)л(о)сть на наше чолобитѣ вчинил и печать свою привѣсил к семѧ нашѣм листѧ дла лѣпшеи твердости. А яа, Ивашко, свою есми печат привѣсил к семѧ моѣм листѧ.

П(и)сан ѧ Володимери, м(е)с(я)ца мар(та) 15 ден, в лѣт(о) 7016¹ индикт 12.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4782. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 34,5x24,6 см. Кількість стрічок — 21. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Збереглося дві печатки чорного кольору, які прив'язані плетеними шнурками (перша — синього і зеленого кольору, друга — синього кольору). Ім'я писаря відсутнє.

№ 5. 1508, червень 26. Мінськ. — Лист підтвердий великого князя литовського Сигізмунда I Старого дворянину господарському Івашку Денисовичу на пусте селище Демківці у Крем'янецькому повіті, палац верх Вілії та двір під містом у рові на вічність, які йому пожалував Олександр Ягеллончик.

**Жикгимонтъ, Божю м(и)л(о)стью корол полский,
великий кн(я)зь лит(о)вский, рѣский, кн(я)жа прѣскоє,
жомоитский и иных**

Чиним знамѣнито сим нашим листом, хто на него постмотрить або чтѣчи его всльшим нинѣшним и потом бѣдѣчим, комѧ бѣдетъ потребѣ того вѣдати. Бил нам чолом дворянин нашъ Ивашко Денисович и клал перед нами листы брата нашего щастное памяти Александра, корола и великого кн(я)за его м(и)л(о)сти, на

¹ У відповідності з індиктом має бути 1509 р.

што ж дал его м(и)л(о)сть емѡ селищю пѡстое въ Креманицком повѣтѣ на има Деленици¹, а двора два ихъ Вѣльи, а дворъ в Крѣманци под городом в ровѣ и к томѡ дворѡ садокъ придал емѡ пан Юрий Михайловичъ Монтовтовича, как дужал и з брата нашего Креманецъ налогъ повиннѡю дорогѡ, по дрѡгую дорогѡ, што зъ его двора на мѣсто идетъ, а на горѡ по стежкѡ, теж повѣдил нам, што пан Юрий Михайловичъ дал емѡ мѣстцо в замкѡ Креманицком, гдѣ бы собѣ мел хоромы ставити по подворье Пачисенковое, а з дрѡгое стороны по кн(я)зѡ Михайлово подворье Збаражского, а покоморки, и тыи листы брата нашего на то и пана Юрьевы Михайловича перед нами вказывал. Бил нам чолом, абыхмо тоѣ селищю Демкивци и дворець ву верхъ Вѣльи, и дворъ в Крѣманци под городом в ровѣ, и садок, што пан Юрии придал емѡ к томѡ дворѡ и мѣстцо в городе на бѡдованье хором, емѡ дал на вѣчность и потвердили нашим листом.

Ино мы, выслѡхавши тых листив брата нашего Александра, корола его м(и)л(о)сти, и пана Юрьевыхъ Михайловича з ласки нашеѡ и теж дла его вѣрное слѡжбы тым его пожаловали, на то даемъ сеь нашъ листь и потвержаем то сим нашим листом вѣчное кѡ и его жонѣ, и дѣтем, и на потом бѡдѡчим их счадком. Нехай он тоѣ селищю Деленици² и дворець ѡверхъ Вѣльи, и дворъ под городом в ровѣ, и садок, што кѡ дворѡ и мѣстцо в городе на хоромы держитъ со всеми землами пашными и борѣтными, и сѣножатми, и з боры, и з лесы, и з гаи, и з дѡбровами, и з лады и з ладици, и съ хворостенки, и съ хмелници, и з болоты, и з рѣками, и з рѣчками и их потоки, и з бобровыми гоны, и съ ставы и ставици, и з млыны и ихъ вымѣлки, и з данми грошовыми и медовыми, и кѡничными и со всем с тым, как на тоѣ селищю Демкивци и дворець ву Верхъ Вѣльи, и дворъ под городом в Ровѣ, и садокъ, и мѣстцо в городѣ на хоромы съ стародавна в собѣ мають, и как держано перед тым к замкѡ нашомѡ Креманицкомѡ. И волѣн то он ѡтдати, продати, заменити, розшырити къ своемѡ вжиточномѡ и лѣпшомѡ ѡбернѡти, как са емѡ налѣпеи оувидить.

А на твердасть того и печать нашѡ казали есмо приложити к семѡ нашомѡ листѡ.

¹ Так у ркп, має бути «Демкивци».

² Так у ркп, має бути Демкивци.

П(и)сан в Мѣнскѣ, лѣта Божьего тисача патьсот ѡсмого м(е)с(я)ца июл(я) 27 д(е)нь, индикт 11.

Прав(ил) воевод(а) тр(о)иц(ий) пан Мик(олай) Мик(олаевич)
Рад(ивил), п(а)н стар(оста) луц(ий), мар(шалок) вел(икий)
зѣм(ский) кн(язь) Констан(тин)
Остроз(кий), пан тр(о)иц(ий), стар(оста) жом(оитский) пан
Стан(ислав) ян(ович).

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4788. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 38x32,7 см. Кількість стрічок — 22. Стан збереження — добрий. У верхній правій частині пляма. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім’я писаря відсутнє.

№ 6. 1520, липня 1. Лист продажений Богдана Львовича Боговитиновича князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському маєтку Сомин у Володимирському повіті за 450 кп грошів.

А, Богдан Илвович Боговитиновича, визнаваю сим моим листомъ, хто на нег(о) посмотритъ або чтучи его вслышит, н(и)нешнимъ и на потомъ будѣчимъ, кому бѣдетъ потребъ того вѣдати.

Продал єсми имѣне свое ѡтчизное на има Сѡмин кн(я)зю Василю Михайловичу Сѣнкнушковича Кѡвелскому, кѡторое имѣне ѡт(е)ць мой выменил ѓ пана Русина за ѡтчизнѣ н(а)шу за Берестечко а за Лашки с подворьемъ, што ѓ Володимери оу городе, и с фолварьком на передмѣстьи Володимерскомъ и со всимъ с тым, как ѡт(е)ць мой ѡт предка н(а)ш(о)го пана Рѣсина мал и как я после ѡтца своего то держал, за полпетаста коп грошей литовское мониты его м(и)л(о)сти самомѣ и его м(и)л(о)сти кнѣ(ги)ни, и их м(и)л(о)сти дѣтем, и на потом будучимъ ихъ щадкомъ. Маєть кна(зь) его м(и)л(о)стиѣ тоє имѣне держати со всим с тымъ, как сѣ тоє имѣне здавна само в собѣ сѣ маєть за предков н(а)шихъ держана и за ѡтца моего и за мени самого с полми и съ сѣножатми,

з боры, и зъ дубровами, з озеры, и зъ реками, и ставы, и з млыны, и з бобровыми гоны, и звериными ловы, и со всеми посполитыми ловищи. А вжѡ чрез тоє я самъ ани жона моя, ани дѣти, ани ближнии мои не маюѡ са в тоє имѣнє вступати и къ своемѡ лѣпшомѡ и вжиточномѡ ѡбвернути, як сам налепей розумѣючи.

А при том были люди добрыє: кн(я)зь Михайло Иванович Ружинский а пан Яким Волчкович Жасковский, а пан Грицкѡ Иванович Анчинский, а пан Тишкѡ Кисиль, а пан Костюшко Иванович Хоболтовский.

А просил єсми тых выше писаных людєй добрых, абы их м(и)л(о)сть печати свои приложили к сємѡ моемѡ листу. И их м(и)л(о)сть на мою прозбѡ то вчинили и печати свои приложили к сємѡ моемѡ листу.

А для лѣпшое твердости я сам печать свою приложиль к сємѡ моемѡ листу.

П(и)сан в лѣто сєм тисац двадцать патое¹, м(е)с(я)ца июла 1 д(е)нь, индикта ѡсмогѡ.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych*. — Dz. X. — Sygn. 4791. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 42x34,5 см. Кількість стрічок — 16. Стан збереження — добрий. Чорнило світло-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглося шість плетених шнурків (кожен з яких складається із зеленого та бордового кольору), на одному з них залишилась печатка чорного кольору. Им'я писаря відсутнє.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąztw Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum*. — T. III. (1432–1534) — *Lwów*, 1890. — № CCVIII. — S. 198–199.

¹ У відповідності з індиктом має бути 1520 р.

№ 7. 1518, грудня 23. Берестя. — Дозвіл великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському заснувати на місці села Ковель у Волинській землі однойменне місто і надає його мешканцям (полякам, русинам, євреям, вірменам і татарам) магдебурзьке право.

In nomine Domini amen.

Ad perpetuam rei memoriam Ne gesta aut alique ordinationes et principum concessionones cum temporum labilitate pretereant et evanescant conveniens visum est ut litterarum apicibus sigillorum que autenticorum appensione et testium annotatione ad posteritatis noticiam deducantur. Proinde Nos Sigismundus dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogithie que dominus et heres etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis presentibus et futuris harum noticiam habituris. Quomodo dux Wassil Michalovicz Sanguskovicz supplicant nobis ut ei concederemus de villa sua hereditaria Kowle in terra Volhinen sitta oppido erigere et locare cum foris septimanalibus et annalibus. Ut omnibus incolis in eodem oppido seu civitate denuo erigenda residentibus. Jus Maydemburgen cum quibusdam prerogatinis daremus, super quod exhibuit eciam coram nobis litteras divi olim Alexandri Regis fratri et predecessores nostri patri suo duci Michaeli concessas Nos itaque attendentes fidelia servicia ipsius ducis Wassil que nobis et reipublice Magni ducatus nostri Lituanie exhibere consuevit. Sibi de certa sciencia et gracia nostra speciali ad eiusmodi supplicacionem suam veluti instam dedimus et concessimus damus que et concedimus de preduta villa sua Kowle oppidum denuo erigere et locare quibusuis hominibus Polonis, Rutenis, Judeis, Armenis et Tartaris. In quo tam septimannalia que annalia fora tenenda et exercenda admittimus forum si quid septimannale quocumque die illud habere instituere et proclamari volverit. Annalia autem duo instituimus unum pro die exaltacionis sancte Crucis in five estatis, alterum die opeta post diem Natalis domini et hoc tribus diebus utrobique sexus omnimodam Libertatem et securitatem veniendi et abeundi iuxta ius et consuetudinem aliarum civitatum nostrarum. Preterea quia eo Libencius et celerius homines et omnes artifices. Undequaque confluent quo se maiore Libertate senserint esse dotatos. Ideo predictum oppidum Kowle prout in suis metis, limitibus et graniciebus, longe et late, ac circumferencialiter continetur

ab aliis quia distinguitur et limmittatur de Jure Ruthenico, Lituano et quovis alio in Jus Teutonicum quae Maydemburgen[si] dicitur transtulimus et transferrimus, tenore p[rese]ncium mediante, temporibus p[er]petuis duraturum, removens ibidem omnia[m] jura Lituana, Ruthenica et quevis alia modos q[uae] et consuetudines universas que ip[su]m Jus Teutonicum consueverunt perturbare. Eximimus insuper et p[er]petuo liberamus om[n]es et singulos kmethones oppidanos et quosvis dicti oppidi incolas ab omni jurisdictione et potestate omniu[m] dignitariorum nostrorum Palatinorum, Castellanos, Capitaneorum, Judicum, Subjudicum et quorumvis dignitariorum et officialium ac Ministerialium nostrorum et ip[s]orum al[is] diezckze sic q[uae] ipsi oppidani et advocatus eorum coram ip[s]is aut aliquo prefatorum dignitariorum et officialium pro causis tam magnis q[uae] parvis, ut pote furti, incendii, sanguinis effusione, homicidii, membrorum mutilacione et aliis quibusvis enormibus excessibus cittati minime respondeant, nec aliquas penas solvere teneantur. Sed ipsi dicti oppidi incole tantum coram ip[s]orum advocato qui pro tempore fuerit comparebunt advocatus vero coram ip[s]o duce Vassil vel successoribus eius et hoc dum cittatus fuerit L[itte]ra suo sigillo sigillata et tunc non aliter q[uae] jure suo Teutonico Maydemburgen[si] de se querulantibus respondere sint astricti. In causis vero criminalibus vel capitalibus superius expressis advocatus pro tempore existens intra metas et granicies suas indica[n]di, sentenciandi, puniendi, corrigendi, plectendi et condemnandi, plenam et omnimodam habebit facultatem, prout hoc Jus Teutonicum in omnibus suis punctis, sentenciis, clausulis, articulis, condicionibus et capitulis postulat et requirit tenore p[rese]ncium mediante in p[er]petuum. Judei autem Cowlen[si] debent se regere eo jure quo Judei Brzesten[si] se ip[s]os regunt. Preterea om[n]es et singuli Cives ac mercatores Incole ip[s]ius oppidi Kowle qu[e]cumq[ue] cum suis mercibus ad aliquas Civitates oppida et alia Loca per Lituaniam equitabunt tunc antiqua thelonea tam in Locis et Civitatibus nostris q[uaem] quorumcomq[ue] subditorum nostrorum ducum et dominorum. Nova vero seu noviter instituta nullibi Locorum solvere debent sed imunes et liberi erunt a solucione eoru[m] p[er]petuo et inviolabiliter liber erit ip[s]e dux Vassil hoc oppidum augmentare dilatate at[que] ex tabernis et ex foris utilitates et proventus facere prout sibi uxori et liberis at[que] eorum successoribus melius et utilius videbitur expedire p[er]petuo et in eum. In cuius rei testimoniu[m] et robur sigillum nostrum p[rese]ntibus est sub appensum.

Actum in Conventu guali[s] Brzesten[si] feria sexta in vigilia Nativitatis domini nostri anno eusdem Millesimo quingentesimo decimo octavo presentibus ibidem R[evere]ndis in p[ro]p[ri]o[s] patribus d[omi]nis Alberto Vilnen[si] et Paulo Luceorien[si] Ep[iscop]is. Necnon Magnificis et Generosio Nicolao secundo Radzivil Palatino Vilnen[si] et Magni ducatus nostri Cancellario, duce Costantino Castellano Vilnen[si] Exercituum q[uae] Lituaniae suppremo[s] et Luceorien[si] seu Volhinen[si] Capitano, Gregorio Stankovicz Ossczykovicz Palatino Trocen[si] et Curie nostre Marsalco, Joanne Nicolai Radzivil suppremo[s] Magni ducatus Marschalco et Capitano Drohicen[si] et Georgio Hlynycz Marschalco n[ost]ro et Capitano Brzesten[si] et aliis q[uam] pluribus fidedignis testibus ad premissa[m].

Datum per manus eusdem Magnifici Nicolai se[cun]di Radivil Palatini Vilnen[si] et Cancellarii nostri.

Scripsit aut[em] Laurentius Miedzileski p[rae]p[os]itus vilnen[si] et Secretarius Regie¹.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — Sygn. 4792. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 56x44 см. Кількість стрічок — 33. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана плетеним шнурком червоного кольору.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum.* — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № СХСІІІ. — S. 182–184. У цьому виданні документ помилково датується 24 грудня 1518 р.

¹ Дотисано іншим почерком.

№ 8. 1521, липня 20. Краків. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському купівлі маєтку Сомин у Володимирському повіті у зем'янина волинського Богдана Львовича Боговитиновича.

**Сам Жикгимонт, Божю м(и)л(о)стью корол полский,
великий кн(я)зь лит(о)вский, кн(я)жа прѣское,
жмоитский и иныхъ**

Чиним знамѣнито симъ нашим листом, хто на него постмотрить або чтѣчи его вслышитъ нынешним и потом бѣдѣчимъ, комѣ бѣдетъ потрѣб того вѣдати. Бил намъ чолом кн(я)зь Василей Михайлович Сонькѣшковича Ковельский и повѣдил перед нами, иж купил ъ земанина волинского Богдана Львовича Боговитиновича имѣнье ѡтчизное его на имѣ Сомин, которое жь именье ѡтецъ его выменялъ ъ земѣнина волинского Рѣсина за именья ѡтчизный свои за Берестечко а за Лешки с подворьем, што в замкѣ Володимирском, и съ фольварком на передмѣстьи Володимирском же со всем с тым, как са съ стародавна в себе мѣло и тежъ как ѡтецъ его Лев Боговитиновичъ и земанин волинский Рѣсин держали за полпеста коп грошей литовское монеты по десети пѣназеѣ въ грош, на што жь и листъ купчий пѣред нами вказывал. И бил намъ чолом, абыхмо емѣ на то дали нашъ листъ и то подтвердили ему нашимъ листом на вечность.

Ино мы з ласки н(а)шоѣ на его чоломбитье то вчинили, на то дали емѣ нашъ листъ и подтверждаем ему симъ нашимъ листом. Маеть ѡн самъ и его жона, и дети их, и на потом будучиѣ шадки их тоѣ имѣнье Сомин и двор в замку Володимирскомъ и фольварок на передмѣстьи ъ Володимири держати вечно и на веки непорѣшно со всеми людми того имѣнья, и зъ землами пашными и бортными, звериными и пташьими, и с посполитыми ловищи. Воленъ ѡн тамъ прибавити и людми ѡсадити и розъширити, и къ своємѣ лепшомѣ и вжиточномѣ ѡбернѣти такъ, какъ самъ налепей роздѣлючи водьлѣгъ кѣпли своеѣ и листѣ кѣпчего.

А на твердость того и печать нашѣ казали есмо привесити к семѣ н(а)ш(о)му листѣ.

При томъ былъ подскарбий дворной, державца виленский пан Иван Андрѣевичъ.

П(и)сан в Краковѣ, подъ леты Божего нароженя тисача пать-
сот двадцать второго¹, месеца июла двадцатый д(е)нь, индикта
девятыи.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — Sygn. 4793. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 56x28 см. Кількість стрічок — 15. Стан збереження — добрий. Чорнило світло-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана двокольоровим (білий та коричневий) плетеним шнурком. Ім’я писаря відсутнє.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum.* — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № CCXIX. — S. 209–210.

№ 9. 1523, квітня 12. Краків. Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого на обмін мастка Тишковичі князя Василя Михайловича Сангушковича Ковельського на масток Сядмарты владики володимирського Пахнотія.

**Жикгимонт, Божю м(и)л(о)стью корол полский,
великий кн(я)зь лит(о)вский, рвский,
кн(я)жа пруское, жомойтский и иных**

Чиним знаменито сим нашим листом, хто на него посмотрит
або чтучи его вслышит, н(ы)нѣшним и потом будѣчим, комѣ
будет потреб того вѣдати.

Бил нам чолом кн(я)зь Василей Михайлович Сонкгушковича и
повѣдил перед нами, што ж он, з дозволенем нашим, мєнал с
первѣшим вл(а)д(ы)кою володимирскимъ Пахнотем имѣньем сво-
им отчизным на йма Тишковичи зъ двадцатма и трима ч(е)л(о)-
в(е)ки на имѣне ц(е)рковное на йма на Садмарты, к котором же
селѣ толко три ч(е)л(о)в(е)ки, а земли пустый. И на то он запис
первѣшого вл(а)д(ы)ки володимирского Пахнотев перед нами вка-
зывал, и бил нам чолом, абыхмо ему на то дали наш листъ, и тоє
имѣньє Садмарты потвердили ему н(а)шим листомъ на вѣчность.

¹ У відповідності з індиктом має бути 1521 р.

Ино мы, з ласки н(а)шое, на его чоломбите то вчинили: на то дали ему *наш* листь и тоє имѣне Садмарты потвержаем симь нашими листом вѣчно емѹ самому и его кн(е)г(и)ни, и их дѣтем, и напотом будѹчим их щадком, со всеми людми с того имѣнья, и зь их землами пашными, и бортными, и сеножатми, и з гаи, и лесы, и дѣбровами, и з ловы звериными, и пташьими, и с озеры, и з реками, и з рѣчками, и с ставы, и ставищи, и з млыны и их вымелки, и з бобровыми гоны, и з данми грошовыми и медовыми, и бобровыми, и куничными, и со всеми иными платы и пожитки того имѣнья, которым-колве именем могут названы або мѣнены быти, и со всем с тым, как са тоє имѣнье здавна иннѣ само въ собѣ и в границах са своих маєт.

Нехай он тоє имѣнье Садмарты держит водле мены своеє и листу меновного пепвѣшого вл(а)д(ы)ки володимирьского Пахнота. И волен он тамь людми ѡсадити, прибавити и розширити, и к своему лѣпшомѹ и вжиточному ѡбернути, какъ сам налепей розмѣючи.

А на твердость того и печать нашу казали есмо привѣсити къ семѹ нашему листѹ.

П(и)с(а)н ѹ Кракове. Пѹд лѣты Божего нароженна тисача пать-сот двадцат третий, м(е)с(я)ца април, 12 д(е)нь. Индикт 11.

Копоть Васкович, маршалѹк и писарь

Оригинал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych*. — Dz. X. — sygn. 4794. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 44,5x26,5 см. Кількість стрічок — 16. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана двокольоровим (білий та коричневий) плетеним шнурком.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № CCLVI. — S. 248–249.*

№ 10. 1532, квітня 8. Луцьк. — Лист продажний Тихна та Олехна Гринковичів Козинських віленському біскупу Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля) на дворище Исаєвське разом із сіножатями Хотенове, Ловче та Гремяче у Крем'янецькому повіті за 60 кін грошів.

Іа, Тихно а Олехно Гринковичи Козинский, зъ жонами и з дѣтми н(а)ш(и)ми, визнаваєм симъ н(а)шимъ листомъ кождомъ доброму, хто на него посмотрѣт або чтучи его вслышит ни-нешнимъ и на потом бѣдѣчимъ, комъ бѣдетъ потреб того вѣдати. Што ж которое дворище Исаевское, а к томъ пола и сеножати на има Хотеново а Ловчее, а Гримачее в Креманецкомъ повѣте от(е)ць нашъ небожчик Гринко Мжачич Козинский выслужил на корист славное памяти Александрѣ королѣ его м(и)л(о)сти. Мы тоє дворище и пола и сеножати, к тому и два ч(е)л(о)в(е)ки наши отчизный на има Пархѣна Ивановича а Мацка Демковича из землею ихъ на долгость и на широкость со всимъ, как са в собѣ тоє дворище, пола и сеножати и тыи люди зъ землами своими мають з работами, з доходы и поплатами всѣми, которыи з нихъ идут, продати кн(я)зю Ану его м(и)л(о)сти с кн(я)жать литовскихъ з Божеє м(и)л(о)сти бискупѣ виленскомъ за шестьдесятъ копъ грошей широкоє личбы литовское монеты его м(и)л(о)сти самомъ и потомкомъ его м(и)л(о)сти вѣчно и навеки непорушно. Волень его м(и)л(о)сть и справедливый наследки его м(и)л(о)сти то собѣ розширити, прибавити, людми ѡсадити, менати, даровати и ку своему вжиточномъ и лѣпшому ѡбѣрнути, как налепей его м(и)л(о)сть розумеючи. До чого жъ вжо мы дети и близкий наши ничого не мають мети и который привилей кор(о)ла его м(и)л(о)сти на єсмо в себе мѣли, тотъ єсмо его м(и)л(о)сти в рѣки дали, а тыи пѣнази шестьдесятъ копъ грошей зѣполна ѡ его м(и)л(о)сти взяли.

А при томъ были и тому добре звѣдоми кн(я)зь Василей Федорович Четвертеньский а пан Б(о)говитин Петрович Шумбарский, а кн(я)зь Юрей Михайлович Соколский, а пан Богдан Костюшкович Ставецкий, на тот час бѣдѣчи намѣстникомъ луцкимъ от кн(я)за Федора Михайловича Чорторыйского.

Іакож ихъ м(и)л(о)сть дла лѣпшого сведомья и твердости на жадане наше и печати свои весполк и з нашими печатми къ семъ нашему листу приложили.

Писан в Луцкѣ, м(е)с(я)ца апрел(я) 8 день, лѣта Божєго нароженя 1532, инѣдикѣта 5.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4789. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 43,5x33,5 см. Кількість стрічок — 16. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричнєве. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера сильно виділена. Збереглося п'ять печаток чорного кольору, кожна з яких прив'язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім'я писаря відсутнє.

№ 11. 1533, травня¹ 20. Крем'янець. — Лист продажний крем'янецького зем'янина Івашка Сеньковича Денисковича віленському біскупу Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля) на селище Демківці та двір Верх Вілії за 230 кін грошів.

А, Івашко Сенькович Денисковича, земанин крем'янецький, зъ жоною и дѣтми своїми вжо лѣт дорослыми Солтаномъ а Петром, визнаваю симъ листомъ моимъ кождомѣ доброму, хто бы на хотѣл его видѣти або чтѣчи слышати нинѣшнимъ и на потомъ бѣдѣчимъ.

Маючи и бѣдѣчи в добромъ здорови и сѣсполномъ ѣмыслѣ своем и видѣчи кѣ собѣ ласку и добродѣйство великое кн(я)зѣ ІАна єего м(и)л(о)сти с кн(я)жат литовскихъ, з ласки Божєи бискупа виленског(о) как вдатку, такъ и всаком шановани старости моєє, не маючи по мнѣ никоторого заслуженя, а ни тому против ѡтдарована, которой же ласцѣ и таковому добродѣйствѣ его м(и)л(о)сти хотачи то сѣ себе вчинити, а тымъ и на потомъ его м(и)л(о)сть в той ласцѣ и нелочности его м(и)л(о)сти кѣ собѣ заховати, а на болшей всеѣ ѡкраине его м(и)л(о)сти, бѣдѣчи и с поганства татаръ спѣстошоной, на которюю его м(и)л(о)ст себѣ важити и великий накладъ чинити, рачит дла доброго гос(пода)рського и посполитог(о) земског(о) селище моє, выслугѣ на Александри королі, на има Демьковцы а дворецъ Верхъ Вели, которое ж селище и тот

¹ У виданні Патріції Кеннеді-Грімстед помилково вказано місяць: березень (Kennedy-Grimsted P. Тѣе «Litvuanian Metrica» in Moscow and Warsaw... — S. 239.

дворецъ Вѣрхъ Вели къ замку Креманцѣ велми прилегли сун. И про то его м(и)л(о)сти кн(я)зю Іану с кн(я)жат литовскихъ, з ласки Божєи бискупѣ виленскому продал есми на вечность за двесте коп и тридцат копь грошей широкихъ литовское монеты на долгость и на широкость со всим, как са тоє селищо и тот дворецъ в собѣ маот и в границахъ своихъ и писаны сун и в листехъ гос(пода)рей Александра а в потверженьи Жикгимонта королей их м(и)л(о)сти опевают. Воленъ его м(и)л(о)сть и потомки, а которыи з близкихъ его м(и)л(о)сти тоє селище и дворец менати, продати, даровати, людми осадити, ставы засыпати и как са налепей его м(и)л(о)сти и потомком его м(и)л(о)сти або которым близкимъ его м(и)л(о)сти бѣдет видети кѣ своему лепшому а пожиточнейшому обернути. А я и дети мои а никоторыи з близкихъ моихъ до того вжо не маемъ ничего мети и чинити, в то не вступовати иако то ѣ выслѣгу мою. А што са тичет гранєи тог(о) селища и дворца, а коли пан Іанѣвъ Михайловичъ Монтовтовича, бѣдѣчи в тот час державцою креманецкимъ з розказана гос(пода)рьского и граничивши и закопы закопал и в держанє подал, на то лист свой дал. Чогомъ я потомъ в держани и во в покои аж до сихъ мѣст был и ѣживаль тыи грани тых селищъ сун. Напервѣй почонши по дорогѣ, котораа идеть ѡт Креманца къ Матфеевцомъ на Рыбчє, а и с тоє дороги по Чакайлову Лозѣ, а ѡт тоє Лозы долиною, а з долины через горѣ к речцѣ къ Вели и просто через речку и через дорогѣ на горѣ къ ѣрганцомъ, а ѡт ѣрганцовъ просто къ дорозе, што идеть с того ж имени къ Жѣблазомъ, которы иж гранич ч(а)су потребности або которог(о) правована его м(и)л(о)сти кн(я)зи бѣдѣ повинен ѡказывати и заводити и при его м(и)л(о)сти ѣ правѣ мощно стояти и ѡчищати, как скоро его м(и)л(о)сть мнѣ через листъ свой розказати рачил под виною его ж м(и)л(о)сти тремасты копами грошей. А которыи листы и потверженє гос(пода)рей королей ихъ м(и)л(о)сти на тыи селища есми мел, ям тыи листы вси потверженє ихъ м(и)л(о)сти его м(и)л(о)сти кн(я)зю Іанѣ в рѣки дал, а тыи пѣнази двесте копъ и тридцат копь грошей зѣполна ѣ его м(и)л(о)сти взаль.

А при томъ были к тому добре звезоми кн(я)зь Иван Михайлович Вишневецкий, державца єйшиский а кн(я)зь Кузма Иванович Жославский, а кн(я)зь Федор Михайлович Вишневецкий, а пан Боговитин Петрович Шѣмбарский, судя, городничий и мостовничий креманецкий.

ГАко ж и печати их м(и)л(о)ст на чоломбѣтѣ мое к сему листу моему привесли, а для лепшого твердости сего листу моего и я печать свою к сему листу моему привесел.

П(и)с(а)н ѿ Кремѣнцы, под лѣт(о) Бож(его) нарож(еня) 1533, м(е)с(я)ца маѣ 20 дѣн, индикта 6.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4790. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 49x39,5 см. Кількість стрічок — 23. Стан збереження — добрий. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Збереглося три печатки світло-коричневого кольору, які прив'язані плетеним шнурком коричневого кольору. Від першої та п'ятої печаток залишилися тільки шnurки. Ім'я писаря відсутнє.

№ 12. 1533, серпня 5. Вільно. — Лист підтвердний королеви Бони на рішення третейських суддів у справі між старостою володимирським Федором Андрійовичем Сангушковичем і князем Василем Михайловичем Сангушковичем Ковельським щодо різноманітних збитків та волинських маєтностей.

Бона, Божю м(и)л(о)стью королеваѣ полскаѣ, великаѣ кн(е)г(и)ни литовскаѣ, русскаѣ, прусскаѣ, жомойтскаѣ, мазовецьскаѣ и иныхъ

Ѡзнаймуем тым-то н(а)шим листом, хто на него посмотриѣт албо чтучи его вслышит, нинѣшним и напотом будѣчим, комѣ будет потреб того вѣдати.

Иж которое заишьѣ мели промежку себе з обудву сторон староста володимѣрскый, княз Федор Андрѣевич Сонкгушковича з братом своим князем Василием Михайловичом Сонкгушковича Ковелским Ѡ многие кривды и втиски земланыи и теж рѣхомыи именеѣ своих волинских, на што ж Ѡни промежку себе з обудву сторон листы корола его м(и)л(ости) и многие записы свои власныи, и тутѣ ж выроки корола его м(и)л(ости), пана а малжонка н(а)шого, и инии многие листовыи вызнанѣ и твердости мели, за которыми листы и записы своими и Ѡными иными листы Ѡ тыи кривды свои Ѡт немалого часу ѿ право са были вдали, и тым къ

незгоде братской, котораа бы промежку них *быти* немела, и ку шкодам, трудностям и накладом великим з obu сторон пришли.

Ино мы в тых рѣчах маючи к ним лютость с причины тоє, *иж* як кн(я)за Федора, старосту володимерского, так теж и кн(я)за Василя Ковелского, *от* немалого часу въ особливую есмо опеку и оборонѣ нашу и заслуг н(а)ших особливых взали, гдеж абы они, будѣчи слугами н(а)шими, за таковыми незгодами своими болши того правом са *обыходачи* ку болшим трудностям, шкодам и накладом не прышли. Кдыж то не одно им, алей всей Речи Посполитой ку пожиточномѣ не есть, *иж* бы промежку подданных н(а)ших таковыи незгоды и *зашьста* шкодливыи *быти* мели, з ласки н(а)шое *гос(пода)рьское* к тому есмо *дмысль* наш приклали, абыхмо их *о тыи* *зашьста* ихъ, кривды вси, которые они промежку себе на обе стороны *один от* другого себе поделаныи *быти* *менат*, *яко* братю ку *згоди* привели и то промежку них *еднаныи* а *згодливыи* *обычаем* так, *якобы* *обеи* стороне зносно было, поровновали и *далеи* того правом са им *о* то *обыходити* и ку шкодам и накладом болшим *приходити* не допустили, *загамовали* есмо вси тыи незгоды и *поступована* права их, *яко* ж и сами они, *тоест* кн(я)зь Федор Андреевич, староста володимерский, и княз Василей Михайлович Ковелский, *тоє* ласки н(а)шое *вдачни* будѣчи и *перед* нас, *гос(пода)р(ы)ню*, *обличне* *пришедши* и *всего* права своего и листов своих, *которыи* *один* *противко* *дрѣгомѣ* ку *помочи* *справедливости* *своеи* мели, *оступивши* под тоє са *еднане*, нам *доброволне* и *без* *всакого* *припужена* *поддали*, што быхмо мы промежку них *знашли*, и на чом быхмо их *згодили*, *хотачи* то зъ *обудвѣ* *сторон* *держати* и на том *перестати* на *вечныи* часы.

Ино мы за таковым их *доброволным* *подданем*, *хотачи* в том *еднани* *поступок* *вчинити*, так з *рѣки* кн(я)за Федоровы, *як* теж и кн(я)за Василевы Ковелского, *брата* *его*, *высадили* есмо на то з *рамени* н(а)шого *едначми* *пана* *Войницкого*, *ошмистра* н(а)шого, старосту *саноцкого*, *ломзенского*, *ланскорунского* и *вирского*, *пана* *Миколаа* *Волского*, а *воеводѣ* *витебского*, *маршалка* *корола* *его* *м(и)л(ости)*, *державцѣ* *мерецкого* и *волковскийского*, *пана* *Матѣа* *Войтеховича*, а *воеводѣ* *подлашского*, *маршалка* *корола* *его* *м(и)л(ости)*, старосту *дорогицкого*, *пана* *Ивана* *Богдановича* *Сопегѣ*, а старосту н(а)шого *пинского*, *кобрынского*, *клецького*, *городецкого* и *рогачовского*, *пана* *Ивана* *Михайловича*. *Где* ж кн(я)зь

Федор Андрѣевич Сонкгушковича, староста володимѣрскій, а княз Василей Михайлович Ковелскій, перед тыми едначми са постановивши, рѣчи свои и кривды, которыи себе один от дрѣгого менили быти починеныи, под тым способом и обычаем повѣдили.

Напервей повѣдил княз Федор, иж емѣ съ суда с права суди их послубеныи, маршалок корола его м(и)л(ости) княз Андрей Михайлович Коширскій, а дворанин гос(пода)рѣскій Федор Гулевич, за некоторыи кривды рѣхомыи, иако за квалты, грабежи, головщины, бои, и бчол подранѣ, и збегу отчизныи, и за иншиѣ многие шкоды, водлуг того, иак лист их судовый поширей описует, присудили на кн(язи) Василя Михайловичи Ковелском осмьсот коп грошей. Повѣдил княз Федор, иж ему того кн(язь) Василей, водлуг оного суда не платит и за то досыт не чинит, н(а) штож и лист судовый оных судей и вырок корола его м(и)л(ости) перед паны едначми кн(язь) Федор покладаѣ, хотѣчи, абы емѣ княз Василей тую сумѣ платен был. Где ж княз Василей к той са сумѣ пѣназей не знал и суда оного оных судей не приимовал, причины и листы некоторыи гос(пода)рѣскии на то даючи, а тым то отпираючи. За тым повѣдил княз Федор, иж што он съ кн(язем) Василем вчинили промежку себе мену еднане и вгодѣ братским обычаем, по своей доброй воли, о некоторыи заштѣѣ, первышии который промежку них были, княз Василей поступилѣ и дал кн(язю) Федору на вечныи часы манастыр свой отчизный С(ве)того Николы Милци, а село Соловѣво, а село Комарово со всим с тым, иак са тот манастыр и с тыми селы въ себе маѣт. А княз Федор напротивку того всего имена своего на йма Мостиць со всим с тым, што к немѣ прислухало, а к тому теж села манастырскога на йма Лагодовла кн(язю) Василю са поступил такѣ ж на вечныи часы. Иако ж в том промежку себе и листы са своими на обе стороны описали и зарѣками ѣтвердили, иж то они сами и потомкове их держати мели на вечныи часы. Которыи ж листы свои записныи и вырок корола его м(и)л(ости), который был вжо на то напротивку кн(язя) Василя вышол, княз Федор перед паны едначми покладаѣ хотѣчи, абы таѣ мѣна их пред са промежку них в целости была захована и ничим не рѣшена.

Засѣ повѣдил княз Федор, иж што са дотычет имена его Доротѣша, а кн(язя) Василѣва имена Лагодовла, иж они съ кн(язем) Василем рѣчь свою на том были постановили и так са листы своими описали, иж мѣли приятѣли их, которых вжо они себе на

то были выбрали, оныи имена Доротеи а Лагодовль, обехати по тым мѣстъцом и врочищом, как са тьи имена љ своих границах мают и земли им н(а)полы поделити. Повидил¹ княз Федор, иж са теж томѣ промежку них конец и розделене оных земель никоторое еще не стало, а к томѣ и иншии многие кривды себе от кн(я)за Васида княз Федор быти менил, ѱ которыми еще с ним правом мети хочет и листы вжо позобными гос(пода)рьскими кн(я)за Васида ѱ то позвал, нижли томѣ право еще са емѣ наконец с ним не сточило.

Княз Василей Михайлович Сонкгушковича Ковелский напротивку жалобам и рѣчам выше меноным кн(я)за Федоровым таковыи ѱтпоръ чинил и кривды свои, которыми са теж ему от кн(я)за Федора стали под тым способом ѱповѣдил. Напервей, што са дотычет того иж княз Федор покладал перед паны едначми листь вырокѣ корола его м(и)л(ости), который вырок княз Федор љ гос(пода)ра его м(и)л(ости) напротивку емѣ ѱтрымал, повѣдил княз Василей, иако бы княз Федор в его м(и)л(ости) гос(пода)ра тот вырок ѱтрымал себе заѱчне, и менил княз Василей иж ѱн мает в себе листы корола его м(и)л(ости) и иншии многие выводы, которыми листы ку слушномѣ выводѣ напротивку кн(я)за Федора са брал и ѱтпор томѣ вчинити хотел, и к праву са в той речи до корола его м(и)л(ости) ѱтзывал. За тым повѣдил княз Василей, иж который ѱстров промежку реки Вижвы и Буцена села есть, емѣ с кн(я)зем Федором посполитый имел промежку них наполы подѣлен быти, иж княз Федор того ѱстрова сам вживает, а с ним его наполы не дѣлит. Над то повѣдил теж княз Василей, иж ѱн в том жо ѱстрове сполном мает чотырех сел своих входы бортныи стародавныи, с которых емѣ дан идет, то пак княз Федор оным людем его тых ѱходов их мети там не допускает, и того им боронит. Где ж княз Федор напротивку того мовил, иж штоса дотычет того ѱстрова, повѣдил, иж оный ѱстров ест вес его самого, а княз Василей с ним никоторое в нем сполности не мает, и люди его оных чотырех сель, иако ѱн менил, никоторых там ѱходов своих, ани бортей въ оном ѱстрове не мают, ѱдно ѱн сам зъ деда и з ѱтца своего тот ѱстров на себе держит, иако ж его и тепер есть в держани ѱт колка десат лѣтъ, а княз Василей и люди его до него не мают ничего. Заса повѣдил княз Василей, иако бы

¹ Так в кп, слід читати повѣдил.

многие люди *его* *отчичи* непохожи повтекали *от* *него* проч до именей кн(я)за Федоровых, а *он* их *выдати* емѣ не хочет.

Которым жо тым жалобам их выше меноным оныи панове *едначи* з *рамени* н(а)шого на то *выкажоныи*, зрозумевшы ѿ тые кривды и зашьстьа их, которое са *промежку* них стало, таковую *промежку* них *вгодѣ* и *поровнане* *вчинили*. Нижли *напервей* так *кназ Федор*, *как теж* и *кназ Василей*, *будучи* *обличне* *перед* ними *доброволне* са *поддали* и *зарѣкою* на то з *обудву* *сторон* *под* *тисачю* *коп* *грошей* на нас, *гос(пода)р(и)ню*, а *под* *платмасот* *коп* *грошей* имѣ *едначом*, а *под* *платмасот* *коп* *грошей* *стороне* *держачой* *подвезали*, *иж* *штобы* *тыи* *панове* *едначи* *промежку* *них* *знашли* и *искажали*, то *они* *принати* и *держати*, и на том *зостати* *мели* з *обудву* *сторон* на *вечныи* *часы*. А *пакли* *бы* *котораа* *сторона* с *них* на то *призволити* не *мели*, *тогда* *онаа* *сторона* *тую* *зарѣку* *тисачю* *коп* *грошей* *мела* *нам* *гос(пода)р(и)ни* *заплатити*, а *паном* *едначом* *платсот* *коп* *грошей*, а *стороне* *держачой* *платсот* *коп* *грошей*.

Где *ж* *кдыс* *вжо* *они* *под* то *все* *поддали*, *панове* *их* *м(и)л(ость)* *едначи* *промежку* *них* *таковый* *посродок* *поровнане* и *вырок* *вчинили*. *Што* *кн(я)зь* *Федор* *Андрѣевич*, *староста* *володимѣрскый* *повѣдил*, *иж* *бы* на *кн(я)зи* *Васили* *Михайловичи* *Ковеском* *мел* *съ* *суда* с *права* *присужоных* *себе* *презысков* *ѡсмьсот* *копѣ* *грошей*, с *тых* *ѡсмисот* *коп* *грошей* *они* *кн(я)за* *Васила* *Михайловича* *Ковелского* *выпустили* и *ѡт* *того* *его* *волного* *вчинили* на *вечныи* *часы*, *так* *иж* *кназ* *Федор* и *потомкове* *его* *поискивати* *вжо* *того* на *нем* и на *потомках* *его* не *мает*. *За* *тым*, *што* *котораа* *са* *мена* *стала* *промежку* *кн(я)за* *Федора* и *кн(я)за* *Васила*, *которую* *меною* *кназ* *Василей* *поступила* и *дал* *кн(я)зю* *Федорѣ* *манастир* *свой* *С(ве)того* *Никола* *Милци*, а *село* *Соловево*, а *село* *Комарово* *со* *всим* *тым*, *што* *к* *томѣ* *манастирѣ* и *селом* *здавна* *прислухало*, а *кназ* *Федор* *напротивко* *того* *всего* *имена* на *йма* *Мостищѣ* *со* *всим* *тым*, *што* *к* *немѣ* *прислухало*, а *к* *томѣ* *теж* *села* *манастирскаго* на *йма* *Лагодовла* *так* *жо* *со* *всим* *кн(я)зю* *Василю* *поступил* *тую* *менѣ* *кназ* *Федор*, а *кназ* *Василей* и *потомкове* *их* *мают* *промежку* *себе* *держати*, *такеж* на *вечныи* *часы* *кн(я)зь* *Федор* *держати* *мает* *манастир* *С(ве)того* *Никола* *Милци*, а *село* *Соловево*, а *село* *Комарово* *со* *всим* *тым*, *што* *к* *томѣ* *манастирѣ* и *селом* *прислухает*, а *кназ* *Василей* *имене* *его* *Мостищо* *со* *всим* *тым*, *што* *к* *немѣ* *прислухает*, а *томѣ* *село* *Лагодовле* *такеж* *со* *всим*, *што* *к* *немѣ* *прислухает*, *держати* *мает*. *Далей* *зася*, *што* *кн(я)зь* *Федор* и *кназ*

Василей мѣли промежку себе поделити наполю земли преречоных сел своих Дороготеша¹, а Лагодовла, тыи земли тых сел своих они и тепер межи собою поделити мают наполю. А што с котормѣ с них оных земля з дѣлѣ достатнѣ, то вже кождый с нихъ и потомкове их держати мают на вечныи часы. При том заса который остров промежку реки Вижвы и Буцена села княз Василей менил, быти себе с полным с князем Федором. А княз Федор повѣдил, яко бы княз Василей до того острова и люди его ничего не мели, тот остров весь по старым границам приказали кн(я)зѣ Федорѣ и его потомком держати на вечныи часы, а княз Василей и потомкове его вто са вжо ничим вступати не мают. А што са дотычет того, што княз Василей повѣдил, яко бы люди тых чотырех сел его мѣли в тот остров преречоный входы свои бортью и с того емѣ с тых сел дан приходит, а княз Федор мовил, иж княз Василей до того острова ничего не мают и люди его оных чотырех сел входов там никоторых немают, мы для того выслати там маем з рамени н(а)шого дворанина н(а)шого, и перед тым дворанином княз Василей оказати той довод томѣ слуиный вчинити мают, иж его люди оных чотырех сел там борти свои стародавныи мают. И если так на то довод слуиный вчинит, тогда люди тых чотырех сел кн(я)за Василевых и тепер там в том островѣ борти свои держати и новыи борти себе в нем причинати подлуг стародавного обычаа, и их потомкове мают на вечныи часы, а княз Федор того им боронити не мают, нижли окром того бортного входоѣ, естли са на то довод слуиный стат княз Василей в том островѣ иногo ничего мѣти не мают.

Над то сказали панове едначи, иж которыи бы люди отчизныи кн(я)за Василя Ковелского до имений кн(я)за Федоровых от кн(я)за Федора до имений кн(я)за Василевых повтекали, а заседили будѣт десат лѣт, тых вже они людей себе з обудву сторон выдавати не мают, нижли которыи бы еще десати лѣт не заседели, тых они мают себе людей выдавати на обе стороны с права. Заса што теж которыи будѣт люди або земли, як княз Федор, так теж княз Василей до сего еднана их теперешнего промежку себе поделили, тот вже дел они межи собою зо обудву сторон держати мают и потомкове их на вечныи часы остаточнѣ. Што са дотычет кривдѣ яких-колвекѣ ѡ рѣчи рѣхомыи, ѡ которыи бы еще так

¹ Так у ркп., потібно читати Доротеша.

промежку кн(я)за Федоровых, як теж и кн(я)за Василевых людей, конец са не стал, и томѣ суди досыт вчинене зь ѡбу сторон невинено, в том са княз Василей, а княз Федор перед ѡным жо дворанином н(а)шим, которого там вышлем росправити, и в том межси собою вгодѣ або што с права придет, ѡдин дрѣгомѣ за то досыт вчинене и людем своим казати вчинити мают, ажбы вжо надалей для таковых рѣчей ровных никотораа са промежкѣ них незгода и неприязнь не множила.

Где ж княз Федор, и княз Василей ку всемѣ томѣ, што панове едначи промежку них знашли и сказали приступили и тот вырок их принали хотачи все то, як ѡни промежку них знашли и сказали, и поровновали, держати на вечныи часы под закладом выше меноным тисачма копами грошей на нас, гос(пода)р(и)ню, а под патмасот копами грошей паном едначом, а под патмасот копами грошей стороне, котораа бы то держати и на том ѡстати хотела.

И жедали нас кн(я)зь Федор Аньдрѣевич, староста володимѣр-ский, княз Василей Михайлович Ковелский, абыхмо им для вечное памяти и лепшого сведома тое речи, на то лист наш дали. Ино мы, на жедане их то вчинили, сесть наш листь им на то дали с печатю н(а)шою привѣсистою.

П(и)сан ѣ Вилни под лѣты Божего нароженѣ тисача патсот тридцат третего, м(е)с(я)ца августа патый ден, индикта шестый.

Vona Regina¹

²Тот листь дал королевой ее м(и)л(о)сти княз Ковелский, з оного фрмарку поспол з ыншими листы

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4796. — K. 1.

Пергамент. Розмір 63x51,5 см. Кількість стрічок — 51. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано королевою Боню (латина). Збереглася особиста печатка королеви Бони, яка прив'язана двокольоровим (червоний та синій) плетеним шнурком. Ім'я писаря відсутнє.

¹ Поряд особистий підпис королеви Бони.

² Напис зроблено на згині пергамену, праворуч від вислої печатки.

Попередні публікації: Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № CDL. — S. 421–426; Ващук Д. До історії родинної суперечки князів Сангушків на початку другої третини XVI ст. // Український історичний збірник. — К.: Інститут історії України НАН України, 2009. — Вип. 12. — С. 468–474.

№ 13. 1533, жовтня 31. Вільно. — Привілей підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого магдебурзького права місту Кременю на Волині (за взірцем Кракова і Вільно) відповідно до попередніх привілеїв великого князя Свидригайла та свого батька — короля Казимира Ягеллончика¹.

Quoniam ea que in humanis aguntur facile oblivionis obducuntur caligine nisi [itte]rarum ministerio et monimentis noticie posteritatis fuerint commendata. Ad perpetuam proinde rei memoriam Nos Sigismundus dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogithie, Masovie[ue] re[x], dominus et heres. Significamus tenore p[resen]cium quibus expedit universis singulis putibus et futuris harum noticiam habituris. Q[uae] postq[ua]m Reverendo in Christo patri et illustri domino Janussio ex Ducibus Lithuanie Episcopus Vilnensi. Sincere nobis dilecto condignam dexteritatis eius et plurimorum in Rempublicam opime et fructifere conducibilium officiorum et benemeritorum habentes rationem. Volentesq[ue] ut et inantea specimine virtutis sue et acrimonia ingenii consiliiq[ue] magnitudine jugiter et indefesse nobis et Reipublice prodesse et opitulari studeat inter cetera nostre erga eum liberalitatis et munificentie dona et premia bona nostra ducalia in terra Volijnensi dicta Cremijenez cum Castro, Civitate et villis omnibusq[ue] fundis et pertinentiis eorum in hereditatem perpetuam dedimus et concessimus. Tandem ipse existens iam possessor et heres perpetuus bonorum p[rae]dictorum Cremijenijecz de restauratione

¹ Згодом король Сигізмунд I зробив ще одне надання Кременю на магдебурзьке право (від 5.IV.1536). Цей привілей підтвержували і наступні королі — Сигізмунд Август (1569) і Сигізмунд III Ваза (1593). Його ж представляли міщани на люстрацію Руського, Белзького і Волинського воеводств (15.X.1628). Див.: Jabłonowski Aleksander. *Źródła dzirajowe*. — T. V. — Warszawa, 1877. — S. 170–172.

eorum sollicitus exhibuit coram Nobis privilegia quedam certa originalia predecessorum uxorum pie recolendorum unum Magni ducis olim Boleslaj al[iu]s Swijtrigal aliud divi olim et felicis recordationis Regis et Magni ducis Kasimiri genitoris n[ost]ri charissimi. Sigillis eorum appensis rite ac authentice communita salva integra et illibata continentia in se clare et perexpressum datum esse et concessum a dictis olim predecessoribus n[ost]ris successive Civitati Cremenensi omnibusq[ue] incolis eius Jus Thevtonicum civile dictum Maidemburgense totum et integrum prout et quemadmodum in suis sententiis et articulis continentur cum libertatibus et prerogativis quibus Ceterae Civitates n[ost]re hujus[que] jure privilegiate videlicet Cracovia et Vilna gaudent, necnon cum facultate indicandi, sentiendi et alia iuxta formam juris ipsius exercendi. Supplicans nobis, ut pro commodiori Civitatis eius p[rae]dicte Cremenecensis magna nunc ex parte desolate reformatione et ad pristinum melioremq[ue] statum reductione, augmentoq[ue] uberiori et quo p[ro]pensius ad incolatum eius popul[us] confluat, et confidentius in ea consistat et perseveret ea ipsa privilegia vetusta p[rae]decessorum n[ost]rorum civitati ipse benigne et liberaliter concessa et omnia in eis contenta innovare app[ro]bare confirmare ac etiam denuo nunc jus ipsum civile Thevtonicum Maideburgense, quod ibi per desuetudinem et abusum aboleverat civitati eidem Cremenecensi et omnibus incolis eius dare et concedere dignemur. Nos itaq[ue] benemeritorum eius intuitu, supplicationi hujusmodi eius velut iuste ac rationabili benigne annue privilegia predicta predecessorum n[ost]rorum et omnia in eis contenta. Prout et quemadmodum in ipsis originalibus continetur privilegiis tenores eorum totos de verbo ad verbum hic pro insertis haberi et haberi voleu innovanda, approbanda, confirmandaq[ue] ac denuo jus ipsum civitati eius p[rae]dicte concedendum duximus, per p[rese]ntesq[ue] de certa scientia et gratia ac liberalitate n[ost]ra deq[ue] plenitudine potestatis Maiestatis n[ost]re innovamus app[ro]bamus et confirmamus ac denuo damus et concedimus civitati eidem Cremenecensi et universis incolis eius id ipsum jus civile Thevtonicum Maideburgense totum et integrum prout et quemadmodum in omnibus et singulis suis edictis tam admissoriis q[ua]m prohibitoriis decretis, constitutionibus, necnon Capitulis, articulis, clausulis, punctis, conditionibusq[ue] et sententiis continetur atque cum exemptionibus, libertatibus et prerogativis, quibus ceterae civitates hujusmodi jure dotate et privilegiate et precipue Cracovia et Vilna gaudent et potiuntur et cum totali ac omnimoda facultate tribunal indiciarium ibi sistendi et Magistra-

tu[m] iuxta modum et fomam juris ipsius civilis conscituendi ac per Magistratum ipsum civiles causas quascuuq[ue] reales personales et criminales audiendi, cognoscendi, indicandi, decernendi, sentiendi, p[ro]mulgandi et in criminosos et excessivos animadvertendi, eos multandi, puniendi et ad quaslibet de jure edictas et inflictas penas q[ua]m pecuniarias tam carcerarias ac etiam sanguinarias, inutilatorias et ad varia tormentorum et necis genera, iuxta excessuum qualitatem et enormitatem et iuris ipsius Maideburgensis dispositionem sentiendi, damnandi hujusmodiq[ue] et alias sententias, suas exequendi seu exequi faciendi et cetera, prout iuris ipsius forma et dispositionem requirit exercendi. Necnon pro uberiori civitatis ipsius incremento et copiosioribus fluctibus ex ipsa percipiendis fora ibi septimanalia et annua seu anniversaria, que nundine dicuntur temporibus et diebus, quibus commodius visum fuerit instituendi, publicandi, proclamandi et celebrandi. Et pro publico usu publica diversoria, hospitia, culinas, balneas ac institas, macella, apotecas, mercantiarias, aromatarias, p[ro]pinatorias, pistorias, salinarias, ferrarias, tonsorias, sartorias, sutorias, coriorias et cuiuscunq[ue] alterius generis et specie ii rerum et atrium, a jure tamen non prohibitarum officinas et alia que pro usu necessitate, utilitate, aut decore, ornamentoq[ue], vel p[ro]pugnatione ac securitate civitatis ipsius commode vel opportune fuerint locandi et erigendi¹. Cum autem Civitas ipsa Cremencensis una cum toto ambitu bonorum ipsorum Cremijeniecz omniq[ue] iure dominio ac p[ro]prietate ipsi domino Jannussio in hereditatem perpetuam sic ut premittitur concessa volumes igitur et decernimus, ut huiusmodi nunc a nobis innovate app[ro]bata et confirmata atq[ue] denuo data et concessa facultas dispositio et ditio Juris ipsius civilis Thevtonici Maideburgensis omniu[m]q[ue] et singulorum civitatis ipsius fructuu[m] et p[ro]ventuum dispositio et ordinatio sint in manu et arbitrio ipsius domini Jannussij velut domini et heredis loci illius. Et q[ua] l[itte]re eius privilegiales sub eius titulo et sigillo de et super jure ipso civili et iurisdictione, iurisdictionisq[ue] ipsius et fundorum limitatione et dimensione ac super quibuscunq[ue] aliis eius constitutionib[us], dispositionibus et decretis civitati ipsi concessa seu in futurum concedende, quas in omnibus et singulis carum articulis, punctis et clausulis per p[rese]ntes app[ro]bamus et confirmamus pleni momenti valoris, roboris, firmitatis et autoritatis perinde ac n[ost]re Regie p[rese]ntes, sint et habeantur ac plenarie valeant perpetue et in eium

¹ У привилеи 1536 г. — «eligendi».

Nostrarum harum quibus sigillum n[ost]r[u]m est subappensum testimonio ac patrocinio. Actum et datum Vilne feria sexta in Vigilia Sanctorum omnium.

Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Tercio.

Presentibus Reverendis in Christo patribus Magnificis dominis Paulo Luceonensi, Venceslao Medincensi, Francisco Kijoviensi Episcopis, Alberto Gastolth Comite in Murata Geranoijnij Palatino Vilmensi Cancellario[ue] Magni ducatus n[ost]ri Lithuanie Capitaneo Bijelscense et Mosirensis, Georgio Nicolai Radijwil Castellano Vilmensi Marsalco curie n[ost]re Capitaneo Grodnensi et Lidensi ac Campiductore generali, Jannie Joannis Zabrezinski Palatino Trocensi, Petro Stanislai de Czijerhonowijecz Castellano Trocensi Capitaneo Samagitiensi, Stanislaio Alberti Gastolth Comite in Murata Gierajnoij Nowogrodensi, Mathia Alberti Cloczko Withebensi, Joanne Bogdani Sapijeha Podlijassensi Palatinis, Johanne Gornostaj tesaurario crescii Tenutario Slonimensi et Dorsuniscensi, Nicolao Sczith Nijemijrowicz, Johanne Steczko de Dobolow Marsalcis n[ost]ris, aliis[ue] Conciliariis et officialibus n[ost]ris sincere dilectus.

Sigismundus Rex¹

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4797. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 68x48,5 см. Кількість стрічок — 31. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано Сигізмундом I Старим. Збереглася печатка червоного кольору із гербом "Погоня", яка прив'язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім'я писаря відсутнє.

№ 14. 1534, березня 20. Вільно. — Лист продажний князя Андрія Михайловича Сангушковича Кошерського віленському біскупу, князю Яну з князів литовських, (позашлюбного сина короля) на масток Цеценівці в Крем'янецькому повіті за 830 кін грошів.

ІА, кн(я)зь Андрей Михайлович Сѣнгушковича¹ Коширский, маршалок гос(пода)рѣ короля его м(и)л(о)сти, визнаваю самъ на

¹ Особистий підпис короля Сигізмунда I Старого.

себе симъ моимъ листомъ, кождоу доброму, хто на него посмотрит або чтучи его вслышит, кому *будет* потреб того ведати, нынешнимъ и потом будѣчимъ.

Што *ж* прадал² есми имене свое власное, *отчизне*, ничимъ никому непенное, без жадного припужена и намовы, леч самъ своею доброю волею, которое имене мел есми в повете Крема-нецком на има Цѣцыновцы, кн(я)зю ІАну, его м(и)л(о)сти с кн(я)жать литовских, з Боже ласки бискупу виленскому, за *осмьсотъ коп* и за *тридцат коп* грошей монеты Великого князства Литовского, личачи по десати пенезеи въ *грош*, *обел* вечно со всеми пожитки, то есть з людми путными и таглыми, и з ихъ змлами и службами, и платы грошовыми и медовыми, бобровыми, куничными, и з землами пашными и бортными, и з сеножатми, з лезы, з дѣбровами, з гаи, з озеры, з реками и з речками, з болоты, съ ставы и ставищи, и з млыном и з ихъ вымелки, и з ловы звериными и пташьми, и з бобровыми гоны, так долго и широко, *яко* дед мой, кн(я)зь *Александро Сенкгушкович*³, и *отец* мой, и *я* самъ держаль, со всимъ с тымъ, как са тое имене з людми и землами ѓ своих границах здавна в себе *мает*, *ничого* на себе не *оставуючи*. *Мает* его м(и)л(о)сть кн(я)зь ІАн, *бискуп виленский*, того имени Цѣцыновцовъ со всимъ с тым *уверхѓ* мененым так *вжывати* и держати, *яко* своего власного *отчизного*, и *вже* *волен* *будет* его м(и)л(о)сть тое имене кому *хотачи* *даровати*, *продати*, *заменити* и на *ц(е)рков* Божю *записати*, *розширити*, *прибавити* и людми *осадити*, и ку своему *налепшому* *вжиточному* *обернути*, *яко* его м(и)л(о)сть *налепей* *бѣдет* *роздѣти*.

Ани кн(я)зю *Андрею* *вышеѣ* мененому, ани *моеѣ* *жоне*, ани *детем* *н(а)шимъ*, ани *потомком* и *близким* *н(а)шим* в тую *продажу* *н(а)шу* *вже* *непотреб* *устѣпати* *са*, а *ничим* *ѓзрѣшивати*. *Мает* его м(и)л(о)сть кн(я)зь ІАн, *бискуп виленский*, и его м(и)л(о)сти *потомки*, тое имене Цѣцыново держати вечно навеки. И на тое есми его м(и)л(о)сти *дал* *сес* *мой* *листъ* з *моею* *печатю*.

А при том были и того *сут* *добре* *зведоми*, *пан* *Василей* *Богданович* *Чиж*, *конюший* *дворный* *гос(пода)рьский*, *державца* *кричовский* и *анинский*, а *кназ* *Семен* *Богданович* *Юдинцевича*, *городничий* *городенский*, а *кназ* *Иван* *Андреѣвич* *Полубѣнский*. И

¹ Так в ркп, слід читати Санкгушковича.

² Так в ркп, слід читати *продал*.

³ Так в ркп, слід читати Санкгушкович.

просил есми их м(и)л(о)сти ѿ печати. И их м(и)л(о)сть на мою прозбу вчинили: печать свой приложили к сему моему листу.

П(и)сан ѿ Вилни под лет Б(о)ж(его) нар(о)ж(енья) 1534 годѸ, м(е)с(я)ца мар(та), 20 д(е)нь. Индиктъ 7.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4798. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 55x34,4 см. Кількість стрічок — 15. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера написана олівцем. Збереглося чотири печатки чорного кольору, кожна з яких прив'язана плетеним шнурком червоного кольору. Ім'я писаря відсутнє.

Попередні публікації: Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № CDLXXX. — S. 458–459.

№ 15. 1534, вересня 22. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого продажного запису маршалка господарського князя Андрія Михайловича Сангушковича Кошерського, віленському біскупу, князю Яну з князів литовських (позашлюбного сина короля), мастку Цеценівці в Крем'янецькому повіті за 830 кп грошів.

**Жикгимонт, Божю м(и)л(о)стью корол полский
и великий князь литовский, руский, пруский,
жомоитский и мазовецкий и иных.**

Чинимъ знаменито симъ н(а)шимъ листомъ, хто на него по-смотреть або чтучи его вслышитъ, нынѣшнимъ и потомъ будучимъ, кому будетъ потребъ того ведати.

Повѣдиль передъ нами князь Іан, его м(и)л(о)сть бискуп виленский, иж ѿкупилъ Ѹ маршалъка нашеѸ(о) княза Андрея Михайловича Сангушковича КоширскоѸ(о) имѣне его власное ѿтчизное в повіти Креманецкомъ на има Цецыневцы за Ѹсемъсот и за тридцат коп грошей монеты ВеликоѸ(о) князства Литовского на вечность, на што ж княз бискуп его м(и)л(о)сть и листъ купчий под печатью княза Андрея КоширскоѸ(о) и под сведомомъ и

печатми некоторых владников наших перед нами вказываль. И жедал его м(и)л(о)сть нас, абыхмо тую куплю его м(и)л(о)сти оное имене пререченое Цецынивицы потвердили его м(и)л(о)сти нашимъ привильемъ на вечность. А такъ мы тоѡ(о) листу купчѡ(о) ѡгледавши, росказали его слово *от* слова в сесь н(а)шь листь ѡписати. Который же такъ сѧ в себе маеть: *Г*А, князь *Андрей* Михаилович *Сѣнкгушковича* Коширьский, маршалокъ г(о)с(по)д(а)ра корола его м(и)л(о)сти, визнаваю самъ на себе симъ моимъ листомъ каждому доброму, хто на него посмотрить або чтучи его вслышит, кому *будет* потреб тоѡ(о) ведати, нынешнимъ и потомъ будучимъ.

Што *ж* продал есми имене свое власное, ничимъ никому не пенное, без жаднѡ(о) принуужена и намовы, лѣч самъ своею доброю волею, которое имене мел есми в повете Креманицкомъ на има Цецыновцы князю *Г*Ану, его м(и)л(о)сти с княжат литѡвских Божее ласки бискупу виленскому, за ѡсмьсот коп и за тридцат коп грошей монеты Великѡ(о) князства Литѡвскѡ(о), личечи по десати пенезей в грош, ѡбел вечно со всеми пожитки, тоестъ з людми путными и таглыми, и з ихъ землами, и службами, платы грошовыми и медовыми, бобровыми, и куничными, и з землами пашными и бѡртными, и з сеножатми, з лесы, з дубровами, з гай, и ѡзерами, и реками, и речками, з болоты, съ ставы, ставищи и з млыны и ихъ вымелки, и ловы звериными и пташими, и з бобровыми гоны такъ долго и широко, яко дед мой, княз *Александро* *Сѡнкгушкович*, и ѡтець мой, и я самъ держал, и со всимъ стымъ, какъ сѧ тое имене з людми и з землами ѡ своих границах здавна в себе мает, ничим на себе не ѡставуючи.

Мает его м(и)л(о)сть княз *Г*Ан, бискуп виленский, тоѡ(о) имене *Цецынивиц* со всимъ с тымъ верху мененымъ такъ вживати и держати, яко своего власнѡ(о) ѡтчизнѡ(о). И вжо волѣн *будет* его м(и)л(о)сть тое имене кому хотачи даровати, продати, заменить, на церкѡв Божю записати, розширити, и прибавити, и людми ѡсадити, и ку своему налелшому и вжиточному ѡбѣрнути яко его м(и)л(о)сть налелпей *будет* розумети. А мнѣ, князю *Андрею*, выше мененому, ани моей жоне, ани детемъ н(а)шимъ, ани потомькомъ и близкимъ н(а)шимъ в тую продажу нашу вже не потреб ѡступатисѧ, а ничимъ ѡзрушивати. Мает его м(и)л(о)сть княз *Г*Ань, бискуп виленский, и его м(и)л(о)сть потомьки тое имене *Цецыново* держати вечно и навеки. И на тое есми его м(и)л(о)сть дал сѣс мой листь з моею печатю.

А при томъ были к тому-то добре звездоми: пан Василей Богданович Чыж, конюший дворный г(о)с(по)д(а)рьский, державца кричовский и аинский, а княз Семён Богданович Одинцевича, городничий городенский, а княз Иван Андреевич Полубенский. И просил есми ихъ м(и)л(о)сти ѿ печати. И ихъ м(и)л(о)сть на мою прозбу вчинили, печати свои приложили к сему моему листу.

Писан 8 Вильни под леты Божего нароженя тисеча пятсотог(о) тридцат четвертог(о) году и месеца маа двадцатог(о) дна, индикта сѣмог(о).

И на жеданє княза ІАна, его м(и)л(о)сти бискупа виленског(о), тоє есми вчинили, ѿное имєне Цецыновцы потвержаемъ его м(и)л(о)сти тымъ-то привильємъ вечно и навеки непорушно сѡ всими людми тог(о) имениа путными и таглыми, и ихъ землами пашными и бортными, и с сѣножатми, з гаи, и лєсы, и боры, и дубровами, и з ловы звериными и пташими, и с озеры, и реками, и речками, и сѡ ставы, ставищи, и з млыны и их вымелки, и з бобровыми гоны, и сѡ службами всими тых людєй, и з данми грошовыми и медовыми, и сѡ всими иными платы, и доходы, и пожитки, якъ сѡ тоє имєне преречное само в собє и в границах, и в обыходех, ако ихъ маєт. Волєн его м(и)л(о)сти тую куплю свою ѡтдати, продати, замєнити и на костєл записати, и его розширити, и прибавити, и ку своему лєшшому и вжиточному ѡбєрнути, яко самъ налепєй розумєючи вѡдлє купли своеє и листу купчѡг(о).

А на твердость тѡг(о) и печат нашу к тому н(а)шому привилью привєсити есмо казали.

П(и)сан 8 Вилни под леты Божего нароженя тисеча пятсот тридцат четвертог(о), м(є)с(я)ца сѣнтѡбра двадцат второг(о) дна, индикта ѡсмѡг(о).

Михайло, писар, державца медницкий и стоклишский.
Sigismundus Rex¹

Оригинал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4799. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 66,5x46,3 см. Кількість стрічок — 26. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Документ підписано Сигізмундом I Старим (латина). Збереглася печатка червоного кольору із гербом

¹ Особистий підпис короля Сигізмунда I Старого.

“Погоня”, яка прив’язана плетеним шнурком малинового кольору.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąząt Sanguszków w Sławucie wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. III. (1432–1534) — Lwów, 1890. — № CDXCIV. — S. 474–475.*

№ 16. 1534, листопада 10. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого продажного запису Миколая та Яна Радзивілів віленському біскупу Яну, з литовських князів (позашлюбному сину короля), на мастки Дунаїв, Куликів і Рудка в Крем’янецькому повіті за 560 кін грошів.

In nomine Domini amen.

Quoniam ea que in humanis aguntur facile oblivionis obducuntur caligine nisi litterarum ministerio et monimentis posteritatis commendata fuerint noticie. Ad perpetuam proinde rei memoriam NOS Sigismundus dei gratia Rex Polonie, Magnus Dux Lithuanie, Russie, Prussie, Samogithie, Masovie etq[ue] dominus et heres. Significamus tenore presencium quibus expedit universis et singulis, p[re]sentibus et futuris harum noticiam habituris. Q[uam] cum Reverendus in Christo pater dominus Joannes ex Ducibus Lithuanie Episcopus Vilnen[sis]. Sincere nobis dilectus exhibitis coram nobis literis originalibus Generosorum Nicolai et Joannis Radivil Castellani Trocensis filiorum eorum et testium quorundam fide dignoru[m] appensione com[m]unitis salvis et illesis vendicionem bonorum certor[um] Dunajjow, Kulijkow et Rudka intra districtum Cramenecensem consistencium per ipsos Nicolaum et Joannem sibi factam continentibus supplicaverit nobis. Ut eas ipsas venditorias l[itte]ras et contenta meis approbare et confirmare dignemur. Quarum quidem l[itte]rarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est talis NOS NICOLAUS et Joannes Radiwil Castellani Trocen[sis] fratres germani indivisi. Ad perpetuam rei memoriam, significamus tenore p[re]sentium quibus expedit universis p[re]sentibus et futuris presentes literas inspecturis. Visuris, lecturis et audituris Recognoscimus his l[itte]ris nostris quod nos non compulsi nec coacti nec aliquo dolo circumventi. Sed matura deliberacione intra nos prehabita bona materna in terra Volnien[sis] et districtu Cramenecen[sis] sitta, videl[icet] villas n[ost]ras Dunajjow, Kulikow et Rudka R[everendissimo] ac Ill[ustrissimo] in Chr[ist]o patri et Domino d[omi]no Joanni ex Ducibus Lithuanie dei

gr[ati]a Episcopo Vilnen[sis] etc vendidimus venicione perpetua et irrevocabile pro summa quingentaru[m] sexagenaru[m] numeri et monete lithuanicalium sexaginta grossos in qualibet sexagena computan[t]. Quam su[m]mam integre et innumerata peccunia a sua R[everendissi]ma et Ill[ustrissi]ma D[omi]ne accepimus et manualiter lenavimus. Quequidem bona et villas prefatas Dunaïow, Kulikow et Rudka sue R[everendissi]me et Ill[ustrissi]me d[omi]ni libere et hactenus pacifice per nos possessa tradidimus et possessione eorum in perpetuum condescendimus cum omni iure utilitate et dominio necnon l[itte]ras et munimenta omnia ad prefata bona seu villas superius expressas spectancia sue R[everendissi]me ac Ill[ustrissi]me D[omi]ni porreximus nil iuris et proprietatis amplius pro nobis et successoribus n[ost]ris reservan[t] hoc est cum servis, quos vulgo vocant puthnii hominibus, daciis, colonis, servilibus et eorum serviciis tributo peccuniario et mellis, castorum et mardur[um]¹ venacionibus cum omnibus solucionibus proventibus, utilitatib[us] cum terris predioru[m] mellificioru[m] pratis, silvis, nemoribus, borris, mericis, paludibus, lacubus, piscinis, fluminibus, moleninis et eorum emolumentis venacionibus feraru[m] avium aucupiis. Stagnis cum omnibus hiis proventibus, que ad eadem bona spectabant et pertinebant. Ita ut generalitas specialiti et specialitas generalitati econverso non deroget ita longe late et circumferencial[ite]r ut ipse ville v[idelicet] Dunajow, Kulikow et Rudka prefate sunt per nos et predecessores n[ost]ros possesse in suis limitibus et terminis ab aliisq[ue] bonis vicinoru[m] districte prout soli terminimus habuimus possedimus nihil amplius et ex nunc in prefatis bonis utilitatis et fructuum pro nobis et successoribus n[ost]ros reservando. Licebit ecia[m] prefato R[everendissi]mo ac Ill[ustrissi]mo d[omi]no et successoribus eius villas et bona prefata vendere donare alienare, com[m]utare impignorare ampliare et in usus suos quos noverit sua R[everendissi]ma ac Ill[ustrissi]ma D[omi]nicio et successores eius meliores convertere et in eventum si quispiam successorum seu consanguineoru[m] n[ost]rum prefata bona et villas per nos venditas ab R[everendissi]mo ac Ill[ustrissi]mo d[omi]no quoq[ue] repetere velit et velint. Nos Nicolaus et Joannes fratres prefati pollicemur obligamur omnem eviccionem ipsi R[everendissi]mo ac Ill[ustrissi]mo d[omi]no et successoribus facere et nihil damni permittere sed in possessione pacifica sua R[everendissi]ma ac Ill[ustrissi]ma D[omi]nicio impensa n[ost]ra fueri et deffendere tocies

¹ Від *martens* (куниці), *martes* (куниця)?

quociens necesse fuerit coram quibuscunq[ue] Iudicibus et tribunalibus eviccionem pollicemur p[rese]ntibus Illustris ac Generosis Dominis Vassilio Michailowicz Kowalski, Iwan Wisniowski Tenutario in Eiixiski Ducibus, Alberto Kmitha Tenutario Wilkomirien[sis] et Onixti Bohowitin Piotrowicz Schumbarski et aliis fide dignis testibus. Actum et Datum Vilne die dominica Indica Anno domini Millesimo Quingentesimo Tricesimo Quarto N[ost]ris ac prefatorum testium sub sigillis NOS itaq[ue] Rex et Magnus Dux attenden[t] l[itte]ras ipsas et in eis contenta esse licita et iuri consona supplicationi ipsius domini Episcopi velut iuste et rationabili benigne amicien[t] l[itte]ras preinsertas ac omnia et singula contenta in eis in earumq[ue] omnibus et singulis punctis clausulis et articulis approbandum et confirmandum duximus Approbamusq[ue] et confirmamus per presentes robur firmum et perpetuo inviolabiliterq[ue] duraturum eis decernentes. Harum quib[us] sigillum nostrum Magni ducatus est sub appensum testimonio l[itte]rarum

Datum Vilne feria tertia in vigilia Sancti Martini pontificis et confessoris Anno domini Millesimo quingentesimo tricesimo quarto Regni vero et Magni ducatus n[ost]rorum vigesimo octavo.

Presentibus Magnificis et Generosis Alberto Gastholth Comite in murata Geranoijnij Palatino Vilnen[sis] Cancellarioq[ue] n[ost]ro Magni ducatus Lithuanie Capitaneo Bielscensi et Mosiren[si], Georgio Nicolai Radiwil Castellano Vilnen[si] Campiductore supremo et Marsalco curie Magni ducatus nostri Capitaneo Grodnensi et Lidensi, Andrea Nijemijerowijcz Kijowiensi, Stanislao Alberti Gastolth Comite de prefata Gierajnoij murata Nowogrodensi palatinis, Joanne Nicolai Radivil pincerna Tenutario Cawnensi Vashiliscen[si] et Markoviensi, Gregorio Gregorii Ostikowicz structure mense n[ost]re, Joanne Steczko de Dolobowo Marsalco nostris sincere ac fidelibus dilectis. Per manus Nobilis Venceslai Nicolai de Morishogola Secretarii nostri Qui presencia a nobis habuit in commissis.

Sigismundus Rex¹

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4795. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 62x45,3 см. Кількість стрічок — 31. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано Сигізмундом I Старим.

¹ Особистий підпис короля Сигізмунда I Старого.

Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана двокольоровим (жовтий та червоний) плетеним шнурком.

№ 17. 1535, травня 16. Туличів. — Лист продажний князя Петра Михайловича Острожецького князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському на маєток Туличів за 400 кп грошів.

ІА, кн(я)зь Петръ Михайлович ѿстрожецький, чиню явно и сознаваю самъ на себе симъ моимъ листемъ, нинѣшнимъ и на потом будучим, кому будет потреб того вѣдати або чтучи его слышати, што *ж* продал есмо на вѣчность кн(я)зю Василю Михайловичу Сонггушкевича Ковелскому его м(и)л(о)сти, кн(я)г(и)ни и ихъ м(и)л(о)сти дѣтемъ имене, выслугу мою, в повѣте Володимерскомъ на имя Туличовъ за чотыриста коп грошей монеты и личбы Великого кн(я)зтва Литовского по десяти пѣназей 8 грошь, которое жъ имене выслужилъ есми на г(о)с(по)дарѣ н(а)шомъ славное памѣти Александре, королу его м(и)л(о)сти, а продал есми его м(и)л(о)сти тоє вышшо менѣное имене вѣчно и на вечныи часы непорушно з дворомъ моимъ, с полми пашными того двора и сѣножатми, з людми и зъ ихъ подачками и роботами, и з ихъ землями пашными и бортными, съ сѣножатми, з лѣсы и з дубровами, з лovy звериными и пташими, з реками и з речками, и з болоты, съ ставы и съ ставищи, з млыны и з ихъ вымелками, и зо всимъ с тымъ, какъ я тоє имѣнье самъ держал и как ся тоє имене съ стародавна 8 своих границах мает, ничего на себе не выимуючи и на потомки мои.

Волен кн(я)зь Василей его м(и)л(о)сть и его м(и)л(о)сти кн(я)г(и)ня, и ихъ м(и)л(о)сти дѣти и потомки тоє вышшо менѣное имѣнье продати и ѿдати, и замѣнити, и на ц(ѣ)рков Божую записати, и къ своему лепшому пожитку ѿвернути, яко самъ на лепей розумети будетъ, а я, кн(я)зь Петръ, жона и дети мои, и ближнии и потомки н(а)ши не маемъ ся в тоє имѣнье ничимъ вступати, а ни тоє купли его м(и)л(о)сти зрѣшити. И которыи листы, твердости привила, г(о)с(по)дарьскии потверженя на Туличов и листъ сѣдовый, што есми мѣл право з лѣтовскими ѿ землю туличовскую, тыи вси листы его м(и)л(о)сти есми дал. И на то есми его м(и)л(о)сти дал сѣй мой листъ з моею печатью.

А при томъ были к тому добре свѣдоми г(о)с(по)д(и)нь ѡт(ε)ць вл(а)ди(к)а володимѣрскій и берестѣйскій Юѡна, а пан Василей Семашкевич, а пан Федоръ Сербин, а пан Петръ Калусовскій. И жедал есми ихъ м(и)л(о)сть ѡ печати, и ихъ м(и)л(о)сть на мое жедане то вчинили и печати свои приложили к сему моему листу.

П(и)с(а)н в Туличове под лет(о) Бож(его) нарож(еня) 1535 м(е)с(я)ца маа 17 дѣн, индикта ѡсмый.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4785. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 53,5x30 см. *Кількість стрічок* — 15. *Стан збереження* — добрий. *Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Збереглися місця від п'яти печаток, а також два плетених шнурки (кожен з яких складається із зеленого та коричневого кольорів). На одному з них залишилась кустанія без печатки. Ім'я писаря відсутнє.*

Попередні публікації: Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. IV. (1535–1547). — Lwów, 1890. — № VIII. — S. 11–12. У цьому виданні документ помилково датується 17 травня 1535 р.

№ 18. 1536, травня 20. Вільно. — Лист підтвердний великого князя литовського Сигізмунда I Старого князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському на купівлю половини маєтка Туличова у Володимирському повіті на вічність.

**Жикгимѡнт Божю м(и)л(о)стью корол полскій,
великий кн(я)зь ли(то)вскій, рѣскій, прускій,
жомоитскій, мазовецкій и иныхъ**

Чинимъ знаменито симъ нашимъ листомъ, хто на него посмотрить, або чтучи его ѡслышать, нынѣшнимъ и потомъ будучимъ, кому ѡдѣть потребу того ведати.

Биль намъ чоломъ кн(я)зь Василей Михайловичъ Санъкгушковича Ковельскій ѡ томъ, штѡж продалъ ему именье, выслугѡ свою, ѡ повіте Володимѣрскомъ половицу Туличова кн(я)зь Петръ Михайловичъ Ѳстрожецкій, за чотыриста копъ грошей мо-

неты Великого кн(я)зства Литовського на вечность, которое онъ выслужилъ на братѣ нашомъ, славное паметѣ Александрѣ, королѣ его м(и)л(о)сти, з дворомъ своимъ, и с польми пашными того двора, и сеножатми, з людьми со всими ихъ подачьками и роботами, и со всимъ с тымъ, якъ онъ самъ к рукамъ своимъ тоѣ именье держалъ и якъ са то съ стародавна в себе мело, которого жъ именья онъ самъ з жоною, и з детьми, и с потомъки, и з ближними своими вечне са вырекъ, ижъ вжо не мають в то ничим са дступати и никоторыми причинами того подъ кн(я)земъ Васильемъ поискивати. И листъ свой на парькгамене писаный подъ печатью своею и подъ сведомомъ и печатьми з людей добрыхъ ему даль, и тежъ привилей нашъ за чимъ кн(я)зь Петръ тоѣ именье держалъ и листъ брата нашего Александра, корола его м(и)л(о)сти, ему жъ *отдаль*, где *ж* кн(я)зь Василей тотъ листъ его продажный и привилей *наш* и листъ корола Александровъ перед нами покладалъ.

Ино на привилейи нашомъ описано, ижъ есмо за его к намъ верьную службу половицу того именья Туличова, которю держалъ Федько Твличовський водле данины брата нашего Александра, корола его м(и)л(о)сти, кн(я)зю Петру и его жонѣ, и детемъ и напотомъ будучимъ ихъ счадомъ з людьми и со всеми ихъ землами пашными и бортными, съ сеножатями, з лесы, боры, и з даньми грошовыми, и медовыми, бобровыми, куничными, с озеры, з реками и речьками, съ ставы и зъ ставищи, з млыны и ихъ вымелками, и со всеми ихъ землами и пожитьки, як са тоѣ именье съ стародавна в границахъ своихъ мело на вечность потвердили. А к тому на листѣ брата нашего, корола Александра, и тежъ на томъ же привилейи нашомъ выписано, ижъ земанинъ володимирский Тирика хотель половину того именья Туличова без дозволения брата нашего на вечность продати. И его м(и)л(о)сть тую половину кн(я)зю Петру дозволилъ в оногo земанина по близкости купити. А тому Тирику приказалъ, абы оноѣ половины никому иному мимо кн(я)за Петра не продавалъ. Ино, *дей*, кн(я)зь Петръ тоѣва право свое ему спустилъ.

И билъ намъ чоломъ кн(я)зь Василей Ковельский, абыхмо при той купли его зоставили и листом нашимъ на вечность то ему потвердили, *о* чомъ жо и панове рада н(а)ша Великого кн(я)зства насъ за нимъ жedaли. А такъ мы привилейя нашего кн(я)зю Петръ даного и листу корола его м(и)л(о)сти Александрова и тежъ листу

его купьчого ѿгледавъши, з ласки нашеє на чоломьбитъе его то вчинили, на то дали ему сесь нашъ листь и тѣю куплю его потверъжаємъ нашимъ листомъ вечно ему и его кн(е)гини, и ихъ детемъ и напотомъ будучимъ ихъ счадкою.

Маеть ѿнь тѣю половинѣ имениа Туличова, выслугу кн(я)за Петрову, з людми и со всеми ихъ и со всеми ихъ землами пашными и бортными, и з сеножатъми, з лѣсы, боры, и з даньми грошовыми, и медовыми, бобровыми, и куничными, и с озеры, з рѣками и рѣчъками, съ ставы и ставищи, з млыны и ихъ вымелъки, и со всеми ихъ землами и подачками, и со всимъ с тым, якъ сѣ тое именеи съ стародавна ѣ границахъ своихъ маеть, водлѣ данины Александра, корола его м(и)л(о)сти, и потверъженья нашего, якъ кн(я)зю Петрѣ на твердостахъ его было то ѿписано. А што сѣ дотычетъ дрѣгое половицы того имениа Тѣличова, естли кн(я)зь Василей тую половинѣ в оного земанина Тирика або въ его потомъковъ купить, тогды маеть такжежъ держати то навечные часы, а тотъ Тирикъ або его потомъки мимо кн(я)за Василя Ковелского не мають того никому продавати, и волень ѿнь тамъ собе розъширити, прибавити и къ своему лепъшому а вжиточному ѿвернути, якъ самъ налепей розумеючи.

А на твердость того и печат(ь) нашу казали есмо привесити къ сему нашему листѣ.

Писан ѣ Вилни под леть Бѣжего нароженя тисѣча пѣтсот тридѣцать шостого року, м(е)с(я)ца мая двадцатого дна, инъдикта девѣтатоу.

Михайло писарь

Оригинал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — sygn. 4786. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 66x40,5 см. Кількість стрічок — 24. Стан збереження — добрий. У верхній правій частині дві плями округлої форми. Чорнило світлокоричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Збереглася печатка червоного кольору із гербом “Погоня”, яка прив’язана плетеним шнурком червоного кольору.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum.* — T. IV. (1535–1547). — *Lwów, 1890.* — № XXX. — S. 28–30; *Блануца А.В.*

Ринок землі у Великому князівстві Литовському в 1529–1566 рр.: джерелознавчі, правові та соціально-економічні аспекти // Український історичний журнал. — 2010. — №1. — С. 62–63.

№ 19. 1536, жовтня 12. Вільно. — Лист обміну маршалка Волинської землі, володимирського старости, князя Федора Андрійовича Сангушковича Кошерського з королевою Боною мастку Ставрів біля Луцька на масток Лепесовку Кременецького повіту.

ІА, кн(я)зь Федоръ Андрѣевичъ Сонкгѣшковича, маршалокъ земли Волинское, староста володимерський, явно чиню симъ моимъ листомъ.

Которое войтовство мѣста Лѣцкого со всимъ именемъ лежачим, што кѣ томѣ войтовствѣ надано и въ прывилыхъ войтовскихъ описано и дмещено естъ, и со всимъ правомъ и властью, якъ жъ са тоє войтовство само в собѣ и в пожиткохъ своихъ маеть, кѣпиту рачила на себѣ на вѣчность г(о)с(по)д(а)р(и)ни н(а)ша, королеваа ея м(и)л(о)сть и великаа кнег(и)ни Бона, за дозволениемъ г(о)с(по)д(а)ра корола его м(и)л(о)сти ѓ войтовое Лѣцкое ІАновоє Сыкънаротовое Зофѣи в зата ея Андрѣа Железка и в жоны его Гальжки, а ѓ Фалибовьского и в жоны его Ганны. Ино жъ и яа, кн(я)зь Федоръ Андрѣевичъ Сонкгѣшковича, держѣ под собою меновнымъ обычаемъ и сѣмою пѣназей ѿдню именье войтовства Лѣцкого на има Ставровъ, которое жъ именье водлѣгъ права мальбарьского посполъ и з войтовствомъ вышей мененымъ Лѣцкимъ правомъ зверхности своеє г(о)с(по)д(а)рьское такє жъ и листъ г(о)с(по)д(а)р(ы)ни н(а)ша окупити в мене хотела, а г(о)с(по)д(а)рь его м(и)л(о)сть ей м(и)л(о)сти того дозволити рачиль.

Биль есми ч(о)ломъ ея м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)р(и)ни н(а)шой м(и)л(о)стивой, абы ея м(и)л(о)сть ласкѣ свою вчинила и предъ са мене с того имениа Ставрова не рѣшала на вѣчность, а на противкѣ того взяла бы ея м(и)л(о)сть ѿт мене іншого. Што ѿтмѣною яко жъ ея м(и)л(о)сть на чоломъбитье мое то вчинити рачила, мене при томъ имени Ставрове посполъ з г(о)с(по)д(а)ремъ его м(и)л(о)стью оставила на вѣчность, яко то ширей листы г(о)с(по)д(а)ра корола его м(и)л(о)сти и ея м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)р(ы)ни н(а)шое на то мнѣ даный ѿбмавають. А яа-мъ ея м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)р(ы)ни

моей напротивкѣ того имениа Ставрова прырекъ и симъ листомъ моимъ прырекаю и записю са достати моимъ властнымъ накладомъ ѿ дѣдичов и дати еѣ м(и)л(о)сти кѣ замкѣ еѣ м(и)л(о)сти Креманцу имение Лепесовкѣ тамъ же ѿ повѣте Креманецкомъ лежачеѣ, такежъ на вѣчность со всимъ тымъ, якъ са тоѣ имение само в собѣ и в границахъ, и в пожиткохъ своихъ маѣт, ѿ того часѣ, якъ еѣ м(и)л(о)сти тыми разы зъ г(о)с(по)д(а)ремъ королемъ его м(и)л(о)стью до Корѣны Польское едѣчи зъ границъ литовскихъ выедеть за чотыры недѣли безъ кождое похибы в рѣки старосты еѣ м(и)л(о)сти креманецкого, п(а)на Дахна Васильевича. А кгда еи м(и)л(о)сть тоѣ имение подлугъ того листу моего теперешнего на тотъ рокъ положоный дамъ, тогды в тотъ же часъ маюць пану старосте еѣ м(и)л(о)сти пану Дахнѣ дедичи в кого са того имениа достанку, тоѣ имение Лепсовкѣ обѣхати, границы в немъ емѣ оказати и завести, абы еѣ м(и)л(о)сть г(о)с(по)д(а)р(ы)на н(а)ша маючи тоѣ имение к рѣкамъ своимъ жадней ѡнего трѣдности ни чимъ не мѣла, але в сѣпокойности его кѣ томѣ замкѣ еѣ м(и)л(о)сти Креманцѣ держала и вживала, и потомки еѣ м(и)л(о)сти на вѣчныѣ.

А пакли быхъ а неіако того не попольнилъ и того имениа Лепесовки по выѣханьи еѣ м(и)л(о)сти зъ границъ литовскихъ ѿ чотырехъ недѣлахъ кѣ замкѣ еѣ м(и)л(о)сти Креманцѣ не подамъ, тогды вольно еѣ м(и)л(о)сти бѣдеть г(о)с(по)д(а)р(ы)ни моеѣ мене ѿ то передъ г(о)с(по)д(а)ра его м(и)л(о)сти и до Корѣны Польское зъ Великого кн(я)зьства позвати и ѿ то со мною казати мовити, а а са передъ г(о)с(по)д(а)ремъ его м(и)л(о)стью постановити и ѿ то еѣ м(и)л(о)сти безъ кождое вымовы в отъказе быти маю.

И што кольвекъ бы тежъ еѣ м(и)л(о)сть черезъ ѡный рокъ чотыры недѣли не маючи в рѣкахъ своихъ того имениа Лепесовки в той речи шкодовала, тогды на вси ѡныѣ шкоды и наклады маю еѣ м(и)л(о)сти платень быти и за все про все еѣ м(и)л(о)сти досыть ѿчинити.

И на то даль есми еи м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)р(ы)ни моеѣ королевой еи м(и)л(о)сти сѣсъ мой листь подъ мою печатью.

При томъ были и того добре свѣдоми велебнии и вельможные панове: кн(я)зь Юрьи его м(и)л(о)сть Фальчевъскій, бискѣпъ лѣцьскій и берестейскій, а пан Иванъ Горностаѣ, подѣскарбий земъскій, маршалокъ и писарь г(о)с(по)д(а)рьскій, староста слонимъскій и мѣстиб(о)говскій, державца дорсѣнишскій, зельвенскій, а

пан Шимко Мацковичъ, тивун виленьскій, державца бшпольскій, пенданскій и радуньскій.

А для лепшого сведомья и твердости сего моего листѣ про- силъ есми пановъ ихъ м(и)л(о)сти вышей мененыхъ ѿ печати ихъ м(и)л(о)сти къ семѣ моему листѣ. И их м(и)л(о)сть на прозбѣ мою то вчинили и печати свои приложили къ семѣ моему листѣ.

П(и)с(а)н 8 Вилни под леты Бож(ьего) нарож(енья) 1536, м(е)с(я)ца октаб(ря) 12 ден, индикт десатый.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — sygn. 4800. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 56x33,5 см. *Кількість стрічок* — 25. *Стан збереження* — добрий. *У лівій та правій верхніх частинах плями. Чорнило темно-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглося чотири плетених шнурки (кожен з яких складається із червоного та зеленого), на першому і третьому залишилися печатки. Перша — світло-коричневого, друга — чорного кольорів. Ім'я писаря відсутнє.*

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum.* — T. IV. (1535–1547). — *Lwów, 1890.* — № L. — S. 52–54.

№ 20. 1538, січня 05. Миляновичі. — Лист продажний волинського зем'янина Левка Ласковича Задибського князю Василю Михайловичу Сангушковичу Ковельському отчинного мастку Задиби у Володимирському повіті за 500 кін грошів.

ІА, Левко Ласкович Задыбский, земанин земли Волинское, весполокъ и з жоною моею Ганною, и з дѣтми н(а)шими, визнаваю сим моим листомъ самъ на себѣ, кождоу доброму хто на него посмотришь, або чтучи его вслышит, нинешнимъ и напотом будучим, комѣ будетъ потреб того дѣла вѣдати.

Продал есми на вѣчность имѣнье мое ѿтчизное на има Задыбы кн(я)зю Василью Михайловичѣ Сонкгушковича Ковелско- мѣ и его м(и)л(о)сти кн(е)гини, и дѣтем, и напотом будучимъ их щадком за плтсот копъ грошей монѣты Великого кн(я)зства

Литовского, личачи по десати пѣназей ѓ грош, тоестъ так долго и широко, іако сѧ мнѣ zostало на делу *от* брата моего, небожчика Федора со всеми людьми, платы и доходы, и зѣ землами пашными, и сѣножатми, и деревом бортными, и зѣ ставы и ставищи, зѣ млыны, и их всакими пожитки, іакии колвекъ могутъ быти пожитки вчинены, и з ловы звериными, и пташьими, и з бобровыми гоны, и со всакимъ правомъ и дѣдицствомъ, ничего на себе сам, ни на жону, ни на дѣти, ани на ближних моих не оставуючи. А который маю привильѧ твердости и листы, которые бы колвекъ к томѣ имѣнью моему Задыбамъ прислушали, тыи вси есми кн(я)зю Василью его м(и)л(о)сти Ковельскому *отдал* и хотя бы пак который листъ за неѡбаченьем моимъ ѓ мене ѡстал, *тот* вжо не мает жадное моци мѣти и бѣду повинен всакими листы, которые к томѣ имѣнью прислѣшають, кн(я)зю Василью Ковельскомѣ вернѣти, и вжо кн(я)зѣ Василей Ковельский тѣю кѣплю его м(и)л(о)сти в томѣ имѣнни Задыбскомѣ розширити, прибавити, людьми ѡсадити, и всакии пожитки собѣ вчинити, іако сѧ его м(и)л(о)сть налепей бѣдет видети.

И воленъ его м(и)л(о)сть *отдати*, продати, заменити, даровати и на ц(е)рковь Божию *отписати*, и во всемъ воленъ вчинити, іако властный дѣдизный панъ, а мнѣ вжо таѧ вышей писанаѧ сѣма пѧтсотъ копѣ грошей сполна дошла.

А при томѣ были и того добре свѣдоми: кн(я)зѣ Иван Андрѣевич Полубѣнский, а кн(я)зѣ Александръ Федорович Порыцкий, а дворанѣ г(о)с(по)д(а)рскии пан Петръ Богданович Загоровский, а пан Давыд Іацкевича. Іако ж іа, Левко Ласковича, тыхъ вышей писаныхъ кн(я)жатъ и панѧтъ просиль ѡ печати, и ихъ м(и)л(о)сть на мою прозбу вчинили, печати свои приложили. А дѧ лѣпшого сведомья и твердости и свою печать приложилъ есми к сѣмѣ моему листѣ.

П(и)сан ѓ Милѣновичахъ под лѣт Бож(ьего) нароженѧ 1538, м(е)с(я)ца генварѧ 5 ден, индикта первого надесѣт.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4801. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 46x30,5 см. Кількість стрічок — 18. Стан збереження — добрий. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглося п'ять плетених шнурків (кожен з яких складається із бордового та синього), на третьому та п'ятому залишились печатки чорного

кольору. Під третьою печаткою тріснута кустодія. Ім'я писаря відсутнє.

Попередні публікації: *Archiwum księżąt Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. IV. (1535–1547). — Lwów, 1890. — № XCVIII. — S. 123–124.*

№ 21. 1538, листопад 7¹. Шумбар. — Лист записний Боговигина Петровича Шумбарському з дружиною Софією зятю своєму, пану Яну Богдановичу Загоровському, мастків Кокорева та Динятина вартістю 500 кп грошів та 40 золотих черлених замість приданого за дочкою Федорою в сумі 300 кп грошів до того часу, поки їх не віддадуть.

[Арк. 1] ІА, Б(о)говигин Петрович Шумбарський и з жоною своєю Зофїєю Андреевною, визнаваемъ симъ н(а)шимъ листомъ, кому будет потребъ того вѣдать.

Што есмо з ласки милого Б(о)га зволили и дали дочкѣ н(а)шу паннѣ Федорѣ за п(а)на ІАна Б(о)гдановича Загоровского, а так который посагъ готовыхъ пѣназей триста копѣ грошей мѣло пану ІАну зятю н(а)шому за дочкою н(а)шою прийти водлѣ ѡбѣцання н(а)шого, мы на тотъ часъ готовыхъ пѣназей не маючы, поступили есмо ему имени н(а)шого Кокорева, а Динятина, которое имене маемъ мы в пѣназехъ в пѣти сотъ копахъ грошей литовское монеты и в полѡсмѣдесѣтъ золотыхъ черленихъ ѡт небожчика кн(я)зѣ ІАна, бискупа познанского.

Маєт пан ІАн Загоровский, зѣт нашъ, тоє имене в той сумѣ ѡ трехсотъ копахъ грошей держати и вживати со всими ставы и пожитки, и доходы, которые с тог(о) имени идуѣт, и съпѣсты ставов, который маюѣт на первыйъ часъ прийти, а мы не маемъ до первого испѣсту ставовъ тыхъ пѣназей пану ІАну ѡтдавати и того имени в него ѡкупати и з рукъ его выимовати, поки ѡнъ первый спусѣтъ з ставовъ того имени возмѣт, а какъ ѡнъ первый спусѣтъ с тыхъ дву ставовъ к пожиткѣ своєму приведеѣт, тогда мы маемъ тьи

¹ У виданні Патріції Кеннеді-Грімстед помилково вказано дату: 6 листопада (*Kennedy-Grimsted P. The «Lithuanian Metrica» in Moscow and Warsaw... — S. 238*).

пѣнази триста копь грошей затю н(а)шому отложити, а он мает того имени намъ заса со всимъ постѣпити.

Нижли естли бы мѣла волю королеваа ее м(и)л(о)сть за тое имене тыи пѣнази палсот копь гроший и полосмадесат золотых черленых намъ отложити, мы напротивку того стояти не можемъ, и коли колвек ее м(и)л(о)сть г(о)с(по)д(а)рини н(а)шое на то вола будет пѣнази нам отдати, мы маемъ тыи пѣнази к рукамъ своимъ взати и пану ІАнѡ триста копь гроший маемъ дати, а он хотя бы дождалъ або не дождал спустѡ с тых ставовъ, тогда пред са мает пѣнази свои триста копь гроший принати, а того имени королевой ей м(и)л(о)сти поступити.

А того, Б(о)же вховай, естли бы над затем н(а)шимъ, паномъ ІАномъ або дочкою н(а)шою, жоною его, Б(о)жиа воля стала смерть зашла, детей не мевши, а мы быхмо того имени в него не окупили, тогда в той сѡме ѡ трехсот копах грошей маемъ с паномъ ІАномъ або братею его заховатиса || [Арк. 2] водле Статутѡ прав земскихъ и подлугъ листѡ его веновного, который он жоне своей, дочце н(а)шой, дал. А остатку сумы пѣназей, то ест ѡ двусот копахъ грошей и в полосмадесит золотых черленых, которые мы на томъ имени маемъ, мает намъ пан ІАн Загоровский того имени поступити без кожного гамована. И того теж, Б(о)же милый, рач вховати естли бы на нас ѡбеюх смерть пришла, а тое бы имене в п(а)на ІАна, зата н(а)шого, пред са в той суме было, тогда сынове и дочки, або зати н(а)ши мают са в томъ с нимъ справовати водлугъ того листу и теперешнее вмовы н(а)шое.

И на то есмо пану ІАну Зогоровскому, затю н(а)шому, дали сес наш листъ з нашою печатю.

А при томъ были и тому добре сведоми и печати свои на нашу прозбѡ к сему н(а)шому листѡ приложили, кн(я)зь Василей Федорович Четвертенский, пан Станислав Фалчовский, староста кремнецкый, пан Лев Патиевич Тишкевича, пан Семен Цата.

П(и)сан в Шумбаре под лет Бож(его) нарож(енья) 1538, м(е)с(я)ца ноябр(я) 7 ден, индикт 12. ||

Оригинал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4787. — K. 1–2.

Папір. Водяний знак — «кабан» — міститься на першому аркуші. Загальні розміри: 42,4х32,2 см. Розміри аркушів текстової частини: 21,2х32,2 см. Кількість стрічок: Арк. 1 — 32, Арк. 2 — 15. Стан збере-

ження — добрий. У місяцях згину папір надірваний. Чорнило темно-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглося п'ять печаток під паперовою кустодією. Ім'я писаря відсутнє.

№ 22. 1543, березня 04. Краків. — Лист обміну князя Василя Михайловича Сангушковича Ковельського з королевою Боною замку Ковель з усіма прилеглими населеними пунктами та землями на волость Горвол і двори Смолняни і Обольці.

ІА, Василей Михайловичь Санкѣшковича Ковелский з жоною моюю Зофѣю и сыномъ моимъ, кн(я)земъ Григорьем, и з дочками моими Ганною, Макдаленою, Мариною, вызнаваме сами на себе, сим нашимъ листом, хто на него посмотрит, або чтѣчи его ѡслышит, нинешнимъ и напотомъ бѣдѣчим, комѣ будетъ потребъ того ведати.

Иж іа, маючи великии, а незносныи кривды свои ѡт молодости своеѣ, а ж и до того часу ѡт брата и крєвныхъ своих и ѡт иныхъ многихъ сѣсєдовъ своих, іакъ в посєдании [земль, такъ в частыхъ заплатахъ]¹ ѡ презыскохъ ихъ, которыми имъ чинилъ завжды ку впаду и шкодамъ приходил [и нигдымъ впокою] в ѡйменахъ своихъ передъ ними мети не могъ, и в долги немалыи себѣмъ заводил, ѡ чомъ же есми неѡднокротъ г(о)с(по)д(а)рю королю его м(и)л(о)сти и ѣе м(и)л(о)сти королевоѣ чоломъ бил, абыхъ могъ з братею крєвною и з ышшими сѣсєды своими справедливостъ ѡдержати, ач-колве была ласка ихъ м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьскаѣа надо мною, слугою ихъ м(и)л(о)сти, [ижъ ихъ м(и)л(о)сть] за чоломъбитемъ моимъ, [часто]кротъ листы свои и комисарей своихъ, людейъ добрыхъ, зацныхъ зъ двора ихъ м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рскогo мнѣ давати рачили, абыхъ іа передъ тыми комисарми ихъ м(и)л(о)сти з братею моюю справедливостъ обеихъ ѡдержал, [але іа за великимъ ѡзказненемъ] ихъ, тогды передъ тыми комисарми справедливости себе з ними ѡдержати не могъ, ѡдномъ завжды трѣдностъ ѡт нихъ приймавалъ и в наклады великии приходил.

¹ Тут і далі у цьому документі у квадратних дужках пошкоджений текст відновлено за виданням: *Archiwum książąt Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. IV. (1535–1547). — Lwów, 1890. — № CCLXXVI. — S. 340–343.*

И не могдчи юж далей тые трѣдности и кривдъ тых терпети, и за тым великим ѓзванѣнем ихъ не бѣдучи есми безпечон горла своего и вси маѣтности своее, бил-мо чолом неѡднокрот королевой еѣ м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рини нашей м(и)л(о)стивой, абы еѣ м(и)л(о)сть рачила надо мною, слугою еи м(и)л(о)сти, [ласкѣ и] змилованѣ свое г(о)с(по)д(а)рьское вчинити и за мною до корола его м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ря нашего м(и)л(о)стивого, [вложити, а] ласкаве и м(и)л(о)стивѣ причинити, абы его м(и)л(о)ст рачил мои имена к рѣкам своим г(о)с(по)д(а)рским взати, а мнѣ где инде на спокойнейшом мѣстѣ ѡтменѣ дати, а естли бы воли корола его м(и)л(о)сти на то не было, иж бы еѣ м(и)л(о)ст рачила сама тыи имена мои к рѣкам своим г(о)с(по)д(а)рскимъ взати, а мнѣ ѡтменѣ дати, где ж их м(и)л(о)сть, вола г(о)с(по)д(а)рскаа, первой на то не была, абы мел имена ѡтчизны мои к рѣкам своим взати, а мнѣ за них ѡтмены давати.

А потом за нас тым чоломбитѣм моим и слезными прозбами моими еѣ м(и)л(о)ст королеваа и великаа кн(е)г(и)на Бона рачила надо мною, слѣгою а подданым своим, м(и)л(о)с(е)рдие и ласкѣ свою г(о)с(по)д(а)рскѣю ѡказати и землю г(о)с(по)д(а)ря нашего, корола его м(и)л(о)сти, рачила еѣ м(и)л(о)сть мнѣ дати в ѡтменѣ волост Горвол, а двory свои Смоленанѣ, а Ѡболцы зо всимъ, як таа волост и тыи двory в себе са мают и як ест в листѣ еѣ м(и)л(о)сти ширей ѡписано. А на противкѣ тоѣ волости и ѡных двory еѣ м(и)л(о)сти спѣстилмо еѣ м(и)л(о)сти ѡтмѣною имена свои ѡтчизны вси и купленыи, и всакими ѡбычаи набытыи, ничого на себе и на потомков, и на ближних своих в тых именах не ѡставаючи: тоѣ замок Ковле з мѣстом и з двory к немѣ прислухаючими и прилежачими на йма Мошеном, Дѣбном, Клевецком, Туличовом и з сѣлы к тому ж замкѣ, и двором прислухаючими на йма Вербка, манастыр Св(е)тоѣ Тройцы, сѣла манастырскии Гойшин, Бахово, Лагодлево Вола, Ѡзерница, Ѡблапы, Городищо къ церкви Городищской, Новосады, Соколова Вола, Ѡсовецкаа Вола, замок Милановичи з мѣстом и з двory к немѣ прилежачими на йма Порыдѣбы, Нюино, Сомын, Тѣровичи, Годѣвичи, Клѣчковичи, Голшаница, Зѣлово, боiare дворецкии, замок Вижва з мѣстом и з двory к немѣ прилежачими на йма Хоташово, сѣло Вижва Стараа, Брод, Гридковцы, Краснаа Вола, Секѣн, Шушки, Мостища, замок Фалимичи з мѣстом и з сѣлы к немѣ прислухаючими на йма Заставцы, Садмерты, Краснаа Вола.

Которыи *ж* замки и имена свои спустилмо королевой ее м(и)л(о)сти и великой кн(е)г(и)ни Бони непервей с костелом и церкви Божими, и с подавани церковными, з мѣсты, и дворы, и с пашнами дворными, з боары, и з людми боарскими, и слугами путными, з людми тяглыми, и з данными, с торги, и з ярмарки, з мыты, с корчмами, и со всакими подачки а платы в тых местех и дворех моих, с цынши пенажными и куничными, и з данми медовыми, и грошовыми, и ѡвсаными, и зо всакою властностью тых замков и мѣсть, и дворов, и именей моих, тоесть зо всеми землами пашными, и бортными, з лесы, боры и дѣбровыми, и з ловы всакого зверю малого и великого, и пташими и з бобровыми гоны, з реками и з речками, с озеры, и ставы и ставищи, з млыны и з ихъ вымелки, и зо всим тым правом и властностью, як са тыи замки, мѣста, и дворы, и имена мои съ стародавна сами в собе и в границах, и в обыходех своих мают, ничего на себе, и на потомков, и на ближних своих не зоставдючи. И спѣдилмо тыи имена свои сполмо с кн(е)г(и)нею и з детми своими г(о)с(по)д(а)рини нашей м(и)л(о)стивой, королевой ее м(и)л(о)сти самой и их м(и)л(о)сти потомком г(о)с(по)д(а)ремъ нашим м(и)л(о)стивым, вѣчно и навеки непорѣшно, волна ее м(и)л(о)ст королевааа сама и их м(и)л(о)сти потомки г(о)с(по)д(а)ри н(а)ши м(и)л(о)стивыи, тыи замки, мѣста, дворы и имена мои вышей мененыи, ѡтдати, продати, записати, замѣнити, розширити и прибавити, замки и мѣста бѣдовати, и люди садити, где наслушных местцах их м(и)л(о)сти са подоба, и ку своемѣ лѣпшомѣ и вжиточномѣ ѡбернути, водле воли своей г(о)с(по)д(а)рской, якъ сами налепей роздмеючи. А я сам, и жона моя, и дети, и потомки мои тое ѡмовы и мены своее рѣшати, ани под ее м(и)л(о)стью и под потомки их м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ре н(а)шими м(и)л(о)стивыми, тых именей поискивати не маем. Але вжо на тои менѣ, которю ѡт ее м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рини н(а)шое м(и)л(о)стивое ѡдержал, переставам и досыт маю, и то ѡт ее м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)рини н(а)шое м(и)л(о)стивое, вдачне приймѣю.

Гако *ж* есми его м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)рю нашомѣ м(и)л(о)стивомѣ Жикгимонтѣ, королю полскомѣ и великомѣ кн(я)зю литовскомѣ ѡбјавил и то есми перед его кролевскѣ м(и)л(о)стю вызнал, и *ж* за тую менѣ мнѣ досыт стало и так ровно ѡт ее м(и)л(о)сти мам, як и тыи имена мои были, и тым листом моим визнавам, и *ж* таа мена мнѣ добре вышла и ѡвшем за мои имена мнѣ ровно и

сполна ѿт еє м(и)л(о)сти стало, и листы привила, которыим колве на тыи имена мой ѿтчизни и купленыи, и набытыи в себе мал, и листы граничныи и вси твердости туж перед королем его м(и)л(о)стю, паном н(а)шим м(и)л(о)стивым, в рѣки королевоѣ еє м(и)л(о)сти подавал. А естли бы которыи листы в невѣдомости моеѣ еще при мне зостали, а потом бы са ѡказали тв(е)рды, тыи листы жадной mocy мѣти не мают, ани тых замков, дворов, именеѣ властности н(а)ши и листы, яа сам ани потомки мой под их м(и)л(о)стю г(о)с(по)д(а)ри н(а)шими м(и)л(о)стивыми поискивати не маем, и на жадной шкоде и переказе тыи листы, естли бы са ѡказали их м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рем нашим, юж быти не мают.

А для твердости тых рѣчей вышей писаных, давам еє м(и)л(о)сти королевоѣ и великоѣ кн(е)г(и)ни Бони сєс мой лист з моею печатю.

А при тои змовѣ и менѣ н(а)шой, которю королеваа еє м(и)л(о)ст рачила зо мною вчинити, были и тому добре звѣдоми: велможный пан Миколай Волский, пан сѣдомирьский, ѡхмистрѣ королевоє еє м(и)л(о)сти, староста саноцкий, ланскорунский, ломзенский и визненский, кн(я)зь Ган з Доманова, проборщѣ виленский, секретар корола его м(и)л(о)сти, пан Михайло Василевич, писарѣ корола его м(и)л(о)сти, пан Миколай Войтехович Нарбут, староста мозырский, пан Мартин Тѣрь, секретар корола его м(и)л(о)сти, войский берестейский, пан Юхно Иванович Ванковича, пан Михайло Гакубович, дворане корола его м(и)л(о)сти. Гак же их м(и)л(о)сть вси сполом за чоломъбитемъ моим и печати свои приложили к семѣ моему листу.

Писан ѿ Кракове под лѣты Божего нароженя тисача 500 чотырдесят третего, м(е)с(я)ца марта 4 дна, индикт 1.

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — sygn. 4804. — K. 1.

Пергамент. Розмір 67 см×51 см. Кількість стрічок — 33. Стан збереження — задовільний. У деяких місцях надірваний пергамент, частково пошкоджено текст документа. Чорнило світло-коричневе. Скоротис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглося вісім плетених шнурків зеленого кольору, на яких залишилось вісім печаток. Перша, н'ята, шоста, сьома та восьма — світло-коричневого

кольору; друга, третя і четверта — червоного кольору. Им'я писаря відсутнє.

Попередні публікації: *Archiwum księżąt Sanguszków w Sławusie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. IV. (1535–1547). — Lwów, 1890. — № CCLXXVI. — S. 339–343. Документ вписаний у підтвердний лист Сигізмунда I Старого на С. 340–343 зазначеного видання.*

№ 23. 1543, липня 6. Чернче. — Рішення комісарів стосовно скарги підданих королівських маєтків у містечку Чернчі та Маневичі Луцького повіту на утиски маршалка Волинської землі, володимирсько старости, князя Федора Андрійовича Сангушковича Кошерського.

[Арк. 1] Мы, Миколай Кораба, войский холмський, староста любомский, а Богдан Михайлович Семашко, староста ковельский, мельницкий, вижовский, милановский, фалилеицкий объявлямы тымъ листом нашим, яко г(о)с(по)д(а)рь корол его м(и)л(о)сть, пан наш м(и)л(о)стивый, рачил нам, слугам своим, розказати выехати до имениа его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рского повѣтѣ Луцкого Чернче Городка и Маневич и кривдѣ подданных его м(и)л(о)сти того-то имениа Чернчегородского и Маневичского, которые они менили починены себе быти ѿт кн(я)за Федора Андрѣевича Санкгѣшковича, маршалка Волинское земли, старосты володимирского, з ымениа его Карасина ѿсмотрѣти и справедливое розознане ѿ кгрунт того имениа, маючи Б(о)га, и справедливост перед ѿчима своими вчинити, и штобы было кгрунтѣ справедливого его к(о)ролевски м(и)л(о)сти, иж быхмо то при имениу его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьском зоставили. А штобы было кн(я)за, старосты володимирского, справедливого, абыхмо его при его справедливости заховали и границѣ певную межи имением его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рским и кн(я)за старостиным имением вчинили.

Мы, слуги его к(о)ролевски м(и)л(о)сти, на розказане его м(и)л(о)сти на рокъ, ѿт г(о)с(по)д(а)ря его м(и)л(о)сти зложоный, и ѿт кн(я)за старосты володимирского принятый, д(е)нь св(я)того Петра, св(я)та минѣлого, там до того имениа его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рского Чернче Городка и Маневич приехали, а кн(я)зь Андрей Михайлович Кошерский, староста луцкий, стерегѣчи речи

г(о)с(по)д(а)рьское иако владовник его м(и)л(о)сти тамошнего замкѣ Луцкого, и нам до того имени || [Арк. 2] г(о)с(по)д(а)рьского приехал, где *ж* и кн(я)зь, староста володимирский, пилнѣючи тоє ѿмовы и року своего, к намъ приехал. Мы, маючи надкѣ его к(о)ролевски м(и)л(о)сти, и в копей листѣ кн(я)зѣ, старосты володимирского, ѿписан. Так сѣ есмо справовали, напервей росказали есмо подданным г(о)с(по)д(а)рьским чернчегородцом и маневичаном, абы ѿни нас привели и нам всказали, где кривдѣ собе ѿт кн(я)зѣ, старосты володимирского, мают. ѿни нас напервей привели в остров, который менют Дѣбровицою, и всказали перед нами веле дерева бортного, скажоного и попаленого, поведаючи, *иж* тот ѿстров их влостный, а кн(я)зь, староста, им то кгвалтом ѿтнимал и тоє дерево показити казал. А кн(я)зь, староста, поведал, *иж*бы тот ѿстров его былъ, а тыи люди, корола его м(и)л(о)сти в него кгвалтом ѿтнимали и новым знаменем в тот сѣ ѿстров вписали, тоє дерево *иж*бы сами *ж* показали, иак тоє имене его пѣсто было спустошено ѿт татар, а поведал, *иж* его имена и людѣй, в том ѿстрове старшии, знамена были. А люди корола его м(и)л(о)сти повелили, *иж* в томъ дереве посажоном ихъ были старшии подписы и знамена, нижли люди его за росказанем его показали и попалили, чога люди корола его м(и)л(о)сти на людѣй его хотели довод чинити и присагати.

Мы, хотачи достаточне всеє кривды подданных его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьских доведати и ѿсмотрети, росказали есмо имъ, абы ѿни всю границѣ свою, которую ѿни мают с Карасином, намъ ѿказали.

Гдѣ *ж* || [Арк. 3] ѿни повелиди, *иж* мают с Карасиномъ посеред болота, которым болотом повели к одному ѿстровку, на котором была ѿлха, и в той ѿлсѣ гран вынали и нам ѿказали, и ѿттол повели болотом, минуючи ѿстров ц(е)рковный чернчегородский аж до борѣ, кды на бор вывели, тогды вказали нам колкосот гранѣй в деревьях нарубиных. Которыеи повелили, *иж* имъ положоны через комисари ѿт кн(я)зѣ Костантина, небожчика, высланный пана Михайла Семашковича, а кн(я)зѣ Василя Соколского, а пана Степана Воропаевича, кн(я)зь староста володимирский вказал, поѿдал тых гранѣй людѣй корола его м(и)л(о)сти свои грани барзо старшии. Который повелит, *иж* кды ещо тоє имене его Карасин на предков корола его м(и)л(о)сти кѣ Чернче Городку держано, теды люди карасинскии сами заходачи злодѣйским

обычаем, тыи границы положили, а не з ѳраду тыи границы межи ними положоны были, а ку людемъ корола его м(и)л(о)сти мовил, иж бы они тыи свои грани также злодейским обычаем клали.

А тыи комисари, ѳт кн(я)за Костантина высланыи, имъ тых границ не клали, поведаючи, иж бы Степан Воропаевич через посылы то зводил, а границ не положил. Тыи люди корола его м(и)л(о)сти мовили, иж тыи границы тыи комисари, высланыи ѳт кн(я)за Костантина, имъ положили и листъ сѳдовый на тоим были дали, нижли кды татарове прибыли на Волын|| [Арк. 4]скѳ землю без вести и в тот час и тое имене Чернче Городок на коренъ сказали и людей всех выбрали, в тен час и листъ сѳдовый в них згинул. Але предъ са ставили шапкѳ на колкодесат светков ѳбаполних сѳседов своих, и которыи тому розездѳ и тым границам якъ их тыи суди клали были сведоми, и ииншии и сами на том розездѳ при тых судахъ были и с тыми светки на том присагнути хотели. И к томѳ бралиса на самого того заходѳ, ѳт кого кн(я)зь староста тое имене Каерасин мает на земанина земли Волынское Лецка Баевског(о), который жив, а они с ним тыи гарницы граничили, а кн(я)зь староста того заходцы своего на том рокѳ не поставил, што был повиненъ вчинити и до него тыи люди корола его м(и)л(о)сти слали, иж по тыи границы он тыи земли с ними держал, а через них не вступовал. Кназ староста на сведецство того заходцы слати не хотел.

А так мы, выдачи справедливостъ подданных корола его м(и)л(о)сти и выведавши ѳт ѳбаполних сѳседов тамошних, маючи Б(о)га и справедливостъ предъ ѳчима своими, а звлаща бачачи на то, иж кн(я)зь староста володимирский самъ сведецство на тых подданных своих выдал, што они не з ѳрадѳ, але злодейским обычаем тыи границы клали, под|| [Арк. 5]данных корола его м(и)л(о)сти при тых гарницах их есмо zostавили, и межи старыми их гранми новыи границы им есмо казали позначити. А по болотом копцы по грѳдом казали есмо покопати. Нижли што са дотычетъ того ѳстровка Дѳбровицы, выведали есмо ѳт корола ж его м(и)л(о)сти подданных их. Тыи подданыи его карасинцы мали в нем пол своих в заставе ѳт сто лет и далей, и не хотачи есмо нарушити сумненна своего, придали есмо ему в том ѳстровкѳ кѳ болотѳ земли.

А тѳю землю ѳт имениа кн(я)за старостина въ сторону подданных корола его м(и)л(о)сти есмо ѳтехали, ѳграничили и копцы закопали почон ѳт границы Голѳзейское ѳт болота Водска до

Дѣбровицы, и через тот ѡстров Дѣбровицѣ до болота Ѳсотна тым болотом по половицы против долгого ѡстровка до дороги Карасинское, ѡт дороги до нивки врочища Берленое против Чернчгородского ц(е)рковного ѡстрова Сетовищѣ, ѡттол до врочища речки Коленца, ѡт Коленца до Клемного, ѡт Клемного до Красного Борѣ по дорогѣ Боровенскую, ѡт Красного Борѣ до Столских плесѣ, ѡт Столских плес до Белского леса, ѡт Бел|| [Арк. 6]ского леса до Цетани бродѣ по дорогѣ великѣю Пинскую до границы Червищское и Боровенское, по которымъ врочищам граней в дѣревех ново положоных, кромѣ старых несказонных триста а копцов семнадцат есмо положили, што ж кн(я)зь староста володимирский и подданыи корола его м(и)л(о)сти ѡт нас вдачне принали, и юж по тьи граници и по тьи копцы як кн(я)зь староста володимирский, так подданыи корола его м(и)л(о)сти спокойне вечне держати поднали и через ѡныи грани и копцы в тьи земли ѡступовали, не мают под закладом на корола его м(и)л(о)сти двумя тисачма копами грошей. А што са тычет шкод, которыи менили люди корола его м(и)л(о)сти собе починены быти, а кн(я)за старостины подданыи собе иако ж спор немалый коло того межи собою мели. А потом са ѡни поєднали и з обудвѣ сторон тьи шкоды межи собою ѡпустили.

И на то есмо чернчгородцом и маневичаном || [Арк. 7] дали сес наш лист з нашими печатми.

П(и)сан в Чернчѣ Городкѣ, лет(а) Бож(его) нарож(еня) 1543, м(е)с(я)ца июл(я) б ден, индикт 1. ||

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4803. — K. 1–8.

Папір. Водяний знак — «кабан» — міститься на аркушах 5–6, 7–8. Два аркуші паперу зігнуті навпіл. Зверху та знизу зашиті білою ниткою. У нижній частині скріплені шнурком червоного кольору, який на Арк. 8 закріпленій печаткою з червоного сургучу із гербом Російської імперії 3-го Департаменту Урядового Сенату. Загальні розміри великого аркушу: 45x33 см. Розміри аркушів текстової частини: 22,5x16,5 см. Кількість стрічок: Арк. 1 — 24, Арк. 2 — 24, Арк. 3 — 23, Арк. 4 — 23, Арк. 5 — 21, Арк. 6 — 20, Арк. 7 — 4. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричнєве. Скоропис. Почерк писаря вираз-

ний. Натиск сильний. Збереглося дві печатки під паперовою кустодією. Ім'я писаря відсутнє. Попередні публікації: Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum. — T. IV. (1535–1547). — Łwów, 1890. — № CCLXXXIII. — S. 353–355.

№ 24. 1544, вересня 29. Берестя. — Лист обміну королеви Бони старості луцькому, маршалку господарському, князю Андрію Михайловичу Сангушковичу Кошерському та наступним луцьким старостам мастків Бруховичі, Козлиничі і частини Головб, що стали належати до мастку Мельниці, на луцьке війтівство з усіма доходами.

Бона, Божю м(и)л(о)стью королеваа полскаа, великаа кн(я)г(и)на лит(ов)скаа, рускаа, прѣскаа, жомоитскаа, мазовецка и иных.

Ознаймуемъ тымъ нашимъ листомъ, которое войтовство лѣцкое купили есмо в дочок войта лѣцкого ІАна, а такъ мы змовѣ вчинили съ старостою лѣцкимъ, маршалкомъ корола его м(и)л(о)-сти кн(я)земъ Андрѣемъ Михайловичемъ Сенкушковича Кошерскимъ.

Которыи имена волости Мелницкое Брѣховичи, Козлиничи и остатокъ Головбъ з давныхъ часовъ тагнули къ Мелниці. Ино кды великий князь Швитригайло отдасть былъ Мелницѣ стрелцѣ своему Зѣбу, тогды тыи имена zostали при замкѣ корола его м(и)л(о)сти Лѣцку, а такъ тоє имєнє Мелница пришла в руки наши, где жє есми замокъ заробити казали. Ино мы тыи имѣна взяли фрмаркомъ и привєрндли к замкѣ н(а)шомѣ Мелниці. А старостє лѣцкомѣ и его потомкомъ старостамъ лѣцкимъ противъ тыхъ имєней дали есмо войтовство луцкое зов сими доходы к войтовствѣ прислѣхаючими, тоєст три дома войтовскихъ, двѣ лазни, померное з медѣ прѣсного, из збожја ѣтка и к тому платъ з лазєнъ мещанскихъ, которыи в домєхъ своихъ мещанє мают, а вино горѣлое, а колада и великоноцкое вины малыи и великии, а домъ, где Кграбинский мешкал, которыи доходы староста луцкий тепєрешний и потомъ будѣчи мают на себє брати, с которыхъ доходовъ в кождый годъ шло намъ плату сто и тридцатъ копѣ грошей. Нижли кн(я)зь, староста луцкий и потомки его, не мают лантвойта ѡбирати и встановлѣти, лєч бурмистровє и радцы и все посполство мают

собѣ лантвойта ѡбирати и кого ѡни ѡберут, того емѣ принати и нам дати знати то, гды з волею нашою ѡного лантвойта им мѣти. А кн(я)зь староста не маєт мещан правом замковым судити, але лантвойт з бургимстры и радцы мают мещан сѣдити правом их малбарским для того, и жбы подданым нашим ѡт старосты ѡбтаженя не было.

И на то есмо емѣ дали сѣс нашъ листь з нашою печатью.

П(и)сан в Берестыи, под лѣт(о) Бож(его) нарож(еня) 1544, м(е)с(я)ца сѣнт(ября) 29 дна, индикта 3.

Bona Regina¹

Ивань Шимкович.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych*. — Dz. X. — Sygn. 4805. — K. 1.

Папір. Водяний знак — «ліва рука». Великий аркуш паперу складений навпіл і закріпленій паперовою стрічкою у місці печатки. Розміри: 42x29 см. Кількість стрічок — 19. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано королевою Боною (латина). Збереглася особиста печатка королеви Бони під паперовою кустодією.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławusie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum*. — T. IV. (1535–1547). — Lwów, 1890. — № CCCXXIV. — S. 401–402; *Архив Юго-Западной России*. — Ч. 5. — Т. I. — К., 1869. — № X. — С. 45–46 (У цій публікації документ внесено до підтвердного листа польського короля Станіслава Августа від 13.12.1791 у Варшаві); *Блануца А.В. Ринок землі у Великому князівстві Литовському в 1529–1566 рр.: джерелознавчі, правові та соціально-економічні аспекти // Український історичний журнал*. — 2010. — №1. — С. 61–62.

¹ Особистий підпис королеви Бони.

№ 25. 1544, вересня 30. Берестя. — Лист обміну королеви Бони старості луцькому, маршалку господарському, князю Андрію Михайловичу Сангушковичу Коширському мастків Красне і Ставрів Луцького повіту на масток Річицю Володимирського повіту.

Бона, Божю м(и)л(о)стью королеваа полскаа, великаа кн(е)г(и)ни ли(то)вскаа, рвскаа, првскаа, жомоитскаа, мазовецка и иных.

Чинимъ знаменито тым н(а)шимъ листомъ всимъ посполито, кому бѣдетъ потреб тогѣ вѣдати.

Што который дворъ Красное в земли Вольнской в повѣте Луцкомъ спадкомъ на корола его м(и)л(о)сть, пана а малжонка н(а)шого, по смерти земанина земли Вольнское Андреа Павловича пришлоъ и до ключа Луцкого ку пожитку корола его м(и)л(о)сти держано было, и корол его м(и)л(о)сть на жедае н(а)шо з ласки и милости своее противку нас тое имене Красное зо всим на все яко са в себе маеть нам дат(ь), дароват(ь) и на вѣчност(ь) записат(ь) рачил и всим правом и властностю так долго и широко, яко на на его м(и)л(о)сть было держано и как са тое имене само в себе в границах и в обыкодах своих здавна мело и тепер есть, на што ж его м(и)л(о)сть и привилей свой нам дал, в котором описвет иж мы можем то отдат, продат и заместит, на церков Бождю записати, и што хотачи с тым вчинит.

А так держачи нам тое имене к рѣкам н(а)шим староста луцкий, маршалок корола его м(и)л(о)сти, кн(я)зь Андрей Михайлович Сангушковича Коширский частыми прозбами и чоломбитем своим нас в том найдовал, абыхмо имене его отчизное Речицѣ, которое прилегло к именам н(а)шим ковельским, а одалей всех именеи кн(я)за Коширского на нас взали, а ему в одмѣну за то дали оное имене н(а)шо Красное, и к тому дрѣгое теж именеицо н(а)шо Ставров, которое есмо купили были в земанина земли Вольнское Матфеа Красовского. Ино мы на прозбѣ и чоломбите кн(я)за Коширского, а тому иж имене его Речица к именам н(а)шимъ Ковельским близко прилегло и праве з одного есть, для покою подданных н(а)ших то есмо вчинили и с кн(я)земъ Коширским ѡмову и менѣ вдѣлали под тым способомъ, иж мы оныи имена н(а)ши Красное и Ставров ему дали и симъ листом н(а)шим на вѣчност даем и записѣем тым правом, которым есмо то от

корола его м(и)л(о)сти, пана а малжонка н(а)шого мели, и оный привилей-данину корола его м(и)л(о)сти и теж вси листы, яко купчий, так и потвержена, на Ставров ему дали и вернули, а он нам напротивку того в одменѣ дал и на вѣчност поступил одного имениа своего Речицы з людми и зо всими платы и доходы, и зо всимъ с тым, яко он на себе держал, ничего себе, ани потомком своим не выймуючи, ани зоставуючи.

Маєт вжо кн(я)зь Коширскій и его потомки тыи два имениа н(а)ши Красноє и Ставров на себе держати, кром земан н(а)ших шляхты Богуша Павловича з ыменем его Былчо, Богдана Зѣбовича з ыменем его Перекладовичи, в которых са не маєт он ничим ѡступовати, але они пред са то повинни бѣдѣт кѣ замку Лѣцкому слѣжити и его вживати, людми ѡсаживати, и всакими пожитки тамъ себе прибавлат и ѡт тол на себе брат. И волєн бѣдет то ѡтдать, продат и што хота с тым вчинит. А мы вжо переставаем и досыт маєм на том имени их Речицы и за ровную ѡтмену ѡт него маємъ которое мєны яко мы з нашеє стороны, так и кнѣз Коширьскій с потомки своими нынє и на потомныє часы не маємъ рѣшати.

И на то єсмо кн(я)зю Коширскому дали сєс нашъ листь, до которого и печат(ь) нашу казали привѣсити.

П(и)сан ѣ Берєсти подъ лѣтъ Божьего нароженья тислѣча пѣть сот чотырѣдєсѣт четвєртого року, м(є)с(я)ц(а) сєнѣабра тридѣцѣтого днѣ, индикѣа трѣтего.

Bona Regina¹

Иванъ Шимкович

Оригинал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych*. — Dz. X. — sygn. 4802. — K. 1.

Пергамент. Розмір 57,3 см×36 см. Кількість стрічок — 23. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Перша літера з візерунком. Документ підписано королевою Бонюю (латина). Збереглася особиста печатка королеви Бони, яка прив'язана плетеним шнурком малинового кольору.

Попередні публікації: *Archiwum ksiąg Sanguszków w Sławucie, wydane przez Bronisława Gorczaka, konserwatora tegoż archiwum*. — T. IV. (1535–1547). — *Lwów*, 1890. — № CCCXXV. — S. 402–404.

¹ Особистий підпис королеви Бони.

№ 26. 1562, квітня 20. Вільно. — Лист продажний маршалка господарського князя Александра Андрійовича Сангушковича Кошєрського, писарю пана Миколая Радзивіла пану Матису Савицькому маєткун Річиці Володимирського повіту за 4000 кін грошів.

Александръ Андреевичъ Санкушковича Кошєрский, маршалокъ г(о)с(по)д(а)ра корола его м(и)л(о)сти Жикгимонта Августа, Божю м(и)л(о)стью корола полского и великого кн(я)за литовского, рѣского, прусского, жомойтског(о), мазовецкого, лифлантского и иныхъ, чиню явно и визнаваю самъ на себѣ тымъ моимъ листомъ, кому будетъ того потреба ведати або чтучи его слышати нынешнимъ и на потомъ будѣчим.

Иж я, вынавши з третее части всихъ именей моихъ отчизныхъ, одно именье мое Речицѣ, лежащее на Полесьи межи волостями Ратєцкими и Ковелскими Хоташева, продал єсми тоє именье свое Речицкое пану Матису Савицкому, писарѣ насневелможного пана, пана Миколая Радивила, кн(я)жати на Ольце и Несвижу, воеводы виленского, маршалка земьского и канцлера навышшого Великого князства Литовского, старосты берестейского и ковенского, державцы борисовского и шовленского, за чотыри тисачи копѣ грошей личбы и монеты литовское, личачи по десати п(е)н(я)зей в грошъ, пану Матису помененому самому, его жонѣ, детамъ, потомкамъ и щадкамъ его, а в зоштыю потомства безъ плоду и всимъ близкимъ его мужского и женского рожаю, отдаючи то от себѣ, от детей и всихъ блискихъ, крєвныхъ моихъ, обель вечно и никому ничимъ непорушно. А продалъ єсми тоє именье свое Речицкое зов сими людми таглыми, з данниками и бортными, и з данью медовою и грошовою, с цыншами, с куницами, з боры, лєсы, гаами, з ловы зверинными и пташими, и з бобровыми гоны, з реками и речками, зь озеромъ Речицою, и з вступомъ до половицы озера Серса, до которого с продковъ моихъ вольный вступъ в половицѣ маю, и з вєчшими моими властными и з вступными озєры, с половомъ рыбнымъ, и зо всими пожитки з лесовъ и пушъ по границахъ старовєчныхъ такъ долго и широко, яко сд тоє именье Речица само в себѣ и в обыходехъ своихъ маєть. И яко то продковѣ мои з розделу певного от иныхъ кн(я)зей Санкушковичовъ, братьи своеє, по вѣрочищахъ и певныхъ границахъ своихъ держали и со всею владностью, яко я самъ правомъ своимъ приржонимъ в моцы своеєй мель, ничего вжє на себѣ, на

жону, на дети, на близкие и крѣвные мои, не выймуочи ани заста-
вуючи такъ, *иж* особливо не менованому а менованое особливо-
му всакимъ потомъ вынайденымъ пожиткомъ, ничего шкودити,
права и владности вечности *от* мене пуцоной зъменшивати не
маеть. Кгды *ж* кождому водле звычайу права посполитого и стату-
ту земьского естъ вольно третью часть именей своихъ шафовати и
на вечность кому хотачи заводити для слушное з часомъ припалое
потребы своей.

Которое именье мое Речицѣ вже *от* сего часу и даты нижей
описаное пану Матысу Савицкому вже есми пустилъ и симъ
моимъ листомъ пуцаю в моцъ и держанье дедичное ему подаю,
записую и завожу правомъ моимъ властнымъ *от*чизнымъ и дедиз-
нымъ, за которимъ *от* засаженья предковъ моихъ дому Санкгуш-
ково з давныхъ часовъ, яко тое именье Речицѣ, такъ и всю *от*чизнѣ
мою во ъспокои до сихъ мѣсть держу. Весть же потверженье слав-
ное памяти королевой еѣ м(и)л(о)сти и великое кн(я)гини Боны на
границы, которие еѣ к(о)ролевское м(и)л(о)сть *от* Хотѣшова, име-
нья своего Ковельского, вести рачила с тымъ именьемъ моимъ
Речицою, тое я потверженье пану Матысу з ыншими листами, ку
тому належачими, *от*дал есми. А в мене на тое именье никакый
листь вже не зосталь.

А хотя *ж* бы са по томъ и показаль ку шкоде яко пана
Матысовой, таковыѣ листы ъ всакого права жадное моцы мети и
ни в чомъ ку моей и потомьков моихъ стороне помагати не маеть,
але еще праву и вечности его подпорою пристойной будеть. Кото-
ри границы водле того потверженья помененого *от* Хотѣшева, а
особливе *от* Ратенскихъ волостей ку Корѣне належачихъ, маю я
пану Матысова с поддаными моими речицкими завести и подати
такъ, яко то здавна ку тому именью прислухало, а *он* маеть себе
тыхъ границъ доходити водле моего заведанья моимъ властнымъ
накладомъ. Маеть пан Матысъ Савицкий, жона, дети, потомьки и
щадки его ѡбоего, мужского и женского стану, а в заштью по-
томства ихъ, поки народ властный и на его зойдетъ, ино блиские,
крѣвные ихъ тое именье вечнымъ дедицствомъ держати со всеми
пожитками, которые са вышей поменили, и которые бы еще з до-
встипу людского могли са выналезти и причинити прибавляючи и
розшираючи в томъ именьи Речицкомъ покула границы старие
идѣть, млыны, рѣды, фолюшее ставы сажавше, тамъ себе робачи и
пожиток с того себе привлащючи.

И волен *он* будеть самъ, жона его, такъ же дети, потомки и вси блиские его тое *имене* Речицѣ, *от* мене вечностью заведеное, кому хотачи *отдати*, продати, даровати, заменити, заставити, на костел або шпиталь записати, и *яко* сами налѣпей розумеючи ку своему пожитку привлащити и оборочати. А *я* вже *от* сего часу самъ, жона моя, дети и потомки и вси блиские мои не маемъ са в тое *имене* Речицкое и в наменьшую речъ, што *ест* и *будет* в немъ причинено господарствомъ, вступовати и переказы держанью спокойному пана Матысовому и его потомьков чинити под закладомъ на г(о)с(по)дара корола его м(и)л(о)сти чотырма тисачи копъ грошей, а пану Матысу и его потомкамъ другими чотырма тисачми копами грошей. А *если* бы хто пана Матыса або потомьковъ его в томъ находилъ ъ тое *имене* *якимъ* выналазкомъ розуму або близкостю доискываючи са под нимъ *от* него *отнати* хотел и трудность в границахъ задавал, тогда *я* и потомькове пану Матысу и потомькамъ его за *обсланемъ* *от* него листомъ г(о)с(по)д(а)рскимъ або вradoвымъ безъ всакого позываня маемъ *от* такового позыскованя близкостю ъ всакого права тое *имене* и границѣ очищати.

Яко ж заховываючи са *я*, водлѣ звычайу права посполитого, *оповедал* *есми* тую продажу мою его к(о)ролевской м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ру моему м(и)л(о)стивому ч(о)л(о)мъ бьючи, абы то его королевская м(и)л(о)сть ку ведомости своей г(о)с(по)д(а)рской припустивши до книгъ канцларейскихъ розказать записати рачиль.

А для лепшого певности подписавшимъ тотъ его листъ властною рукою моею и печать *есми* свою до него завесиль.

А при томъ были и того суть добре сведоки вельможные панове их м(и)л(о)сти: панъ Василей Тишкевичъ, воевода подлашский, маршалок г(о)с(по)д(а)рский, староста меньский, панъ Остафей Воловичъ, маршалокъ дворный, подскарбий земьский, писар г(о)с(по)д(а)рский, староста могилевский, державца *дсвятский* и *озеришский*, панъ *Ян* Миколаевичъ Гайко, писар г(о)с(по)д(а)рский, конюший *городенский*, державца *ошканский*, *дтѣнский* и *красносельский*, а панъ *Ян* Волчковичъ, конюший и подконюший *вилѣнский*, державца *василишский*, которые за моею прозбою и печати свои привесити и приложити рачили к сему моему листу.

П(и)санъ ъ Вильни, лѣто Божего нароженья тисача *плтсотъ* шестьдесятъ второго, м(е)с(я)ца априла двадцатого дна.

¹Александр, рука в(л)асне подпи(са)л.

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4806. — K. 1.*

Пергамент. Розміри: 54,8x49,5 см. Кількість стрічок — 37. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано Олександром Андрійовичем Сангушком-Кошерським. Збереглося п'ять плетених шнурків (кожен з яких складається із бордового та зеленого), на яких залишилось п'ять печаток темно-зеленого кольору. Ім'я писаря відсутнє.

№ 27. 1565, травень 23. Петриків. — Лист обміну дорогицького зем'янина Матиса Савицького великому князю литовському Сигізмунду II Августу мастку Річиця Володимирського повіту на 60 волок землі в Унітській волості.

Наіаснейшого великого и незвитежоного г(о)с(по)д(а)ра Жикгимонта Августа, Божю м(и)л(о)стью короля полского и великого кн(я)за литовского, руского, пруского, жомоитского, мазовецкого, лифлантского и иных многих панствъ, г(о)с(по)д(а)ра п(а)на и дедича.

Іа, земанин его к(о)ролевской м(и)л(о)сти земли Дорогицкое Матис Савицкий, сознаваю на себе тымъ моимъ листомъ, кому бы была потреба того ведати або чтучи сєс мой лист слышети, нинешнимъ и на потомъ будучимъ, иж што которое имене названое Речицу, лежачое в земли Волинской на поле и с межи волостями замков его к(о)ролевское м(и)л(о)сти Ковелского и Ратенского, купил єсми был ѓ маршалка его к(о)ролевской м(и)л(о)сти кн(я)за Александра Андреевича Сонкгушковича Кошерского ѿтчизну и дедизну дому их м(и)л(о)сти кн(я)зей Сонкгушковичов за певную суму п(є)н(я)зей, за чотыры тисачи копъ гр(о)шей личьбы и монеты Великого князства Литовского на вечност водле права посполитого и статуту земского Великого князства Литовского, іако то досыт ѿбваровно мел, єсми ѿписано на листе кн(я)за Кошер-

¹ Особистий підпис Олександра Андрійовича Сангушка-Кошерського.

ского продажномъ, которому то именью моему помененой Речицы, межи волостми его к(о)ролевской м(и)л(о)сти праве в середине лежачому, в забираюу земель в показеньи граници, в боех, гробежах, в квалтах и въ иных многих речах *от* подданных г(о)с(по)д(а)рьских ковельских и ратенских кривда *оставичнаа* бывала для великое прилеглости границами кгрунтов з ними, котормъ я оборонитиса не могучи.

Бил есми чоломъ г(о)с(по)д(а)ру королю его м(и)л(о)сти, абы его к(о)ролевская м(и)л(о)сть з ласки своее г(о)с(по)д(а)рьское то вчинити, а мене, подданого его к(о)ролевской м(и)л(о)сти, м(и)л(о)стиве в томъ *спокоити*, а вземши тое имене мое Речицу ку столу своему г(о)с(по)д(а)рьскому, мне за то *отмену* слушаю где на иномъ *местцы* казати дати рачил. Ино его к(о)ролевскоа м(и)л(о)сть, *пан мой м(и)л(о)стивый*, з милосердыа и ласки своее г(о)с(по)д(а)рьское за чоломъбитемъ моимъ наменшого слуги и подданого его к(о)ролевское м(и)л(о)сти то вделати рачиль. А *широкости* того именя моего Речицы и *в* всех платех, доходех и *пожиткохъ от* дворанина свого г(о)с(по)д(а)рьского п(а)на Дмитра Сопегу, ревизора подлашского, через ревидоване его в томъ имене моемъ Речицы справу вземши, мне за тое имене мое Речицу *отмену* слушную на волости Упитской, *шестьдесат* волокъ земли, людми *оселых*, завести и дати росказати рачил, давши мне *лист свой г(о)с(по)д(а)рьский* до кн(я)за Ивана Крошинского, державцы *в*питского, а до тивуна волости [...] ¹ в земли Жомоитской, ревизора *в*питского п(а)на Ивана Алексеевича, абы они тую *шестьдесат* волокъ *в*питскихъ, *обравши* мне в *держанье* вечное подали и в них *в*везали, всакое послушенство ку мне подданымъ тамошнимъ, в которые *дважут*, до мене мети, приказавши *обещующими* то его к(о)ролевская м(и)л(о)сть, *мой м(и)л(о)стивый пан*, кгда на писме ведомост *от* них прынесу, где сиа мне таа *отмена даст* на *вечност* привилемъ своимъ г(о)с(по)д(а)рьскимъ *потвердити*, меновите *ознаймивши* такимъ же *дедичнымъ* правомъ, за *какимъ* я тую Речицу *держал*, которую *отмену* на Упите *от* его к(о)ролевской м(и)л(о)сти п(а)на своего за слушную а праве, *яко добре* за мое *стоит*, *приимую*.

А *вжо* тое свое имене Речицу до рук и столу его к(о)ролевской м(и)л(о)сти *отменою* тепер *заразомъ* датою тут, в томъ листе

¹ У ркп. пропущено місце для написання волості.

моемъ описаного, на концы пустил есми и симъ моимъ листомъ пушамъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти, г(о)с(по)д(а)ру моему м(и)л(о)стивому, и потомству его к(о)ролевской м(и)л(о)сти сватобливному королемъ и великимъ княземъ литовскимъ, их г(о)с(по)д(а)рьской м(и)л(о)сти вечно и на веки непорушно зо в сими людми, в томъ имени Речицы осельми, с подаванемъ церковнымъ зъ их всеми землами, з боры, гаи, лѣсы, сеножатми, болотами, з деревомъ бортнымъ, з озеромъ Речицою над рекою Прыпатою и з ыньшими озерми здавна ку имени Речицы держаными, и з озерми з Прыпаты, з ставищи, з ловы зверынными, пташими, и з бобровыми гоны, з даню медовою и з грошовою, и зо всеми платы и доходы такъ, яко я, Матыс Савицкий, самъ то на себе держал и штомъ за повинност и платы на моих подданных речичких за своего держаниа, а не такъ яко было за кн(я)зя Коширского был встановил такъ долго и широко, яко то границы давные того имени Речицы показывают, которые границы сун меновите описаны в листѣ комисарскомъ славное памяти королевои еѣ м(и)л(о)сти и великоѣ кн(я)г(и)ни Боны, п(а)нѣѣ матки его к(о)ролевской м(и)л(о)сти, бо еѣ к(о)ролевска м(и)л(о)сть держачи Ковел, тамъ на тые кгрунты высалати рачила комисаров своих г(о)с(по)д(а)рьских напротив кн(я)за Коширского.

Которые попованые границы понаправовали и скончили сполне на он час з державцою еѣ к(о)ролевское м(и)л(о)сти ковелскимъ паномъ [...] ¹ Лашомъ и водлѣ ревизии дворанина г(о)с(по)д(а)рьского п(а)на Дмитра Сопеги, который ревизоромъ до тоѣ Речицы тепер недавно зъѣзжалъ и вси границы речичкиѣ яко комиссары еѣ к(о)ролевское м(и)л(о)сти были направили, обѣхавши с конца в конѣц всакий кгрунт оремый, лѣсы, болота, сеножати ѿ ѿдно местце злучивши, померил платы и вси доходы на листѣ своемъ ревизорскомъ. Яко старец с подданными моими ему поведали водлѣ моеѣ вставы выписавши, до его к(о)ролевской м(и)л(о)сти отослал, где сун вси люди личбою семъдѣсят шѣст дымовъ имени написаны, земли границы и широкост кгрунту оремого, пол сеножатей, болот, бору, лесу, островов тамъ же в ревизии з ѿдного огуломъ вымеривши, положоно в личбу волного кгрунту непенного всакого, што я тепер на себе спокойне держалъ, и кгдамъ попелы палил спокойне.

¹ Им'я пропущене в ркп.

И такъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти в томъ имени Речицы поступил и тымъ листомъ моимъ поступую волокъ двесте ѡс്മьдесѧт и ѡс്മь волокъ, а ѡсобливе пѣнного кгрунту, который ковлане и ратнѧне ѡтняли и ѡтнимают квалтовне мощю волокъ двесте сорокъ семьдесѧт посполитог(о), такъже кгрунту, поль, лесов, болот, бору, ѡзер и дѣрева бортного, такъже платы и доходы с того имени Речицы, то все на ревизыи п(а)на Сопежиной есть и сут достаточне ѡписаны. Который же то лист граничный вышей помененый королевои еѣ м(и)л(о)сти и ревизыю п(а)на Сопежину, такъ же лист купчий мнѣ ѡт кн(я)зя Кошерского на тоѣ имени Речицу даный под его печатю, зъ сведомомъ и печатми некоторых Панов Рад и врадников г(о)с(по)д(а)рьских. И потвержене его к(о)ролевской м(и)л(о)сти п(а)на н(а)шого м(и)л(о)стивого на тую мою куплю и иные вси листы на тоѣ имени, што их есми мел ѡт кн(я)зя Коширского, то ѧ, Матыс Савицкий, все право свое его к(о)ролевской м(и)л(о)сти в скарбъ по ѡтдавал, ничего права на потомные часы себе, жонѣ, детемъ и потомству моему, такъже и кровнымъ, близкимъ своимъ на тоѣ имени Речицу не заховываючи и вечнемъ сѧ вже с того вырек и тымъ листомъ моимъ с того имени Речицы вирекаю. Волно будет его к(о)ролевской м(и)л(о)сти держачи тоѣ имени Речицу з людми и со всимъ, ѧко сѧ в себе маѣт, ѧко миную властност свою г(о)с(по)д(а)рьскую, шафовати и ѡтдати, даровати, на костѣл записати, замѣнити и куды хотѣчи ѡбѣрнути подлѣ воли его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьской.

А ѧ, Матыс Савицкий самъ, жона, дети и близкие мои инихъ с кн(я)зей Сонкгушковичовъ, и теж и иныи нихто в тоѣ имени Речицу вечно не мают сѧ вступовати. А если бы сѧ хто ж колвекъ ѧкого стану ѡбраль, хотѧчи того имени Речицы ѡ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти ѧкимъ правомъ своимъ прирожонимъ або ѧкимъ колвекъ набытымъ доходити и вступовати сѧ, тогда ѧ, а по мне жона, дети, потомство мое и ближние мои повинни будемъ и маемъ своимъ власнымъ накладомъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти и потомкомъ его к(о)ролевское м(и)л(о)сти ѡт всехъ таковыхъ тоѣ имени Речицу и кгрунты земельне тамошние ѡчищати и правомъ боронити за приведенемъ, и тому кн(я)зя Коширского и потомство его через мене и потомства моего старанѣ, и кгда ж сѧ ѡнъ такъже то ѡчищати мнѣ листомъ своимъ ѡписал.

А пакыли быхмо ѿчистити всего имени Речицы не могли, так иж бы водле статуту права писаного давного, под которымъ часомъ сиа ѿное имене купил, его к(о)ролевской м(и)л(о)сти тое все имене Речицу кому, але аж справа розказати слушне поступити, а мы бы справное ѿбороны и очищеня в томъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти не вделали, тогды я, Матыс Савицкий, жона, дети мои и потомьки, близкие н(а)ши або, хто ж бы кольвекъ изъ ѿбчих людѣй тую ѿтмену ѿт его к(о)ролевской м(и)л(о)сти мне на ѿпите шестьдесат волокъ даную за поступленемъ моимъ и потомьков моих держал, маемъ и повинни будемъ за его к(о)ролевской м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ру своему м(и)л(о)стивому за розказанемъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти тую ѿтмену на Упите до столу его к(о)ролевской м(и)л(о)сти пустити и без жадное вымовы поступи-ти и вси шкоды и наклады, што бы зъ стороны г(о)с(по)д(а)рьское з скарбу комисари або на права было выложено. Маю я, Матыс Савицкий, жона, дети мои, потомьки и близкие н(а)ши платити и ѿферовати, в чомъ завожу моеѣтность мою ѿбогую, лежачую в повіте Дорогицкомъ, або гдѣ колвекъ мамъ и мети буду в панстве его к(о)ролевской м(и)л(о)сти Великомъ князстве Литовскомъ, на которой того скарбъ г(о)с(по)д(а)рьский смотрети и без жадного права и позываня, ѿдно за листомъ и з вижомъ, двораниномъ г(о)с(по)д(а)рьскимъ, маемъ и волно будетъ в томъ ѿвазатися и тые имени, маѣтность мою, до заплаты ѿных шкод и накладовъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти зуполное на г(о)с(по)д(а)ра короля его м(и)л(о)сти держати. А я в томъ ѿступую всех ѿборон правных и неправных, и ничимъ их собе на помоч брати и вживати не маю.

Такъ я самъ, потомьки и ближние мои, вед же листу продаж-ного, яко мне кн(я)зь Коширский продал и ѿчищене на себе и на потомство свое в немъ написал, и листу граничного к(о)ролевои еѣ м(и)л(о)сти и иных листов, маемъ его к(о)ролевская м(и)л(о)сть розказати з скарбу мне або потомькомъ моимъ на ѿн час до права ѿзычити, за которымъ бых мог к(я)зя Коширского або потомьковъ его и мои потомьки ку ѿчищаню имени того Речицы до права прывести, а шкод, ѿтрат и нагороды за тую Речицу доходити, ѿсобливе еще того докладамъ, иж ѿт всех кн(я)зей, панов, бояр, шляхты и ѿт всех вобецъ суседов, которых бы кольвекъ имения и ѿселости до того имени Речицы границами прилегли, за ѿчищане границъ покула волный и свѣбодный кгрунт того имени Речиц-кого лежит водле ревизии п(а)на Сопежины, ѿкромъ пенного и

забранного здавна кгрунту, ѡзер и ѡстрововъ, ѡбвезуюся и симъ листомъ на себѣ и на потомъство свое тую повинностъ вси ладаю же с кн(я)земъ Коширскимъ и з потомъствомъ его водле его ѡбвазку и ѡпису на листехъ мне продажныхъ ѡт кождого кн(я)зя, и п(а)на, и земенина, и ѡт всихъ ѡколичныхъ сусѣдовъ ѡчищати буду повиненъ.

А если бы што правне ѡт тоѣ Речицы кгрунтовъ волныхъ, штомъ спокойне держалъ мелѡ ѡтыйти, то яа такъ много повиненъ буду его к(о)ролевской м(и)л(о)сти, штобы волного, а непенного кгрунту правомъ ѡтошло своимъ власнымъ на иишомъ мѣстцы, нагородити и вси наклады и шкѡды ѡферовати, штобы з скарбу г(о)с(по)д(а)рьского наложено безъ жадного права, еще к тому и того докладаючи ѡбвазокъ на себѣ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ру своему м(и)л(о)стивому записую, ижъ если бы теперъ за зъданемъ моимъ въ томъ имени Речицы такъ много кгрунту ѡремого, лесовъ, болотъ, сѣножатей, бору, ѡстрововъ, всего а всего доброю ильхою вымереного волоками двесте ѡсемъдесятъ ѡсмь волокъ земельъ свѣбодныхъ, волныхъ, спокойныхъ подле ревизьи п(а)на Сопежиное не показалося за неакою мылскою мѣрниковъ, тогда въ той мѣрѣ пуцамса на г(о)с(по)д(а)рьское его к(о)ролевской м(и)л(о)сти п(а) своего, а не входачи въ судъ з его к(о)ролевскою м(и)л(о)стью г(о)с(по)д(а)ремъ своимъ если будетъ воля его м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)рьская, буду повиненъ и маю тую ѡтмену волокъ шѣстьдесатъ ѡт его к(о)ролевской м(и)л(о)сти мне данную въ целости заса къ столу г(о)с(по)д(а)рьскому поступити, а себѣ за се тую Речицу взати со всимъ правомъ, якомъ его к(о)ролевской м(и)л(о)сти былъ здалъ, ведъ же тотъ мой ѡпоследний ѡбвазокъ ѡколо личбы а можности кгрунту, колко всего въ той Речицы волного и спокойного чересъ п(а)на Сопегу вымерено. Не маѣтъ трвати ѡзломъ таковымъ звязанымъ вѣчно на мне и на потомъствѣ моемъ болшей толко до трехъ годовъ, ѡтдати нижей ѡписаное для тог(о), абымъ тежъ яа и потомъки мои на той ѡтменѣ ѡпитской ѡбезпечитиса и фундоватиса могли, яко на власности своей вѣчными часы безъ жадное вонтипливости затруднѣнья и переказы.

И на то далъ есми его к(о)ролевской м(и)л(о)сти г(о)с(по)д(а)ру моему м(и)л(о)стивому сѣс мой листъ вызнанный з подписомъ власное моеѣ руки и з моею печатью.

А при томъ были и того добре сведоми велможные п(а)н(о)ве а вранники его к(о)ролевской м(и)л(о)сти земские: панъ Миколай

Кишґка с Техоновца, подчаший Великого князства Литовского, староста дорогицкий, а пан Іан Гайко, маршалокъ и писар г(о)с(по)д(а)рѧ его м(и)л(о)сти, державца ошменский, вильненский и красноселский, пан Миколай Нарушевичъ, писар и секретар г(о)с(по)д(а)рьский, державца марковский и маделский, которые за моею прозбою и печати свои приложити рачили ку тому моему вызнанному листу.

Писан в Петрковѣ, лето Божего нароженья тисѧча пѧтсот шѣстдѣсѧт пѧтого, м(е)с(я)ца маѧ двадцѧт трѣтего дня.

Матыс Савицкий власною рѣкою¹.

Ориґинал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych.* — Dz. X. — Sygn. 4807. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 70x59 см. Кількість стрічок — 49. Стан збереження — добрий. Однак в декільком місцях є невеликі дірки в пергаменті. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано Матисом Савицьким. Збереглося чотири плетених шнурки малинового кольору, на яких залишились печатки темно-зеленого кольору. Ім'я писаря відсутнє.

¹ Особистий підпис Матиса Савицького.

ДОДАТКИ

№ 1.1. 1508, вересня 29. Смоленськ. — Жалувана грамота великого князя литовського Сигізмунда I Старого вінницькому зем'янину Левону Берендею з братами на масток Кузьмин у Крем'янецькому повіті.

**Жикгимѡт, Божю м(и)л(о)стью корол полский,
великий кн(я)зь лит(о)вский, рѡский, кн(я)жа прѡскоє,
жомоитский и иных**

Чиним знаменито сим нашим листом, хто на него посмотрит, або чтучи его оуслышитъ, нинѣшним и потом бѣдучим, комѣ будет потребъ того вѣдати.

Бил нам чолом земанин вѣницкий Левонъ Берендѣй и з братьею своею ѡ том, што перво сего брат наш, славное памати Александро корол, дал был был им имѣнеицо оу Веницкомѣ поветѣ на има Воначич и потом его м(и)л(о)сть тоє имѣнеє ѡт них ѡтнемши и дал дворанинѣ своему Остафѣю Дашьковичѣ. И они били нам чолом, абыхмо ихъ напротивуку того чим пожаловали. Ино мы, на их чоломбитѣе пожаловали ихъ и дали им имѣнеє оу Крѣманицком повѣтѣ Кузьмин то пак, как люди неприатѣла нашего великого кн(я)зѣа московского поймали Остафѣя Дашьковича. И мы были тоє ихъ имѣнеє Воначич имъ засѣ ѡтдали. Ино как тыми разы Остафѣй Дашьковичъ ѡт зрадци нашего Глинского к нам прибегъ и мы, бачачи его к намъ вѣрную службѣ при той таки данинѣ брата нашего его есмо заставили и тоє имѣнеє Воначич ему есмо дали. И они били нам чолом, абыхмо им тоє имѣнеє Кузьмин потвердили на вѣчность.

Ино мы з ласки нашеє на их чоломбитѣе и бачачи их к нам вѣрную службѣ, тоє имѣнеє Кузьмин з людми и с платы грошовыми и медовыми, и землами пашьным(и) и бортными, и сѣ сѣножатьми, и з дубробровами¹, и сѣ ставы, и со всим стѣм, как тот Кузьмин

¹ Так у ркп, потрібно читати дубровами.

здавна в собѣ са має, потвѣржаєм сим нашим листомъ вѣчно имъ и ихъ жонам, и ихъ дѣтем.

А на твѣрдость того и печать нашу казали єсмо приложити к сѣмъ нашомѣ листу.

П(и)сан оу Смолєнскѣ, сєн(тября) 29 д(е)нь, индикт 12.

Пр(а)в(ил) г(е)т(ман), ст(а)р(оста) луц(кий), и бр(ацлавский),
и вѣн(ицкий), м(а)р(шалок) Вол(ынское) з(е)м(ли), кн(язь)
Ко(н)с(тантин) Иван(ович) (Острожский).

Оригінал: AGAD. — Zbiór Dokumentów Pergaminowych. — Dz. X. — Sygn. 4637. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 34x24,5 см. Кількість стрічок — 18. Стан збереження — відмінний. Чорнило світло-коричневе. Скоропис. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Збереглася печатка Сигізмунда I Старого під паперовою кустодією.

№1.2. 1539, лютого 27. Краків. Король Сигізмунд I Старий оголошує про те, що Беата, вроджена Костелецька, дружина Іллі Костянтиновича Острозького, надала посвідчення щодо повного отримання свого спадку.

**SIGISMUNDUS Dei gratia Rex Polonie, Magnus dux
Lithwani[a]e, Russie, Prussie, Mazovie etc. dominus et heres.**

Significamus tenore presentium quibus expedit universis. Quia comparens personaliter coram nobis, et consiliariis nostris pro tunc lateri n[ost]ro assistentibus Magnifica Beata de Koszcielec filia Magnifici olim Nicolai de Koszcielec castellani Voinicien[si] Thezaurarii Regni nostri, Consers vero legitima Magnifici Heli[a]s Constantino-witz Ducis Ostrovien[si], Braczlavien[si] et Vinniczen[si] capitanei, cum consensu presentaneo eiusdem Ducis mariti suj ad latus eius stantis sana mente et corpore et recedendo ab omnibus terris, districtibus et juribus suis quibusvis, se que[m] presenti iurisdictioni nostrae incorporando, publice et per expressum recognovit, Quia a nobis sufficientem ac plenariam satisfactionem de omnibus ipsi Beata testamentaliter, seu alio quovis modo per Magnificum olim Nicolaum de Koszcielec Castellanum Voiniciensem patre[m] ipsius, legatis, necnon rationem sufficientem de tutoria, a nobis quantum ad nos pertinebat, recepit

realiter et in effectu. De quibus quidem omnibus legatis et Tutoria, seu eiusdem administracione nos quiettavit, presenti que[m] recognitione sua quiettat, perpetue et in eum. Harum testimonio literarum quibus sigillum nostrum est subappensum.

Dat[um] Cracoviae feria qui[n]ta ante Dominicam Reminiscere proxima. Anno domini Millesimo Quingentesimo trigesimo nono. Regni n[ost]ri anno Trigesimo tercio.

Paulus de Vola
R. P. Canc[ellarii]¹
Gostinen[si]

R[e]l[at]io Magnij Pauli de Volia R.P. Cancellarii
Burgrabii Cracovien[si] et Capit[aneo]

Оригінал: AGAD. — *Zbiór Dokumentów Pergaminowych*. — Dz. X. — Sygn. 4661. — K. 1.

Пергамент. Розміри: 39,5x25 см. Кількість стрічок — 17. Стан збереження — відмінний. Чорнило темно-коричневе. Почерк писаря виразний. Натиск сильний. Документ підписано писарем Павлом де Воля. Збереглася велика гербова печатка червоного кольору яка прив'язана пергаментною стрічкою.

¹ Особистий підпис писаря Павла де Волі.

